UNIVERSITY OF HELSINKI

https://helda.helsinki.fi

Kiertotalous kuluttajien näkökulmasta : Circular economy from the consumer perspective

Repo, Petteri; Mykkänen, Juri; Lammi, Minna

Berg, Annukka; Heiskanen, Eva; Matschoss, Kaisa; Posti, Mikko

2023

http://hdl.handle.net/10138/569996

Repo, P, Mykkänen, J & Lammi, M 2023, Kiertotalous kuluttajien näkökulmasta : Circular economy from the consumer perspective. in A Berg, E Heiskanen, K Matschoss & M Posti (eds), Kuluttajat kiertotaloudessa. 5 edn, vol. 2023, Ympäristöministeriö, Helsinki, pp. 11-16. < http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-361-231-0 >

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository. https://helda.helsinki.fi
This is an electronic reprint of the original article.
This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.
Please cite the original version.

Kuluttajat kiertotaloudessa

Kohti kiertotaloutta ja korjaamista edistävää yhteiskuntaa

Ympäristöministeriön julkaisuja
2023:5

Ympäristöministeriö
Miljöministeriet

Ympäristöministeriön julkaisuja 2023:5

Kuluttajat kiertotaloudessa

Kohti kiertotaloutta ja korjaamista edistävää yhteiskuntaa

Annukka Berg, Eva Heiskanen, Kaisa Matschoss ja
Mikko Posti (toimittajat)

Ympäristöministeriö Helsinki 2023

Julkaisujen jakelu
Distribution av publikationer

Valtioneuvoston julkaisuarkisto Valto

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti
Beställningar av publikationer

Valtioneuvoston verkkokirjakauppa

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Ympäristöministeriö
CC BY-NC-ND 4.0

ISBN pdf: 978-952-361-231-0
ISSN pdf: 2490-1024

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2023

Kuvailulehti
13.2.2023

Kuluttajat kiertotaloudessa
Kohti kiertotaloutta ja korjaamista edistävää yhteiskuntaa

Ympäristöministeriön julkaisuja 2023:5		**Teema**	Ympäristönsuojelu
Julkaisija	Ympäristöministeriö		
Tekijä/t	Eric Arnould, Annukka Berg, Matleena Frisk, Eva Heiskanen, Angelina Korsunova, Senja Kuure, Senja Laakso, Minna Lammi, Kaisa Matschoss, Juri Mykkänen, Joona Myllärniemi, Mikko Posti, Petteri Repo, Jenny Rinkinen, Mirka Råberg, Elizabeth Shove, Outi Uusitalo		
Toimittaja/t	Annukka Berg, Eva Heiskanen, Kaisa Matschoss, Mikko Posti		
Kieli	suomi	**Sivumäärä**	80

Tiivistelmä

Kansallinen kiertotalousohjelma pyrkii kohti yhteiskuntaa, jossa kiertotaloudesta tulee talouden uusi perusta vuoteen 2035 mennessä.

Tämän raportin tavoitteena on tarkastella kiertotaloutta kuluttajanäkökulmasta. Raportissa esitellään kuluttajien ja kulutustutkijoiden näkemyksiä kiertotaloudesta sekä pohditaan erityisesti korjaamiseen liittyviä kysymyksiä. Tarkastelussa on korjaaminen liiketoimintana, taitoina ja historiallisena kehityksenä. Kirjoittajat analysoivat tuotteiden elinkaaren pidentämistä, korjaustoiminnan elvyttämistä ja sitä, kuinka koulutusta voitaisiin kehittää, jotta korjauspalvelut voisivat paremmin kehittyä Suomessa.

Raportin keskeisiin politiikkasuosituksiin kuuluu, että kuluttajien kiertotalouspalveluiden TKI-työhön ja osaamiseen tulisi panostaa ainakin ammatillisessa koulutuksessa, korkeakouluissa ja tutkimuslaitoksissa. Kiertotalouspalvelujen kehittämiseksi voitaisiin käynnistää räätälöityjä kehittämis- ja rahoitusohjelmia sekä osoittaa niille sopivia digitaalisia alustoja ja tiloja. Jotta palveluilla olisi myös kysyntää, korjauspalveluiden elvyttämiseksi voitaisiin kokeilla esimerkiksi Wienin mallin mukaisia korjausseteleitä, kohdennettua arvonlisäveron alennusta tai kotitalousvähennyksen laajennusta. Samalla kuluttajille voitaisiin tarjota tietoa ja kokemuksia kiertotalouden mukaisista palveluista vaikkapa paikallisten korjausfestareiden muodossa.

Asiasanat	kiertotalous, kulutustutkimus, kuluttajat, korjaus, korjauspalvelut, kuluttajapalvelut		
ISBN PDF	978-952-361-231-0	**ISSN PDF**	2490-1024
Julkaisun osoite	https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-361-231-0		

Presentationsblad
13.2.2023

Konsumenterna i den cirkulära ekonomin
Mot ett ett samhälle som främjar cirkulär ekonomi och reparation

Miljöministeriets publikationer 2023:5		**Tema**	Miljövård
Utgivare	Miljöministeriet		
Författare	Eric Arnould, Annukka Berg, Matleena Frisk, Eva Heiskanen, Angelina Korsunova, Senja Kuure, Senja Laakso, Minna Lammi, Kaisa Matschoss, Juri Mykkänen, Joona Myllärniemi, Mikko Posti, Petteri Repo, Jenny Rinkinen, Mirka Råberg, Elizabeth Shove, Outi Uusitalo		
Redigerare	Annukka Berg, Eva Heiskanen, Kaisa Matschoss, Mikko Posti		
Språk	finska	**Sidantal**	80

Referat

Målet med det nationella programmet för cirkulär ekonomi är ett samhälle där cirkulär ekonomi utgör den nya grunden för ekonomin senast 2035.

Målet med denna rapport är att undersöka cirkulär ekonomi ur konsumentsynpunkt. I rapporten presenteras konsumenternas och konsumtionsforskarnas synpunkter på cirkulär ekonomi och dryftas särskilt frågor som hänför sig till reparation. I undersökningen belyses reparation som en affärsverksamhet, som en färdighet och som en historisk utveckling. Skribenterna analyserar åtgärder för att förlänga livscykeln för olika produkter, stimulera reparationsverksamheten och utveckla utbildningen så att reparationstjänsterna ska kunna utvecklas på ett bättre sätt i Finland.

En av de viktigaste politikrekommendationerna i rapporten är att det åtminstone inom yrkesutbildningen och vid högskolorna och forskningsinstituten bör göras satsningar på FoUI-arbete och kompetens för konsumenttjänster inom cirkulär ekonomi. Man kunde exempelvis inleda skräddarsydda utvecklings- och finansieringsprogram för att utveckla cirkulära tjänster samt anvisa lämpliga digitala plattformar och rum för dessa program. För att det även ska finnas en efterfrågan på tjänsterna kunde man testa till exempel reparationssedlar enligt Wienmodellen, riktade sänkningar av mervärdesskatten eller utvidgningar i hushållsavdraget i syfte att stimulera olika reparationstjänster. Konsumenterna kan samtidigt erbjudas information om och erfarenheter av tjänster i enlighet med cirkulär ekonomi, till exempel i form av lokala festivaler med reparation som tema.

Nyckelord	reparationstjänster, cirkulär ekonomi, konsumentforskning, reparation, konsumenter		
ISBN PDF	978-952-361-231-0	**ISSN PDF**	2490-1024
URN-adress	https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-361-231-0		

Description sheet
13 February 2023

Consumers in a circular economy
Towards a society that promotes a circular economy and repair services

Publications of the Ministry of the Environment 2023:5		**Subject**	Environmental protection
Publisher	Ministry of the Environment		
Author(s)	Eric Arnould, Annukka Berg, Matleena Frisk, Eva Heiskanen, Angelina Korsunova, Senja Kuure, Senja Laakso, Minna Lammi, Kaisa Matschoss, Juri Mykkänen, Joona Myllärniemi, Mikko Posti, Petteri Repo, Jenny Rinkinen, Mirka Råberg, Elizabeth Shove, Outi Uusitalo		
Editor(s)	Annukka Berg, Eva Heiskanen, Kaisa Matschoss, Mikko Posti		
Language	Finnish	**Pages**	80

Abstract

Finland's national circular economy programme aims to transform society so that the circular economy forms the basis of the economy by 2035. The transition to a circular economy requires fundamental changes in societal decision making and planning as well as in the attitudes and behaviour of companies, households and consumers. The aim of this report is to investigate the circular economy from a consumer perspective. The report explores both consumers' and consumer researchers' views on the circular economy, with a special focus on repair. It investigates repair from a business and citizen skills perspective, as well as in terms of historical developments. The authors analyse product life extension, revitalization of repair business, and possibilities for enhancing education in order to develop repair services in Finland.

The central policy recommendations are to invest in R&D and competence development for circular consumer services at least in vocational training, higher education and research. Circular economy services could be supported through tailored development and funding programmes as well as dedicated facilities and platforms. Demand could be stimulated via repair vouchers following the Vienna model, as well as VAT and other tax deductions. Consumers could be offered information and experience of circular economy services, for example via local repair festivals.

Keywords	circular economy, consumer research, consumers, reparation, reparation services, consumer services		
ISBN PDF	978-952-361-231-0	**ISSN PDF**	2490-1024
URN address	https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-361-231-0		

Sisältö

1 Johdanto
Kirjoittajat: Eva Heiskanen (Helsingin yliopisto), Kaisa Matschoss (Helsingin yliopisto) 7

2 Kiertotalous kuluttajien näkökulmasta
Kirjoittajat: Petteri Repo (Helsingin yliopisto), Juri Mykkänen (Helsingin yliopisto), Minna Lammi (Anglia Ruskin University, Cambridge) 11

3 Kuluttajat kiertotaloudessa – Kiertotalouden kuluttajapalvelut -työpajan havaintoja
Kirjoittajat: Kaisa Matschoss (Helsingin yliopisto), Annukka Berg (ympäristöministeriö), Eric Arnould (Aalto yliopisto), Matleena Frisk (Helsingin yliopisto), Angelina Korsunova (Helsingin yliopisto), Jenny Rinkinen (Helsingin yliopisto), Mirka Råberg (Helsingin yliopisto), Outi Uusitalo (Jyväskylän yliopisto) 17

4 Ajatuksia kiertotaloudesta ja materiaalisesta kulttuurista
Kirjoittajat: Jenny Rinkinen (Helsingin yliopisto), Elizabeth Shove (Helsingin yliopisto ja Lancasterin yliopisto) 30

5 ”Eikös tämä vie kaupan, kun on liian hyviä vaatteita?” Kestävä kuluttaminen vaatealan kiertotaloustyössä
Kirjoittajat: Senja Kuure (Helsingin yliopisto) ja Senja Laakso (Helsingin yliopisto) 35

6 Miksi vaatteiden korjaaminen ja muodistaminen väheni sotien jälkeisessä Suomessa?
Kirjoittaja: Matleena Frisk (Helsingin yliopisto) 42

7 Onnistuuko korjaaminen? – Kiertotalouden kansalaistaidot
Kirjoittajat: Angelina Korsunova (Helsingin yliopisto), Mirka Råberg (Helsingin yliopisto) 49

8 Korjaustoiminnan elvyttämisen mahdollisuudet
Kirjoittajat: Eva Heiskanen (Helsingin yliopisto) ja Angelina Korsunova (Helsingin yliopisto)..... 59

9 Kisällikorjaamo: konsepti korjaus-palvelujen elvyttämiseksi Suomessa
Kirjoittaja: Joona Myllärniemi (Helsingin yliopisto) 68

10 Miten kiertotaloudesta tulee uusi normaali – politiikkasuosituksia kuluttajalähtöisen kiertotalouden ja korjauspalveluiden edistämiseksi
Kirjoittaja: Annukka Berg (ympäristöministeriö)..... 75

1 Johdanto

Kirjoittajat: Eva Heiskanen (Helsingin yliopisto), Kaisa Matschoss (Helsingin yliopisto)

Valtioneuvoston strateginen kiertotalousohjelma tavoittelee Suomen talouden perustaksi hiilineutraalia kiertotalousyhteiskuntaa (YM 2021/17). Ohjelmassa kiertotaloudella tarkoitetaan taloutta, jossa "... materiaaleja hyödynnetään tehokkaasti ja kestävästi ja ne pysyvät kierrossa pitkään ja turvallisesti. Tuotteita myös jaetaan, vuokrataan, korjataan ja kierrätetään" (YM 2021/17, s. 3). Kiertotaloudessa nähdään mahdollisuus hillitä lähivuosikymmeniksi ennakoitua luonnonvarojen käytön kaksinkertaistumista ja siitä seuraavaa kasvihuonekaasujen päästöjen huomattavaa kasvua sekä raaka-ainepulaa. Samalla todetaan, että "siirtymä hiilineutraaliin kiertotalouteen edellyttää kokonaisvaltaista muutosta sekä yhteiskunnan päätöksenteossa ja suunnittelussa että yritysten, kotitalouksien ja kuluttajien asenteissa ja käyttäytymisessä" (YM 2021/17, s. 1).

Kiertotalouden edellytyksiä parannetaan jo myös EU-tasolla, mikä on tärkeää koska suuri osa käyttämistämme kulutushyödykkeistä on peräisin Suomen ulkopuolelta. Esimerkiksi EU:n Kiertotalouden toimintasuunnitelmassa (EC 2020) parannetaan tuotteiden sopivuutta kiertotalouteen. Tärkeänä osana suunnitelmaa on EU:n yhteismarkkinoille tuotavia tuotteita sääntelevän ekosuunnitteludirektiivin (2009/125/EC) laajentaminen kiertotaloutta paremmin edistävään suuntaan. Kiertotaloutta edistetään ottamalla mukaan uusia tuoteryhmiä (mm. matkapuhelimet, sähköautojen akut, tekstiilit, huonekalut) sekä asettamalla uusia vaatimuksia. Tuotteet pitää suunnitella turvallisesti kierrätettäviksi ja varmistaa niiden mahdollisimman pitkä käyttöikä lisäämällä korjattavuutta ja päivitettävyyttä. Jo vuonna 2019 hyväksyttiin ekosuunnitteludirektiiviin vaatimuksia, jotka koskevat muun muassa jääkaappien, pesukoneiden ja astianpesukoneiden korjattavuutta (EC 2019). Lisää vaatimuksia on valmisteilla esimerkiksi tekstiilien uudelleenkäyttöön ja kierrätettävyyteen (EC 2022a) sekä matkapuhelinten kestävyyteen, päivitettävyyteen ja korjattavuuteen (EC 2022b).

Tämä raportti sisältää tutkijapuheenvuoroja kiertotaloudesta eri näkökulmista. Raportti syntyi Helsingin yliopiston Kuluttajatutkimuskeskuksen ja ympäristöministeriön yhteistyönä. Aloitteen tarkoituksena on ollut vahvistaa dialogia tutkijoiden ja ympäristöministeriön strategiatyön kesken ja lisätä tutkimustulosten hyödynnettävyyttä. Raportin sisältöä on suunniteltu yhdessä ympäristöministeriön edustajien kanssa, ja Annukka Berg kokoaa raportin lopussa yhteen hankkeen pohjalta nousevat politiikkasuositukset.

Petteri Repo, Juri Mykkänen ja Minna Lammi nostavat esille kuluttajien näkemystä kiertotalouspalveluiden vastuista, elinkaaren jatkamisesta ja tuotteiden hankinnasta. Heidän tarkastelunsa perustuu kyselyyn, joka käsittelee kiertotalouspalveluita ruokaan, liikkumiseen, asumiseen sekä viihde-elektroniikkaan ja tietotekniikkaan liittyen. He nostavat tarkastelussaan esille, että kuluttajien näkemykset riippuvat kulutuksen alasta. Siksi eri politiikkatoimien kehittäminen eri kulutuksen aloille on kannattavaa.

Kaisa Matschoss, Annukka Berg, Eric Arnould, Matleena Frisk, Angelina Korsunova, Jenny Rinkinen, Mirka Råberg ja Outi Uusitalo puolestaan nostavat esiin kulutustutkijoiden näkemyksiä kiertotalouspalveluista. Teksti raportoi työpajan tuloksia, jossa pohdittiin järjestelmän uudistavia palveluita kolmen teeman (tuotteet palveluina ja yhteiskäyttö; korjaus, huolto ja päivitys; käytetyn tuotteen ja osan myynti) ympärille. Kussakin teemassa käsiteltiin kysymyksiä, mitä kuluttajapalveluita tulee mieleen, jotka voisivat kehittää kiertotaloutta isossa mittakaavassa? Miten palveluiden kehittymistä voisi edistää ja ketkä ovat keskeiset toimijat kehittämisessä? Mitä haasteita kiertotalouden kuluttajapalveluiden kehittymisessä voidaan tunnistaa ja miten niitä voisi ehkäistä?

Jenny Rinkinen ja Elizabeth Shove tarkastelevat kiertotalouden käsitettä kulutuksen kokonaisuuden näkökulmasta. He tarkastelevat erityisesti korjaamista, jakamista ja käytettyjen tavaroiden markkinoita ottaen huomioon, miten erilaiset kulutuskäytännöt kytkeytyvät toisiinsa. He ehdottavat lähtökohdaksi materiaalivirtojen tarkastelua kiertotalouspalveluissa, jolloin on mahdollista tarkastella kuinka kiertotaloustrendit kehittyvät pidemmällä aikavälillä ja päästään irti keskittymisestä yksittäisiin tuotteisiin tai tuoteryhmiin.

Raportin seuraavat luvut tarkastelevat kiertotaloutta eri alojen tai teemojen näkökulmista. Senja Kuure ja Senja Laakso tarkastelevat kiertotaloutta vaateteollisuuden kontekstissa. He kysyvät, mitä vaatteiden elinkaaren pidentäminen tarkoittaa vaatealan yritysten näkökulmasta. Tarkemmin tekstissä pohditaan kysymyksiä, millaiseksi vaateteollisuuden toimijat näkevät tulevaisuuden, jossa vaatteiden elinkaaren pidentämisen myötä niiden kokonaiskysyntä vähenisi. Miten vaatealan yritykset ovat varautuneet siihen, että vaatteita käytetään pidempään, niitä korjataan ja lainataan, ja siten ostetaan harvemmin?

Matleena Frisk puolestaan tarkastelee vaatealaa historiallisesta näkökulmasta ja pohtii nykyiseen kehitykseen johtaneita syitä: miksi vaatteiden korjaaminen ja muodistaminen väheni? Hän nostaa esille ilmeisimmät syyt, kuten vaatteiden hinnan laskemisen, materiaalien heikkenemisen ja elintason nousun, mutta tarkastelee myös laajemmin sitä, miten korjaaminen ja muodistaminen kytkeytyi osaksi yhteiskuntaa ja kotitalouksien käytäntöjä sekä miten nämä aiemmat käytännöt purkautuivat.

Angelina Korsunova ja Mirka Råberg nostavat esiin kuluttajien tarvitsemat taidot ja kompetenssit, joiden avulla nämä voivat osallistua kiertotalouteen aktiivisina toimijoina.

Kompetensseja tarkastellaan tekstissä systemaattisesti tietojen, taitojen, asenteiden ja käyttäytymisen kautta. He myös esittelevät keinoja kuluttajien kompetenssien parantamiseksi.

Eva Heiskanen ja Angelina Korsunova pohtivat puolestaan kysymystä siitä, kuinka tuotteiden korjaustoimintaa voisi elvyttää tai kehittää. Puheenvuoro keskittyy kulutushyödykkeisiin, kuten kodinkoneisiin, vaatteisiin, harrastusvälineisiin ja kulutuselektroniikkaan. He tuovat esille, että korjaustoiminnan elvyttämisessä tulisi keskittyä sekä yritystoimintaan tuotteiden korjattavuuden näkökulmasta että kuluttajiin ohjaamalla odotuksia ja käytäntöjä. Tekstissä esitetään myös eri keinoja tukea korjauspalveluiden uudelleen kehittymistä.

Joona Myllärniemen teksti jatkaa aiheesta ja nostaa esiin sekä konkreettisia ongelmakohtia että keinoja sille, miten ammatillinen koulutus voisi edesauttaa korjauspalveluiden kehittymistä Suomessa. Lähtökohtana tarkastelulle on huomio siitä, että ammattitaitoisten korjaajien puute vaikuttaa korjauspalvelujen hintaan ja saatavuuteen, ja hinta ja saavutettavuus puolestaan vähentävät korjauspalvelujen kysyntää sekä tätä kautta ammattien houkuttelevuutta. Ammatillinen koulutus voisi systemaattisemmin kouluttaa uusia osaajia korjaustoimintaan, jos aloittavia yrittäjiä tuettaisiin ja kuluttajia autettaisiin palveluiden löytämisessä. Näin aiempi negatiivinen kierre voitaisiin korvata positiivisella kierteellä.

Lopuksi Annukka Berg nostaa esille politiikkasuosituksia kiertotalouden kehittämiseksi edelleen. Hän suosittelee, että siirtymää kiertotalouteen tulisi johtaa laajana systeemisenä muutoksena, joka edistää materiaalisen kulutuksen vähentämistä ja päästää markkinoille vain kestäviä, laadukkaita ja korjattavia tuotteita. Kiertotalouspalveluiden tutkimukseen, kehittämiseen ja osaamiseen tulisi panostaa ainakin ammatillisessa koulutuksessa, korkeakouluissa ja tutkimuslaitoksissa. Lisäksi tarvittaisiin räätälöityjä kehittämis- ja rahoitusohjelmia muun muassa korjaustoiminnan elvyttämiseksi ohjaamalla samanaikaisesti sekä niiden kysyntää että tarjontaa ja ottamalla kehittämiseen mukaan koko yhteiskunta.

Raportti kuvaa tilannetta 2020-luvun alkuvuosina, kun olemme siirtymässä tai ainakin pyrkimässä kiertotalouden kynnykselle. Monia tarpeellisia uudistuksia on meneillään, mutta monia on vielä tekemättä. Toivottavasti tilanne on erinäköinen kymmenen vuoden päästä ja kiertotaloudesta on tullut normaali osa talousjärjestelmäämme ja yhteiskuntaamme.

Lähteet

EC (2019) The new ecodesign measures explained. Verkossa: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lv/QANDA_19_5889

EC (2020) Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja aosiaalikomitealle ja Alueiden komitealle: Uusi kiertotalouden toimintasuunnitelma. COM(2020) 98 final. Verkossa: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0098

EC (2022a) Komission tiedonanto Euroopan Parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja Alueiden komitealle: Kestäviä ja kiertotalouteen perustuvia tekstiilejä koskeva EU:n strategia. COM(2022) 141 final. Verkossa: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022DC0141&from=FI

EC (2022b) Draft annexes to the Commission Regulation laying down ecodesign requirements for mobile phones, cordless phones and tablets pursuant to Directive 2009/125/EC of the European Parliament and of the Council. Ares(2022)6031498 - 31/08/20. Verkossa: https://ec.europa.eu/93a4b727-92ed-4e5b-8601-17c13192b4ba

Ekosuunnitteluirektiivi (2009/125/EC) Euroopan Parlamentin ja Neuvoston direktiivi 2009/125/EY energiaan liittyvien tuotteiden ekologiselle suunnittelulle asetettavien vaatimusten puitteista (uudelleenlaadittu). Verkossa: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52022PC0142

VnP (2021) VALTIONEUVOSTON PERIAATEPÄÄTÖS KIERTOTALOUDEN STRATEGISESTA OHJELMASTA. Ympäristöministeriö ja Työ- ja elinkeinoministeriö 30.3.2021. YM/2021/17. Verkossa: https://valtioneuvosto.fi/paatokset/paatos?decisionId=0900908f8071a6e1

2 Kiertotalous kuluttajien näkökulmasta

Kirjoittajat: Petteri Repo (Helsingin yliopisto), Juri Mykkänen (Helsingin yliopisto), Minna Lammi (Anglia Ruskin University, Cambridge)

2.1 Johdanto

Kuluttajien ajatellaan harvoin olevan kiertotalouden keskiössä. Näin hätkähdyttävään tulokseen Kirchherr ym. (2017) päätyivät arvioidessaan 114 (!) kiertotalouden määritelmää. Vain joka viidennessä määritelmässä kuluttajat nähtiin kiertotalouden tärkeinä mahdollistajina. Kriitikoiden mukaan kuluttajat onkin kiertotalouden piirissä tapana hahmotella käyttäjinä, joiden tehtävä on omaksua kehittäjien heille suunnittelemat ratkaisut (Hobson 2020; Corvellec ym. 2022).

Tässä luvussa täydennämme kiertotalousajattelua tarkastellen kiertotaloutta kuluttajien näkökulmasta. Haaste on akateemisuuden ohella myös käytännöllinen, koska esimerkiksi Repo ym. (2018) havaitsivat, että kuluttajat näkivät kiertotalouden eri tavoin kuin alan ensimmäiset politiikkaohjelmat mm. Suomessa, Hollannissa ja Iso-Britanniassa. Kuluttajat liittivät kiertotalouteen sosiaalisia ulottuvuuksia ja ilmastonmuutosta hillitseviä toimia, jotka politiikkatoimijoiden työnjaossa kuuluivat muihin ohjelmiin. Joka tapauksessa on hyödyllistä tuntea tärkeän kiertotaloustekijän tai -kohteen toiveita ja valmiuksia uusia politiikkaohjelmia ja liiketoimintamalleja kehitettäessä.

Kiinnitämme aluksi huomiota vastuukysymyksiin, koska niiden kautta voi tarkastella kuluttajien kiinnostuksia ja mahdollisuuksia omakohtaiseen aktiivisuuteen. Jos kuluttajat esimerkiksi arvioivat, että kaupan tulisi vastata tuotteiden uusiokäytöstä, silloin voisi ajatella kaupalle annettavan vapauksia suunnitella uusiokäyttö prosesseihinsa sopivaksi. Kuluttajalähtöisemmät ratkaisut puolestaan olisivat sopivampia, kun kuluttajat mieluummin itse haluavat kantaa vastuun.

Perinteisten kiertotalouskäytäntöjen eli nk. R-periaatteiden osalta (Reike ym. 2018) keskitymme tuotteiden elinkaaren jatkamiseen (vrt. reuse, refurbish, repair, re-purpose, resell) ja tuotteiden hankintaan (reduce, refuse, recycle, recover), jotka siten kattavat kiertotalousalaa laajasti niin tuotteiden käytön kuin materiaalien uusiokäytön osalta (Stahel 2016).

Käsittelemme kulutuksen aloja, jotka tuottavat merkittävästi kielteisiä kulutuksen ympäristövaikutuksia: asuminen, ruokailu ja liikkuminen (Nisonen ym. 2015). Lisäksi huomioimme kodin elektroniikan alan, koska se edustaa kulutustuotteiden teknistyvää suuntausta.

Tarkastelu perustuu Suomen Akatemian yhteydessä toimivan Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittamassa CloseLoop-hankkeessa tehtyyn kuluttajakyselyyn. Suomalaista väestöä edustavaan vuonna 2018 toteutettuun kyselyyn vastasi yhteensä 1 555 henkilöä. Koska monet kiertotalouden konseptit eivät välttämättä olleet tuttuja kaikille vastaajille, kyselyssä esiteltiin esimerkkejä niistä kuitenkin varmistaen samalla, että ne kattaisivat myös vasta kehitteillä olevia uusia kiertotalouden toimintakonsepteja. Näin tehtiin, koska on mahdollista, että tulevaisuudessa esimerkiksi ruoalle ja palveluille keksitään monenlaisia uudelleen käytön tapoja. Tarkemmat kuvaukset kyselystä ja siinä tehdyistä ratkaisuista löytyvät Mykkäsen ja Revon artikkelista (2021).

2.2 Vastuita, elinkaaren jatkamista ja hankintoja

Kuluttajien vastaukset kolmeen kiertotalouden kannalta keskeiseen kysymykseen esitellään taulukossa 1. Ensimmäinen kysymys koskee tuotteiden uusiokäytön vastuunjakoa. Kenellä tai millä kuluttajien mielestä pitäisi olla ensisijainen vastuu? Kyselyssä vastausvaihtoehdoiksi tarjottiin vähittäiskaupat, erikoisliikkeet, kolmannen sektorin organisaatiot, julkinen sektori sekä kuluttaja itse. Toiseksi kysyttiin kuluttajien omaa tapaa jatkaa tuotteiden elinkaarta. Vastausvaihtoehtoina olivat yksityinen palvelu, kolmannen sektorin organisaatio, julkinen sektori sekä kuluttaja itse. Kolmanneksi vastaajia pyydettiin kertomaan, miten he mieluiten hankkivat tuotteita. Vastausvaihtoehdoiksi annettiin palvelu, käytetyn tuotteen ostaminen, yhteishankinta, uuden tuotteen ostaminen sekä julkinen palvelu.

Taulukko 1. Kuluttajien vastaukset keskeisiin kiertotalouskysymyksiin, % (N=1 555). (Mykkänen & Repo 2021)

Kenen tehtävä on mielestäsi seuraavien tuotteiden ja palveluiden uudelleenkäytön järjestäminen?					
	Myyjien (valmistajan, kaupan tai maahantuojan)	Toimialalle erikoistuneiden yritysten	Kolmannen sektorin (järjestöt, sosiaaliset yritykset)	Julkisen sektorin (esim. kaupungin, valtion)	Minun
Ruoka (ml. pois heitetty ruoka)	22	10	12	12	44
Asunto	21	14	1	11	53
Liikkuminen	11	40	1	34	14
Viihde-elektroniikka ja tietotekniikka	53	29	1	4	12

Kuinka mieluiten pidennät seuraavien tuotteiden ja palveluiden käyttöikää?	Palveluna (vien korjaajalle tai tilaan korjaajan)	Kolmannen sektorin toimesta (järjestöt, sosiaaliset yritykset)	Julkisen sektorin toimesta (esim. kaupungin, valtion)	Teen itse
Ruoka (ml. pois heitetty ruoka)	4	15	10	71
Asunto	53	2	3	42
Liikkuminen	57	1	25	17
Viihde-eletroniikka ja tietotekniikka	75	5	4	16

Kuinka mieluiten hankit seuraavat tuotteet ja palvelut?	Palveluna (esim. vuokraamalla)	Käytettynä (ml. kaupan ylijäämäruoka)	Yhteishankintana (ml. yhteiskäyttö)	Hankin uutena markkinoilta	Julkisena palveluna
Ruoka (ml. pois heitetty ruoka)	3	17	4	71	6
Asunto	33	29	2	34	3
Liikkuminen	7	35	5	23	31
Viihde-eletroniikka ja tietotekniikka	2	10	2	84	2

Kun tarkastelemme kysymystä uudelleenkäytön järjestämisvastuusta, havaitsemme, että suomalaiset kuluttajat suosivat yhtäältä markkinatoimijoita, kuten vähittäiskauppoja ja erikoisliikkeitä, ja toisaalta katsovat, että vastuu uudelleenkäytöstä kuuluu kuluttajille itselleen. Myyjän vastuu näkyy varsinkin elektroniikkatuotteissa. Vastuun ottaminen itse korostuu asumisen (53 %) ja ruoan (44 %) kohdalla. Julkisen sektorin rooli korostuu ainoastaan liikkumisen kategorian kohdalla (esim. autojen romutus ja osien kierrätys). Noin kolmannes kuluttajista katsoo, että vastuu liikennevälineiden uudelleenkäytöstä kuuluu julkiselle sektorille. Kolmannen sektorin toimijoilla näyttää olevan vain marginaalinen rooli vastuunjaossa paitsi ruoan uusiokäytössä, jossa 12 prosenttia kuluttajista katsoo vastuun kuuluvan näille organisaatioille. Se, että puolet kuluttajista katsoo vastuun

kuuluvan vähittäiskaupoille tai erikoisliikkeille, kertoo siitä, että joidenkin tuotteiden, kuten pullojen tai elektroniikan, kierrätys on lakisääteisesti annettu tuottajien vastuulle.

Vastaukset jakaantuvat kahteen kategoriaan, kun tarkastelemme toiseksi kysymystä kuluttajien suosimista tavoista jatkaa tuotteiden elinkaarta: joko kuluttajat turvautuvat kaupallisiin palveluihin tai haluavat itse jatkaa kuluneen tai rikkoutuneen tuotteen elinkaarta. Elintarvikkeiden osalta omatoimisuus on hallitsevaa. Yli 70 prosenttia kuluttajista varastoi ylijäämäruoan itse tai muulla tavoin käyttää tähteeksi jääneet elintarvikkeet. Toisaalta lähes kolmannes kuluttajista antaisi tämän muiden toimijoiden tehtäväksi. Asetelma kääntyy vastakkaiseksi, kun tarkastelemme kuluttajaelektroniikkaa, jossa kaupalliset palvelut hallitsevat kuluttajien preferenssejä. Vastaavaa havaitaan myös asumisen ja liikkumisen kohdalla. Havainto selittyy melko helposti sillä, että harvalla kuluttajalla on sähkölaitteiden tai autojen korjaamiseen vaadittavia taitoja. Samoin kodin kunnostuksessa on alueita, kuten sähkö- tai putkityöt, joita harva osaa tai saa tehdä itse.

Vielä selvempiä jakolinjoja havaitaan, kun kuluttajat kertovat, kuinka he mieluiten hankkivat tuotteita. Valtaosa vastaajista suosii omistamista yhteisomistuksen tai palvelun sijaan. Esimerkiksi ruoan kohdalla 71 prosenttia suosii uuden tuotteen ostamista ja 17 prosenttia ostaisi mieluiten käytetyn tuotteen (asumisessa 34 ja 29 prosenttia; liikkumisessa 23 ja 35 prosenttia sekä elektroniikassa 84 ja 10 prosenttia). Palvelut kuten vuokraus, leasing tai käyttöperusteinen maksu, eivät ole kuluttajien suosiossa lukuun ottamatta asumista (33 prosenttia ml. vuokraus) tai liikkumista (7 prosenttia ml. joukkoliikenne).

2.3 Keskustelua

Kiertotalous herättää kestävän talouden narratiivina kiinnostusta tieteellisessä yhteisössä, liiketoiminnassa ja hallinnossa (D'Amato 2021; Leggett ym. 2022; Anttonen ym. 2018). Kuitenkin sen piirissä kuluttajat usein ja yhä edelleen nähdään loppukäyttäjinä, joiden tehtävä on palvella järjestelmän toimivuutta (Nobre & Tavares 2021), vaikka tällainen lähestymistapa on jo tunnistettu ongelmalliseksi (Corvellec ym. 2022; Kirchherr ym. 2017)

Tässä luvussa olemme tarkastelleet kiertotaloutta kuluttajien näkökulmasta. Kuluttajien näkemykset kiertotaloudesta onkin hyvä ottaa huomioon kiertotaloustoimia suunniteltaessa, jos halutaan saada heidät sitoutumaan niihin.

Suomalaiset kuluttajat ovat kiinnostuneita niin kierrätyksestä kuin tuotteiden korjaamisestakin. Huomionarvoista on, että kuluttajien näkemykset riippuvat kulutuksen alasta – joillain aloilla ollaan halukkaampia hankkimaan palveluita kuin toisilla. Lisäksi on hyvä pitää mielessä, että alat koostuvat lukuisista erilaisista markkinoista, mikä monimutkaistaa

kiertotalouden politiikkatoimien suunnittelua. Esimerkiksi korjaamisen edistäminen voi tarkoittaa hyvin erilaisia toimia ruokapalveluissa, asuntojärjestelyissä ja elektroniikassa.

Yleisesti ottaen palvelullistuminen ja jakamistalous eivät asumisen ja ruoan aloilla välttämättä etene nopeasti itse tekemisen ja omavaraisuuden kulttuuriin kasvaneiden suomalaisten keskuudessa. Myös uutena ostamista arvostetaan erityisesti ruoan ja elektroniikan aloilla. Jakamistaloutta puolestaan olisi hyvä tarkastella mieluummin yhtenä kestävän kuluttamisen tukitoimena kuin keskeisenä ratkaisuna.

Kuluttajien toiveet siitä, kenen vastuulla eri kulutuksen alojen kiertotalous ja materiaalivirtojen sulkeminen on, kannattaa ottaa huomioon, koska ne voivat tarjota uusia näkymiä kestävyyshaasteiden ratkaisuun. Uusien tuotekokonaisuuksien kiertotaloudessa kannattaa hyödyntää kuluttajien kierrättämistaitoja.

Yksi osa kiertotaloutta on kehittää tuotteiden käyttöikää ja korjattavuutta. Kuluttajien näkemys on, että tuottajien pitäisi kantaa vastuuta myymiensä tuotteiden ja niiden materiaalien kohtuullisista elinkaarista. Tällainen järjestelmä olisi kuluttajien kannalta selkeä ja voisi tehostaa materiaalikiertoa merkittävästi.

- Eri kulutuksen aloilla tarvitaan erilaiset kiertotalouden toimenpiteet.
- Tuotteiden elinkaaren pidentämisessä tulisi hyödyntää kuluttajien valmiutta käyttää monen tyyppisiä korjauspalveluita. Tätä tukemaan olisi kehitettävä uusia korjauskonsepteja, jotta palvelun hinta ei muodostuisi kuluttajille esteeksi.
- Kodinkoneiden ja elektroniikan elinkaaren pidentämisen olisi hyvä olla tuottajien vastuulla.
- Ylijäämäruoan jakeluun ja helppoon saatavuuteen tulee kiinnittää enemmän huomiota.
- Liikkumisen julkisen palvelun ratkaisuissa kannattaa huomioida monet ja osin ristiriitaiset odotukset.
- Kuluttajien oikeuksia tulisi päivittää jakamiseen liittyvissä vastuukysymyksissä.

Lähteet

Anttonen, M., Lammi, M., Mykkänen, J., & Repo, P. (2018). Circular economy in the triple helix of innovation systems. Sustainability, 10(8), 2646.
Corvellec, H., Stowell, A. F., & Johansson, N. (2022). Critiques of the circular economy. Journal of Industrial Ecology, 26, 421-432.
D'Amato, D. (2021). Sustainability narratives as transformative solution pathways: zooming in on the circular economy. Circular Economy and Sustainability, 1(1), 231-242.
Hobson, K. (2020). Small stories of closing loops: Social circularity and the everyday circular economy. Climatic Change, 163(1), 99-116.
Kirchherr, J., Reike, D., & Hekkert, M. (2017). Conceptualizing the circular economy: An analysis of 114 definitions. Resources, Conservation and Recycling, 127, 221-232.
Leggett, K.L., Mykkänen, J., Repo, P. & Lammi, M. (2022, forthcoming). Evolving markets in circular economy: A network analysis of exemplary company cases. Proceedings of 9th International Conference on Sustainable Design and Manufacturing. Smart Innovation, Systems and Technologies. Springer Singapore.
Mykkänen, J., & Repo, P. (2021). Consumer perspectives on arranging circular economy in Finland. Sustainability: Science, Practice and Policy, 17(1), 349-361.
Nobre, G. C., & Tavares, E. (2021). The quest for a circular economy final definition: A scientific perspective. Journal of Cleaner Production, 314, 127973.
Nissinen, A., Heiskanen, E., Perrels, A., Berghäll, E., Liesimaa, V., & Mattinen, M. K. (2015). Combinations of policy instruments to decrease the climate impacts of housing, passenger transport and food in Finland. Journal of Cleaner Production, 107, 455-466.
Repo, P., Anttonen, M., Mykkänen, J., & Lammi, M. (2018). Lack of congruence between European citizen perspectives and policies on circular economy. European Journal of Sustainable Development, 7(1), 249-249.
Reike, D., Vermeulen, W. J., & Witjes, S. (2018). The circular economy: new or refurbished as CE 3.0? – exploring controversies in the conceptualization of the circular economy through a focus on history and resource value retention options. Resources, Conservation and Recycling, 135, 246-264.
Stahel, W. R. (2016). The circular economy. Nature, 531(7595), 435-438.

3 Kuluttajat kiertotaloudessa – Kiertotalouden kuluttajapalvelut -työpajan havaintoja

Kirjoittajat: Kaisa Matschoss (Helsingin yliopisto), Annukka Berg (ympäristöministeriö), Eric Arnould (Aalto yliopisto), Matleena Frisk (Helsingin yliopisto), Angelina Korsunova (Helsingin yliopisto), Jenny Rinkinen (Helsingin yliopisto), Mirka Råberg (Helsingin yliopisto), Outi Uusitalo (Jyväskylän yliopisto)

3.1 Johdanto

Kiertotalous ymmärretään tulevaisuuden talousmalliksi, joka tuottaa taloudellista hyvinvointia maapallon kantokyvyn rajoissa toisin kuin aiempi lineaarinen talousmalli, joka perustuu luonnonvarojen ylikäytölle. Kiertotaloudessa materiaaleja hyödynnetään tehokkaasti ja kestävästi, ja ne pysyvät kierrossa pitkään ja turvallisesti. Tuotteita palvelullistetaan eli niitä jaetaan, vuokrataan, korjataan ja kierrätetään.

Valtioneuvoston strategisessa kiertotalousohjelmasta (YM 2021/17) listataan tavoitteita kansalliselle kiertotalousohjelmalle. Kulutukseen ja kuluttajiin suoraan liittyviä tavoitteita ovat mm. a) autamme kansalaisia löytämään kiertotalouspalveluja ja parannamme niiden houkuttelevuutta. b) Kehitämme laajalla verkostoyhteistyöllä (järjestöt, yritykset, valtio, kunnat) uusia innostavia tapoja koota tietoa kiertotalouden palveluista, kuten jakamisalustoista sekä korjaus- ja jälleenmyyntipalveluista, ja kansalaisten omista kiertotaloustarinoista. c) Tähtäämme lukuisten kansalaisten tavoittamiseen ja jatkuvan toimintamallin synnyttämiseen.

Tässä luvussa tarkastelemme Helsingin yliopiston Kuluttajatutkimuskeskuksen, Kulutustutkimuksen seuran ja ympäristöministeriön yhdessä järjestämän työpajan ”Kiertotalouden kuluttajapalvelut” havaintoja. Työpaja järjestettiin Helsingissä Kulutustutkimuksen seuran kevätseminaarin yhteydessä 5.5.2022. Siihen kutsuttiin akateemisia tutkijoita, joiden pääasiallinen tutkimusala on kulutustutkimus. Työpajaan osallistui yhteensä yhdeksän tutkijaa neljästä eri suomalaisesta yliopistosta ja kaksi tutkijataustaista kiertotalouden asiantuntijaa ympäristöministeriöstä. Osallistujien asiantuntemus liittyi monipuolisesti kuluttajakysymyksiin, markkinointiin, kestävyyteen ja kiertotalouskysymyksiin useista näkökulmista.

Työpajan kesto oli noin tunti ja se järjestettiin ns. world cafe -osallistamismenetelmää hyödyntäen. World cafessa asiantuntijat ideoivat pienryhmissä ennalta-annettuihin teemoihin

liittyen siten, että osallistujat kiertävät teemasta toiseen, jolloin jokaisella on mahdollisuus ottaa osaa kaikkiin teemoihin.

Työpajan tarkoituksena oli selvittää tutkijoiden näkemyksiä kiertotalouden kuluttajapalveluista, joilla voisi olla merkittävä, järjestelmää uudistava rooli. Kiertotalouspalveluita tarkasteltiin valtioneuvoston strategisessa kiertotalousohjelmassa tunnistettujen kolmen palveluiden kehittämisen teeman kautta: 1) tuotteet palveluina ja yhteiskäyttö, 2) korjaus, huolto ja päivitys sekä 3) käytetyn tuotteen ja osan myynti (Ympäristöministeriö 2022). Ennen pienryhmätyöskentelyä aihepiiriin johdateltiin lyhyesti kertaamalla, minkälaisia kiertotalouspalveluita jo on ja mitä ongelmia tai haasteita voidaan tunnistaa.

Pienryhmät tarkastelivat ensin kussakin teemassa kysymystä, mitä kuluttajapalveluita tulee mieleen, jotka voisivat kehittää kiertotaloutta isossa mittakaavassa. Toisella kierroksella pyrittiin vastaamaan kysymyksiin, miten palveluiden kehittymistä voisi edistää ja ketkä ovat keskeiset toimijat kehittämisessä. Kolmannella kierroksella pyrittiin tunnistamaan haasteita kiertotalouden kuluttajapalveluiden kehittymisessä jokaiseen teemaan liittyen ja miten niitä voisi ehkäistä.

Tämä luku on tuotettu yhdessä niiden työpajaan osallistuneiden kanssa, jotka halusivat osallistua luvun kirjoittamiseen. Kaikille kirjoittajille on annettu mahdollisuus täydentää työpajassa esiintuotuja ajatuksia tässä raportissa, joten joitakin työpajan ajatuksia on osin voitu jatkojalostaa tähän raporttiin.

3.2 Mahdollisia kuluttajapalveluita

3.2.1 Tuotteet palveluina, yhteiskäyttö

Pienryhmässä keskusteltiin ensin siitä, mitä "kriteerejä" yhteiskäytölle tulisi olla. Tärkeää yhteiskäyttöön perustuville palveluille on se, että yhteiskäytön tulisi olla merkityksellistä, hauskaa ja kätevää kuluttajille. Ollakseen aidosti kestäviä yhteiskäyttöpalveluiden ympäristöllisiä vaikutuksia tulisi dokumentoida sekä kartoittaa. Yhteiskäytön malleja suunnitellessa tulisi ajatella sitä, mitkä asiat ovat ihmisille helppoja jakaa, mitkä vähemmän helppoja ja mitkä vaikeita.

Merkityksellisyyttä yhteiskäyttöön voisi tuoda esimerkiksi taloyhtiöissä tai asuntoyhtiöissä tai yhteisöissä (esim. harrastamiseen tai vapaa-aikaan liittyvät yhdistykset) tapahtuva tavaroiden yhteiskäyttö, joka voisi myös ruokkia yhteisöllisyyden tunnetta. Keskusteluissa puhuttiin mm. siitä, että aiemmin taloyhtiöissä oli yhteiset saunat ja pyykkituvat, kun nykyisin pieniinkin asuntoihin rakennetaan usein omat saunat ja asukkaat hankkivat omat pesukoneet. Taloyhtiöissä saatetaan jakaa esimerkiksi ruohonleikkuri, mutta tätä ajattelua voisi

laajentaa esimerkiksi työkaluihin ja muihin puutarhavälineisiin, tai vaikka ompelukoneisiin ja muihin harvemmin tarvittaviin tavaroihin. Jatkotutkimusta tarvittaisiin sen selvittämiseksi, minkä tavaroiden jakaminen olisi erityisen hyödyllistä, tarpeellista tai toimivaa taloyhtiöissä.

Taloyhtiöt sekä erilaiset yhdistykset tunnistettiinkin yhdeksi mahdolliseksi tahoksi, joka voisi fasilitoida yhteiskäyttöä. Keskustelussa nousivat esille myös vertaisvuokrausalustat ja niiden haasteet. Esimerkiksi retkeilyvarusteiden vertaisvuokrauksessa ongelmana on se, ettei kaikkia tarvittavia varusteita saa välttämättä "yhdestä osoitteesta". Kuluttajalle voisi olla kätevämpää vuokrata asiat setteinä, jossa on kaikki tarvittava. Laatikko 1 listaa tuotteet palveluina ja yhteiskäyttö -teemaan liittyviä tunnistettuja palveluita ja niiden ongelmia.

1 TUOTTEET PALVELUINA JA YHTEISKÄYTTÖ

Tunnistettuja palveluita:

- Kirjastot (kirjat, tavarat)
- Yhteiskäyttöautot
- Vaatelainaamot (perinteiset ja uudenlaiset)
- Yhteiskäyttötilat (taloyhtiöissä perinteisesti, uudempana toimistot, jne.)
- Kaupunkipyörät ja sähköpotkulaudat
- Vertaisvuokrauksen alustat kuten esim. Retkirent, Bloxcar

… ja niiden ongelmia:

1. palveluiden käytettävyyteen liittyviä haasteita
- toimintalogiikan ymmärtäminen
- tuotteiden saatavuus ja kuljettaminen yms. (esim. erot maaseudun ja kaupunkien, sekä suurien ja pienten kaupunkien välillä)

2. luotettavuuteen liittyvät haasteet;
- palvelun toimivuuteen,
- tasaiseen laatuun (esim. toimivuus, hygienia)
- teknologiaan (varaukset, maksut),
- sekä luotto muihin käyttäjiin

3. vastuukysymykset
- tuotteesta huolehtiminen
- Käytöstä ja kulumisesta johtuva rikkoutuminen käytettäessä, kenen vastuulla korvata?

3.2.2 Korjaus, huolto, päivitys

Pienryhmässä pohdittiin korjaukseen, huoltoon ja päivitykseen liittyen, että muitakin tuotteita kuin autoja pitäisi voida huoltaa ns. ”merkkihuollossa” tai valmistajan tai myyjän ”omassa” korjaamossa. Esimerkiksi nostettiin kengät, joiden valmistajalla on oma korjauspalvelu: kengät saa lähettää paketissa valmistajalle, joka korjaa ja huoltaa ne. Tärkeää tällaiselle palvelulle on se, että palvelun käyttöönoton pitäisi olla kätevää. Kätevää olisi esimerkiksi, jos korjattavat tavarat voisi viedä pakettiautomaattiin asiakaspalautustunnuksella. Olisi myös tärkeää kehittää isompien tavaroiden, kuten keskikokoisten kodinkoneiden (esim. leivänpaahdin, mikroaaltouuni) korjauspalveluiden helppoutta ja sujuvuutta. Näitä on vaikea kuljettaa ilman autoa, joten kuluttaja tarvitsee arvion tavaran korjaamisen kustannuksista ja korjauskelpoisuudesta ennen kuljetuksen järjestämistä korjaamoon. Verkkoalustat, joissa eri korjausyritykset antavat arvionsa työstä (samalla tavalla kuin esimerkiksi menddie.com), voisivat helpottaa korjauspalvelun hakua. Laatikko 2 listaa korjaukseen, huoltoon ja päivitykseen liittyviä tunnistettuja palveluita ja niiden ongelmia.

Kuten myös tämän raportin luvussa 8 tuodaan esiin, korjauspalveluita tarjoavien yritysten, esimerkiksi suutareiden, määrä on vähenemässä. Ryhmä pohti, että kivijalkakaupat ovat muutenkin vaikeuksissa verkkokauppojen vallatessa alaa, ja olisikin hyvä, jos korjauspalvelut katoamisen sijasta olisivat mukana muutoksessa. Tällöin korjauspalvelut olisivat myös paremmin saatavilla asuinpaikasta riippumatta.

2. KORJAUS, HUOLTO JA PÄIVITYS

Tunnistettuja palveluita:

- Suutarit, ompelimot, kellosepät
- Pienkonekorjaus
- ICT palvelut, älypuhelimet
- Autohuolto/-korjaamot
- Pyörähuolto/-korjaamot
- Korjauskahvilat (Suomessa ei vielä kovin laajalle levinnyt idea)
- Eri alustat, esim. https://korjaa.se/, https://menddie.com
- Blogeissa ja YouTubessa jne. on paljon korjaus-, huolto- ja päivitysohjeita, mutta palveluiden kehittyminen niiden pohjalta ei ehkä ole pitkällä?

…. ja niiden ongelmia:

- Korjauksen hinta voi olla korkea verrattuna uuteen tuotteeseen
- Korjauspalveluihin voi olla vaikea päästä (esim. vaikea löytää sopivaa palveluntarjoajaa, paikat kaukana päivittäisistä reiteistä…)
- Palvelun suunnittelu voi olla epämukavaa (esim. joutuu maksamaan ennen kuin korjaus voidaan tehdä, joutuu odottamaan pitkiä aikoja, epäselvät tulokset, ei hyvityskäytäntöä, ei takuuta…)
- Nykyinen talousmalli, poliittiset kannustimet ja kulttuuri ylipäätään eivät välttämättä tue korjaamista (esim. vaikeasti korjattavat tuotteet, tuotteet, joita ei voi korjata, halu uusiin tuotteisiin…)
- Erot maaseudun ja kaupunkien, sekä suurien ja pienten kaupunkien välillä

3.2.3 Käytetyn tuotteen tai osan myynti

Pienryhmässä keskusteltiin ensin siitä, että käytettyjen tuotteiden tai osien saatavuus voi olla pullonkaula palveluiden kehittymiselle, joten niiden saatavuus tulisi ajatella uudelleen. Käytettyjä tuotteita voisi tuoda tavallisten kauppojen yhteyteen. Käytettyjen tavaroiden myynnistä lähikaupoissa tulisi tulla uusi normaali. Kehitys on nähtävillä jo joissain design-tuotteiden myymälöissä, kuten esim. Artek, Iittala/Arabia, Polarn O. Pyret ja IKEA myymälöissä, joissa jo myydään liikkeen omia käytettyjä tuotteita. Tämä viestii kuluttajalle myös tuotteiden laadusta – näissä tuotteissa jälleenmyyntiarvo pysyy korkeana.

Ruotsissa on jo kokemuksia kokonaan kierrätystuotteisiin perustuvasta ostoskeskuksesta (ReTuna, https://www.retuna.se/hem/), joka avattiin vuonna 2015. Kierrätysostoskeskus merkitsee merkittävää saatavuuden paranemista, koska kuluttajan on mahdollista hankkia periaatteessa kaikki tarvittava käytettynä yhdestä osoitteesta. Helsingissäkin vastaavaa käytettyihin tuotteisiin perustuvaa ostoskeskusta suunnittelee Pääkaupunkiseudun Kierrätyskeskus Oy (Kiertotaloutta ostarille). Aina ei ole tarvetta kokonaiselle ostoskeskukselle, mutta saatavuuden parantamiseksi ostoskeskuksiin voisi kaavoittaa tiloja kirpputoreille ja käytetyn tavaran kaupoille. Käytettyyn tuotteeseen tai osaan liittyviä liiketoimintamalleja tulisi kehittää, siten että kaupunkien kivijalkakaupoissa olisi vaatekirpputorien ja divareiden ohella muitakin käytetyn tavaran liikkeitä. Tästä on jo esimerkkejäkin, sillä uusia tiettyjen tuoteryhmien jälleenmyyntiin erikoistuneita yrityksiä on jo syntynyt. Käytettyjä matkapuhelimia korjataan ja kunnostetaan jälleenmyyntiä varten (swappie.com). Tuskin on kuitenkaan esimerkkejä yrityksistä, jotka korjaisivat ja myisivät jälleen käytettyjä kodinkoneita.

Pienryhmissä keskusteltiin siitä, että on tarve oppia enemmän hyvistä ja toimivista esimerkeistä Suomesta ja maailmalta. Toimivia liiketoimintamalleja tulisi analysoida ja tarkastella siten, että niiden toiminnasta voisi oppia hyviä ja jo testattuja käytäntöjä. Esimerkiksi nostettiin SPR:n Kontti, mikä on ollut SPR:lle hyvin tuottoisa ja kuluttajalle helppo ja houkutteleva palvelu. Kansainvälinen esimerkki rakennusalalta Habitat for Humanity Portland Oregon ReStore toimii puolestaan esimerkkinä rautakaupasta, jossa on myynnissä lahjoitettuja ja käytettyjä tuotteita kodin parannuksiin. Keskustelussa nousi esille myös Rakennusapteekki ja kuinka sen ideaa olisi mahdollista skaalata myös käytettyihin tuotteisiin. Rakennusapteekin liiketoimintamalli perustuu siihen, että yhdestä paikasta löytyy laajasti vanhan talon korjaukseen tarvittavia varaosia. Laatikko 3 listaa käytetyn tuotteen tai osan myyntiin liittyviä tunnistettuja palveluita ja niiden ongelmia.

3. KÄYTETYN TUOTTEEN TAI OSAN MYYNTI

Tunnistettuja palveluita:

- Kierrätyskeskus
- Kirpputorit, UFF, SPR Kontti jne.
- Erilaiset alustat (tori.fi, Facebookin eri uudelleenkäyttö/kierrätys ryhmät, jne.)
- Uudet liiketoimintamallit ja palvelukonseptit (kuten kiertotalousyritykset, esimerkiksi Swappie)

… ja niiden ongelmia:

- Käytettyjen tuotteiden myynnissä ei varmuutta toimivuudesta
- Takuu ei välttämättä ole voimassa
- Kenen vastuulla on, jos käytetty tuote tai osa aiheuttaa suuremman vahingon?
- Yhteensopivuus epävarmaa
- Käyttöohjeiden saatavuus vanhoille, käytetyille tuotteille?
- Saatavuus (Tuote tai osa voi olla kaukana, kuinka sen saa itselleen kohtuullisella hinnalla? Onko aikaa odottaa? Erot saatavuudessa eri vuodenaikoina.)
- Erot maaseudun ja kaupunkien, sekä suurien ja pienten kaupunkien välillä

3.3 Palveluiden kehittymisen edistäminen ja keskeiset toimijat

3.3.1 Tuotteet palveluina, yhteiskäyttö

Keskeiseksi kehityskohteeksi tuotteiden yhteiskäytössä todettiin logistiikka. Yhteiskäyttöön liittyvä logistiikka pitäisi miettiä uudelleen ja sitä tulisi kehittää huomattavasti, niin että se olisi tehokasta ja isossa kuvassa kannattavaa. Tulisi esimerkiksi miettiä eri toimijoita täyttämään eri roolit yhteiskäytön ketjussa. On tuotteen "omistaja", sitten tuotteen "jakelija", joka ikään kuin välikätenä koordinoi tuotteen eteenpäin, ja sitten olisi vielä "lähetti", joka vastaisi tuotteen kuljetuksesta.

Pienryhmässä keskusteltiin uudenlaisista liiketoimintamalleista, joita esimerkiksi Business Finland voisi rahoittaa ja tukea. Ryhmä ideoi esimerkiksi alueellisia 'hubeja', joista tavaroita voisi vuokrata kertamaksulla tai vaikka jäsenyydellä. Jäsenyyksiä voisi olla vaikkapa retkeilytarvikkeiden hubiin tai puutarhanhoidon hubiin jne. Ylipäänsä mallia logistiikkaan voisi hakea päivittäistavarakaupan logistiikasta, joka on hiottu hyvin tehokkaaksi ja pohdittiin, että jos halua on, myös yhteiskäyttö voitaisiin saada toimimaan yhtä tehokkaasti.

Myös kirjastoista puhuttiin paljon. Ne nähtiin jo olemassa olevana voimavarana ja infrastruktuurina yhteiskäytön edistämiseen. Esiin nousi ajatus, että kirjastot pitäisi huomioida paremmin valtion tai kaupungin strategioissa kulttuurin edistämisen lisäksi myös juuri kiertotaloutta edistävinä laitoksina, ja tällöin myös niille voitaisiin ehkä kohdentaa lisää rahoitusta ja resursseja. Nähtiin, että kirjastoissa voisi olla vielä enemmän lainattavia tavaroita sekä myöskin neuvontaa esimerkiksi korjaamiseen tai lainattavien tavaroiden ja välineiden käyttöön liittyen. Tavaroiden lainaaminen kirjastosta on myös ilmaista, mikä on kuluttajille hyvä kannustin käyttää näitä palveluja. Siispä toivottiin, että julkinen sektori voisi rahoittaa tällaista yhteiskäytön edistämistä ja panostaa siihen enemmän.

Yhteiskäyttötiloihin liittyen julkinen valta voisi rohkaista taloyhtiöiden yhteisten sauna- ja pyykkitupien käytäntöön palaamista erilaisin kannustimin, kuten esimerkiksi kaavoituksella, tai velvoittaa näiden tilojen tarjoamista uudisrakennuksissa.

3.3.2 Korjaus, huolto, päivitys

Korjauspalveluiden kehittymistä edistäisi se, jos kuluttajat näkisivät korjaamisen ns. up-cyclingina, joka tekee tuotteesta hienomman kuin se oli, koska korjaamisen jälkeen se on uniikki. Tällöin korjaamisen korkea hintakaan ei ehkä tuntuisi niin ongelmalliselta. Pienryhmässä pohdittiin, että joillakin ns. design-tuottajilla tuntuu olevan intressi pitää

käytettyjen tuotteidensa myynti itsellään, jolloin voisi olla luontevaa yhdistää tähän myös korjaus-, huolto- ja päivityspalvelut.

Huomiota tulisi kiinnittää siihen, kuinka korjaamista tuettaisiin kehittymään uudelleen menestyväksi liiketoiminnaksi. Se edellyttäisi korjaamiseen liittyvän ammatti- ja uudelleenkoulutuksen kehittämistä. Myöskin työllisyyspalveluilla voisi olla rooli korjaustoiminnan kehittämisessä. Esimerkiksi nostettiin ajatus siitä, että kierrätyskeskuksissa voisi kouluttaa työllistettyjä huoltamaan kodinkoneiden lisäksi myös esimerkiksi vaatteita. Tällä tavoin yritykset voisivat toteuttaa sosiaalista ja yhteiskunnallista vastuutaan.

Pienryhmäkeskustelussa nostettiin esille arvonlisäveron rooli korjaus- ja huoltopalveluissa, koska se tekee korjaamisesta kallista. Korjauspalvelujen alhaisempi arvonlisävero olisi helppo ohjauskeino tukea korjauspalveluiden kehittymistä, koska se alentaisi palveluiden käyttäjien kustannuksia. Se lähettäisi myös oikeansuuntaista viestiä eri toimijoille, minkä liiketoiminta-alueen toivotaan kehittyvän jatkossa.

Keskustelussa pohdittiin sitä, ketkä olisivat toimijoita, jotka pitäisi aktivoida, ja päädyttiin siihen, että koko ketju tulisi aktivoida, että palvelut pääsisivät kehittymään: vähittäiskaupat, tuottajat, välikäsi (tukku). Korjaus-, huolto- ja päivityspalveluiden kehittymistä edistäisi se, että niiden käyttämisen pitäisi olla muodikasta. Palvelut tulisi brändätä ja muodin luojien ja influenssereiden pitäisi tarttua näihin. Koneen Säätiön ”Circular Citizens”-hanke havainnollistaa, kuinka monet vaikuttajat Suomessa jo kokeilevat olemassa olevia kiertotalouspalveluita ja kertovat kokemuksistaan korjauksesta, jätteen minimoinnista tai käytettyjen tavaroiden kierrättämisestä. Projektin tuottama tieto on arvokasta, koska se on luotu hauskalla ja helposti lähestyttävällä kielellä, ja sillä on potentiaalia tehdä kiertotaloudesta houkuttelevampaa laajemmalle yleisölle. Kiertävyyteen siirtymisen nopeuttamiseksi yhtenä tavoitteena voisi olla tällaisen vaikuttajien epävirallisen sisällön systemaattinen integrointi muodolliseen kouluopetukseen esimerkiksi kutsumalla heitä käymään kouluissa ja järjestämään työpajoja. Myös palveluiden markkinointiin tulisi satsata ja siihen tulisi suhtautua kuin muuhunkin liiketoimintaan, jossa ammattilaiset huolehtivat toiminnasta. Muodikkuuden edistämisen ohella korjaamisen tulisi olla normi ja sosiaalisesti hyväksytty toimintamalli, joka koetaan tärkeäksi saavuttaa.

Tuotteiden osien standardoiminen edistäisi myös korjaus- ja huoltotoimintaa. Osia olisi paremmin saatavilla ja jälkikäyttöön on enemmän mahdollisuuksia. Vanhasta tuotteesta voisi joko ottaa käyttöön vielä toimivat osat tai kierrättää ne tuotteiden varaosiksi.

3.3.3 Käytetyn tuotteen tai osan myynti

Käytettyihin tuotteiden tai osien myyntiin liittyen pohdittiin keinoja edistää palvelujen syntymistä ja laajenemista. Käytetyn tuotteen tai osan myynnissä korostui myös logistiikka, ajoitus ja valinnan helppous kuluttajalle. Sen lisäksi, että tulisi pohtia toimiva ja helppo logistiikka käytetyn tuotteen tai osan ostamiseen, tulisi miettiä myös se, kuinka tuote tai osa voidaan helposti palauttaa kiertoon, eli siitä eroon pääseminen. Helpottavia työkaluja voisi olla esimerkiksi applikaatio, jossa voisi ilmoittaa tarpeestaan tai josta voisi useilla hakuehdoilla hakea tuotetta tai osaa, ja myös, jossa voi tarjota tarpeetonta tuotetta tai hakea sitä tarvitsevia.

Myös maan eri osien välillä on eroja tuotteiden saatavuudessa. Kasvukeskuksissa ostetaan esimerkiksi vaatteita vintagena, jota muualla päin maata myydään tavallisina tuotteina kirpputoreilla ja kierrätyskeskuksissa. Kohtaanto-ongelma vaatisi koordinointia ja käytännön ratkaisuja. Koneen Säätiön "Circular Citizens" -projektin tulokset havainnollistavat, kuinka jotkut suomalaiset vaikuttajat ostavat käytettyjä vaatteita, kierrättävät niistä trendikkäitä tuotteita ja myyvät myöhemmin uudelleen verkossa. Näitä esimerkkejä on suhteellisen vähän, mutta uusia liikeideoita saattaa syntyä, jos vaatteiden kierrätyksen tukemiseen saadaan kohdennettua rahoitusta.

Tuotteiden elinkaarta tulisikin tarkastella uudesta näkökulmasta, johon liittyy niiden uudelleenkäyttö, huolto ja varastointi siihen saakka, kunnes joku tarvitsee tuotetta tai osaa. Jossain vaiheessa tuote on myös käytetty ns. loppuun, jolloin sen raaka-aineiden kierrätys tulee olla myös helppoa ja palvelullistettua toimintaa. Elinkaariajattelu edellyttää ennakointia ja eteenpäin katsomista.

Palveluiden skaalaamiseksi kannattaisi jälleen hakea oppia ja esimerkkiä jo hyvin toimivista palveluista. Kuluttajat ovat perustaneet jo useita alustoja, missä he vaihtavat tai myyvät käytettyjä tuotteitaan. Myös eri ammattijärjestöt voisivat edistää alansa käytettyjen tuotteiden myyntiä.

Keskustelussa nousi esille vaatetusalan yritykset, joiden toimintaa on ohjannut vastuullisuusarviointien saama julkisuus. Esimerkiksi kansalaisjärjestö Eetti ry arvioi kotimaisten vaateyritysten vastuullisuutta kriteeristöllä, jossa korjauspalvelun tarjoaminen ja käytettyjen tuotteiden uudelleenmyyntipalvelu tuottavat yritykselle vastuullisuuspisteitä. Vaatevalmistajat ovatkin lisänneet tällaisten palveluiden tarjoamista. Käytettyjen tuotteiden myyntiä saattaisi edistää, jos vastuullisuusarviot vaikuttaisivat muihinkin aloihin siten, että yritykset ostaisivat takaisin käyttökuntoisia tuotteitaan ja myisivät tuotteitaan myös käytettyinä.

3.4 Tunnistetut haasteet ja niiden ehkäisy

3.4.1 Tuotteet palveluina, yhteiskäyttö

Haasteiksi yhteiskäytössä tunnistettiin esimerkiksi palveluiden korkea hinta sekä käytettävyyteen liittyvät hankaluudet, kuten esimerkiksi tuotteiden kuljetus. Jos tuotetta tarvitsee vain kerran vuodessa, tulee todennäköisesti muutamassa vuodessa halvemmaksi ostaa tuote, kuin vuokrata se joka kerta erikseen, mutta vuokrattaessa säästyy säilyttämisen ja huoltamisen vaivalta. Pohdittiin myös, voisiko tulevaisuudessa kuljettaa vuokratut tuotteet taloyhtiöiden Smartpost-pakettiautomaattiin, jonne ne voisi sitten myös palauttaa.

Toiseksi haasteeksi tunnistettiin ihmisten osin ristiriitaisetkin asenteet. Pienryhmässä ajateltiin, että kuluttajat eivät yleensä halua edes ostaa vaikkapa käytettyjä (ja pestyjä) lakanoita tai pyyhkeitä, joten yhteiskäytön kiinnostavuus tuntuu vielä epätodennäköisemmältä, mutta toisaalta lähes kaikki nukkuvat mieluusti hotellien "yhteiskäyttö" lakanoissa. Intiimimpien tuotteiden yhteiskäytön edistäminen ei siten liene järkevä edistämistoimien ensisijaisena kohteena, vaikka toisaalta esimerkiksi Saksassa on ollut käytössä palvelu, jossa vauvojen kestovaipat kerätään käytettyinä, pestään ja samalla haettaessa tilalle toimitetaan uudet. Suomessakin on kestovaippalainaamoita, jotka käytännössä toimivat vuokrausperiaatteella. Mahdollisuus kokeilla yhteiskäyttötuotteita väliaikaiseen ja lyhytaikaiseen tarpeeseen ilman pitkäaikaista sitoutumista voisi ehkäistä negatiivisia asenteita.

3.4.2 Korjaus, huolto, päivitys

Tuotteiden korjaukseen, huoltoon ja päivitykseen liittyy oleellisesti tuotteiden kestävyys. Haasteeksi ja riskiksi tunnistettiin se, että tuotteet eivät ole tarpeeksi kestäviä korjattavaksi. Tässä keskusteltiin siitä, onko tätä mahdollisuus muuttaa, jos jo uudet tuotteet ovat huonolaatuisia. EU:lla on lainsäädäntöä, strategioita ja aloitteita (esim. Kestäviä tuotteita koskeva aloite ja Ekologisella suunnittelulla kestäviä tuotteita, EU:n strategia tekstiilien kestävyyttä ja kiertotaloudellisuutta varten), joilla pyritään parantamaan tuotteiden kestävyyttä.

Keskustelussa huomioitiin, että korjaamista hankaloittaa se, että pitää aina tilata uusi osa, koska eri tuotteissa on aina erilaiset osat. Jos tuotteissa olisi standardiosat, pitkä tilausaika ja erillinen toimitus eivät hankaloittaisi korjaamista. Lisäksi tuotteet voisi aina joko korjata tai purkaa osiksi, jotka voisi rikkinäistä osaa lukuun ottamatta käyttää varaosiksi. Vain rikkinäiset osat tarvitsisi kierrättää materiaalina.

Keskustelussa nousi esille puute korjaustaidoissa. Kuluttajat eivät osaa itse korjata tai huoltaa tuotteita, vaikka haluaisivat huolehtia niistä. Pienryhmässä keskusteltiin siitä, milloin tai miksi ihmiset huolehtivat jostain. Olisi tärkeää tunnistaa, mitä kuluttajat

haluaisivat erityisesti säilyttää tai mistä huolehtia, ja mikä edistää tällaista suhdetta. Niukkuus on tehokas motivaattori säilyttämiseen, mutta on myös ihmisille arvokkaita asioita ja esineitä, joiden huolenpidossa ollaan valmiita näkemään vaivaa.

Tulee kuitenkin huomioida, että ihmiset ovat erilaisia: on ihmistyyppi, joka nauttii korjaamiseen liittyvästä puuhastelusta. Jotta muutkin motivoituisivat korjaamiseen, sen pitäisi olla kätevämpää, vähemmän aikaavievää ja hauskempaa kuin esim. uuden ostaminen. Tulisi siis olla erilaisia palveluita: palveluita niille, jotka eivät itse halua huoltaa tai korjata, ja mahdollistavia palveluita ja tuotteita niille, jotka haluavat itse korjata tai huoltaa tuotteitaan. Keskustelussa pohdittiin sitä, kuinka sellaisia ihmisiä, jotka pitävät korjaamisesta, voisi rohkaista myymään pienmuotoista huoltopalvelua muille.

Keskustelussa nostettiin esille myös huoli siitä, että usein korjaamista toteutetaan paljon matalan palkkatason maissa, koska siellä korostuvat resurssien niukkuus ja halvat korjaamisen hinnat. Tulisi siis olla tarkkana siitä, etteivät esim. huoltopalvelut siirry maihin, joissa työvoima on halpaa, tai etteivät korjaajat ja parsijat muodosta uutta heikon työmarkkina-aseman ryhmää.

3.4.3 Käytetyn tuotteen tai osan myynti

Hyvin perustava ja yksinkertainen selitys joidenkin tuotteiden tai osien myynnin hankaluuksille on niiden hinta. Monen kuluttajan mielestä käytetyn tuotteen hinta ei saisi olla uutta tuotetta korkeampi, vaikka vastaavan uuden tuotteen laatu jossain tapauksissa on käytettyä tuotetta alempi. Asiantuntijoiden näkemyksissä erityisesti kankaiden kohdalla laatu on laskenut aiempien vuosikymmenten kankaisiin verrattuna. Käytetyn tuotteen arvon määrittäminen näin ollen voi olla vaikeaa. Käytetyn tavaran hankkimista saattaisi helpottaa, jos sen hankkimiseen liittyvää riskiä voisi paremmin hallita. EU:ssa harkitaan tuotetakuun laajentamista koskemaan myös käytettyjä ja korjattuja tuotteita, mikä voi tukea käytettyjen tavaroiden ostamista, mutta mahdollisesti hankaloittaa niiden myymistä.

Käytetyn tuotteen tai osan myyntiä hankaloittaa myös, jos sen jatkokierrätys tai uudelleenkäyttö on vaikeaa. Tavaran organisointi kierrätykseen tulisi olla helppoa. Käytetyn tuotteen ostaminen ei saisi viedä enemmän aikaa kuin uuden tuotteen ostaminen, mikä ei nykyisin useinkaan toteudu. Tehokkuuden lisääminen ja ajankäytön tehostaminen ostotapahtumassa parantaisi käytettyjen tuotteiden myyntiä.

3.5 Yhteenveto ja politiikkasuosituksia

Kiertotalouden kuluttajapalveluiden edistämiseksi pitäisi kehittää, suosia ja tukea korjaamispalveluiden ympärille rakentuvia uusia liiketoimintamalleja, jotka muistuttaisivat prosessiltaan esimerkiksi nykyistä asiakaspalautusjärjestelmää. Kannattaisi ehkä kannustaa valmistajia verkostoitumaan korjauspalveluntarjoajien kanssa, jotta kuluttaja voisi vakuuttua tasalaatuisesta ja osaavasta palvelusta. Valmistajien lisäksi koko toimintaketju, kuten tukku ja vähittäiskauppa, tulisi aktivoida toimijoiksi korjauspalveluita kehitettäessä. Olisi tärkeää, että korjausalalle on koulutusta. Korjaamisen vetovoimaa ja palveluiden markkinoinnin ammattimaisuutta pitäisi lisätä.

Korjausteollisuuden kehittyminen saattaa vaatia uudenlaisia yhteistyömuotoja toimijoiden, kuten kuntien ja yritysten välillä. Esimerkiksi selkeän korjauskoulutuksen integrointi koulujen askartelutunneille vaatii laajan valikoiman työkaluja ja materiaaleja sekä mahdollisuuksia muuttaa asioita. Vaikka koulujen opettajaresurssit ovat rajalliset, yhteistyö korjausyrittäjien kanssa voisi tarjota enemmän aikaa ja mahdollisuuksia ohjattuun korjausosaamisen harjoitteluun pätevien aikuisten läsnä ollessa. Korjaamiseen liittyvien koulutuspalvelujen tarjoaminen kunnille ja kouluille on yksi keino, jota voitaisiin tutkia keinona tukea korjausalaa ja päivittää korjausalan koulutusta. Lisäksi yhteistyö rakennusalan tavaratalojen kanssa voi auttaa tarvittavien materiaalien, kuten ylijäämäpuun, hankinnassa. (Korsunova ym. 2021.)

Käytettyjen tuotteiden ja osien osalta korostuu myös toimivista liiketoimintamalleista oppiminen. Erityisesti logistista ketjua tulisi tehostaa ja laajentaa uusien toimintatapojen myötä. Käytettyjen tuotteiden oston ja käytön normalisointia ja niiden saavutettavuuden parantamista tulisi edistää laajasti eri tuotekategorioissa niin yksityisten ja julkisten toimijoiden kuin kolmannen sektorinkin toimesta.

Yhteiskäyttöön liittyvää logistiikkaa tulisi kehittää niin, että se olisi tehokasta ja isossa kuvassa kannattavaa. Tarvetta on uusille liiketoimintamalleille, jotka tekisivät yhteiskäytöstä helppoa sekä myös kaupunkien tai valtion fasilitoimalle yhteiskäytölle esimerkiksi kirjastojen kautta, jolloin palvelujen edullisuus toteutuu, koska tavaroiden lainaamista jo toteutetaan kirjastoissa. Myös yhdistykset ja yhteisöt voisivat fasilitoida tavaroiden jakamista.

Lähteet

Korsunova, A., Vainio, A., & Heiskanen, E. (2021). Improving repair viability in the circular economy: a multifaceted endeavor. Konferenssijulkaisu: 4th PLATE 2021 Virtual Conference, 26-28 May 2021. Saatavilla: http://hdl.handle.net/10344/10221

Valtioneuvosto (2021). Valtioneuvoston periaatepäätös kiertotalousohjelmasta. Saatavilla: https://ym.fi/documents/1410903/42733297/Valtioneuvoston+periaatep%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s+8.4.2021+kiertotalouden+strategisesta+ohjelmasta.pdf/aee1e0d0-802f-b272-e424-50c9cd1c5f5e/Valtioneuvoston+periaatep%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s+8.4.2021+-kiertotalouden+strategisesta+ohjelmasta.pdf?t=1617783970488

Ympäristöministeriö (2022). Kiertotalouden strateginen ohjelma. Saatavilla: https://ym.fi/kiertotalousohjelma

4 Ajatuksia kiertotaloudesta ja materiaalisesta kulttuurista

Kirjoittajat: Jenny Rinkinen (Helsingin yliopisto), Elizabeth Shove (Helsingin yliopisto ja Lancasterin yliopisto)

Kiertotaloudesta on useita määritelmiä. Tähän Stahelin Nature-lehdessä julkaistun tekstin lainaukseen kiteytyy moni laajalle levinnyt ajatus kiertotaloudesta:

> *'Kiertotalous' muuttaa käyttöikänsä lopussa olevat hyödykkeet resursseiksi, sulkee kierrot teollisissa ekosysteemeissä ja minimoi jätteen määrän. (…) Kiertotalous muuttaisi taloudellista logiikkaa korvaamalla tuotannon kohtuudella: käytä uudestaan mitä voit, kierrätä mitä et voi käyttää uudestaan, korjaa se mikä on rikki, ja valmista uudestaan mitä ei voi korjata. (Stahel, 2016: 435)*

Tässä kiertotalouden kuvauksessa keskitytään uudenlaiseen, kiertoon perustuvaan taloudelliseen logiikkaan ja tämän logiikan vaikutuksiin siihen, miten hyödykkeitä käsitellään ja tuotetaan osana niin kutsuttaja teollisia ekosysteemeitä. Kiertotalousajattelun ydin kiteytyy resurssien suljettuun kiertoon ja siihen, että resurssien käyttöä voidaan minimoida pidentämällä tuotteen elinkaarta ja siihen liittyviä tehokkuuksia.

Kiertotalousajattelu on laajalle levinnyt uusi talouden visio, joka on saanut osaksensa myös laajaa kritiikkiä. Yksi perustavanlaatuisemmista kritiikeistä on, että kiertotalousvisiot eivät huomioi termodynamiikan lakeja. Toiseksi kiertotalousajattelua on kritisoitu siitä, että keskeiset kiertotalouden ratkaisuehdotukset eli tuotteiden korjaus, kierrätys ja uudelleenvalmistus edellyttävät itsessään resursseja. Kiertotalouden ratkaisut eivät myöskään merkittävästi – ja kestävyyden kannalta riittävästi – muuta kulutuksen rakennetta (de Decker 2018).

Tässä kirjoituksessa tarkastelemme nämä yleisimmät kritiikit huomioiden kulutustuotteiden roolia ja niihin liittyviä prosesseja kiertotaloudessa. Tieteellisen tarkastelun kohteina korjaaminen, jakaminen ja kierrätysmarkkinat levittäytyvät eri akateemisiin keskusteluihin. Ne ovat keskeisiä kiertotalouteen liitettyjä ideoita, mutta toisaalta niillä on tärkeä asema myös sosiologiaan ja antropologiaan pohjautuvan kulutuksen ja materiaalisen kulttuurin tarkastelussa. Väitämme, että tarkastelemalla kulutustuotteita sosiologisen ja antropologisen tutkimuksen valossa, voimme tarkemmin nähdä millaisia resurssien virtoja kiertotalouteen liittyy, ja miten nämä kietoutuvat tiiviisti laajemmin sosiaaliseen toimintaan ja pitkän aikavälin kysynnän muutokseen. Jotta kiertotalouden käytännöt tukisivat vahvasti

kestävän yhteiskunnan luomista, kulutustuotteita on tarkasteltava suhteessa sosio-materiaalisiin prosesseihin.

4.1 Verkostot ja tarpeet kiertotaloudessa

Kirjassaan *Esineiden sosiaalinen elämä* Appadurai (1988) kuvaa objektien – kulutustuotteiden, tavaroiden ja muun materian – merkitystä osana kompleksista sosiaalista järjestelmää. Appadurain mukaan ymmärrys esineiden arvosta ja niiden käyttö ja asema nivoutuvat tiukasti yhteen, ja esineiden sosiaalinen ja kulttuurinen arvo onkin muuttunut ajan myötä merkittävästi. Hänen mukaansa ei ole merkityksellistä tarkastella esineitä ilman ymmärrystä laajemmasta materiaalisesta kulttuurista, jonka osana esineet ovat.

Käytännössä esineitä harvoin käytetään irrallisina objekteina. Arjen käytössä esineet ovat riippuvaisia toisistaan ja taustalla vaikuttavasta infrastruktuurista ja resursseista, jotka yhdessä tekevät sosiaalisista käytännöistä mahdollisia (Shove 2016). Lopputulemana on objektien suhteiden verkko: ikään kuin historiallinen kudelma osana yhteiskuntaa.

Sitä vastoin keskustelut korjaamisesta, jakamisesta ja uudelleenkäytöstä tarkastelevat usein kulutushyödykkeitä erillään käytännöistä. Esimerkiksi lasipulloja, kännyköitä ja autoja käsitellään kiinnittämättä huomiota laajempiin ympäröiviin sosio-materiaalisten suhteiden verkostoihin. Esimerkiksi Stahel kuvaa: ”lasipullon puhdistaminen ja uudelleenkäyttäminen on nopeampaa ja edullisempaa kuin lasin kierrättäminen ja uuden tekeminen” (Stahel 2016). Tässä kuvauksessa Stahel tarkastelee (perustellusti) kierrätyksen ja korjaamisen suhteellista etua suhteessa uuteen tuotantoon, mutta jättää huomioimatta lasipullon aseman laajemmassa syömisen ja juomisen maailmassa ja niihin liittyvissä järjestelmissä ja infrastruktuureissa. Samoin ne, jotka arvioivat esimerkiksi autoon liittyvän korjauksen, jakamisen ja uudelleenkäytön suhteellisia kustannuksia ja hyötyjä tekevät niin huomioimatta laajempaa autoiluun perustuvaa liikennejärjestelmää (Urry 2004) tai esimerkiksi autoilun asemaa yhteiskunnassa kuvaavaa autoriippuvuutta (Mattioli ym. 2020).

Vaikka esimerkiksi Stahel ja muut viittaavat ’kohtuullisuuden’ tavoitteiseen, tämä käsite määritellään usein suppeasti. Kohtuullisuus kiertotalousajattelussa viittaa tyypillisesti siihen missä määrin korjattava tai kierrätettävä tuote on tarpeeksi hyvä korvaamaan vastaava uusi tuote eli ’riittävä’. Tästä näkökulmasta ongelmat ympäristökustannuksista ja -hyödyistä esimerkiksi uuden tai käytetyn jääkaapin tai katumaasturin omistamisesta ja käytöstä jäävät taka-alalle. Kuten tehokkuuden ja dematerialisoinnin suhteen, tavoitteena on tuottaa sama palvelu vähemmillä resursseilla (Shove 2018, Hobson 2020), ja perustavanlaatuisemmat kysymykset kuluttajien tarpeista ja siitä miten ne kehittyvät jäävät kysymättä.

Materiaaliseen kulttuuriin ja kulutukseen keskittyvät tarkastelut korostavat kysynnän muodostumista (Rinkinen ym. 2020). Kuten jo mainittiin, tarve esimerkiksi autoon on kytkeytynyt globaalin autojärjestelmän syntyyn, eikä pelkästään kuluttajan halun muutokseen. Toisin sanoen, ja kuten Alan Warde (2005) on kuvannut, kulutuksen rakenteet syntyvät ja ovat juurtuneet sosiaalisiin käytäntöihin. Tästä näkökulmasta resurssien virrat ovat kytkeytyneet sosiaaliseen elämään ja niihin liittyneiden materiaalisten rakenteiden historiaan. Menneet ja nykyiset tuotantojärjestelmät mukaan lukien korjaus, jakaminen ja käytetyn tavaran markkinat ovat osa tätä dynamiikkaa.

Materiaalista kulttuuria tarkasteltaessa Shove ja kollegat (2012) näkevät objektit, infrastruktuurit ja tuotannon ja kulutuksen järjestelmät osana käytäntöjen verkkoa, ei irrallisena siitä (Schatzki 2019). Tämä näkökulma tekee mahdolliseksi kuvata ja ymmärtää materiaalisten virtojen laajuutta ja muotoa (esimerkiksi lineaarinen, kehämäinen), ja näyttää miten nämä vaihtelevat ja muuttuvat (Ingold 2012). Rinkisen ja kollegoiden (2021) tutkimus jääkaapeista on hyvä esimerkki. Tutkimuksessa tarkastellaan lisääntyvää tarvetta viilentää ja pakastaa ruokaa kahdessa nopeasti kasvavassa kaupungissa, Hanoissa ja Bangkokissa. Jääkaapin omistamisen merkitystä kestävän kulutuksen näkökulmasta ei voi tarkastella irrallisena ruoan tuotannon, jakelun ja ruokavalion muutoksista. Samalla huomataan, että sillä ei ole suurta merkitystä onko jääkaappi käytetty vai ei. Sillä miten arjen käytännöt (ostaminen, ruoanlaitto, syöminen) ovat järjestyneet suhteessa tuotanto- ja jakeluketjuihin, on merkitystä. Pidemmän aikavälin kehityskulkujen tarkastelu jää usein myös heikoksi, jos tuotteisiin keskitytään irrallisina sosiaalisista järjestelmistä.

Materiaalisen kulttuurin ja kulutuksen teoriat tarjoavat keinon tarkastella peruskysymyksiä tuotannosta, kulutuksesta ja tarpeesta. Ymmärrys siitä, miten tuotteet liittyvät yhteen vaatii käsitystä laajoista materiaalisista verkostoista ja niiden kehittymisestä. Tämä on yhteinen huolenaihe ja kiinnostuksen kohde materiaalisen kulttuurin tutkimuksessa (Shove 2016, Ingold 2000), mutta se harvoin esiintyy tuotekeskeisissä keskusteluissa korvaamisesta, jätteestä ja käytettyjen tavaroiden markkinoista. Samalla kun keskitytään klassisiin talousteorian keskusteluihin esimerkiksi korvaavuudesta, tuotannosta ja jätteestä, nämä kysymykset jäävät usein kuitenkin varjoon.

4.2 Politiikkasuosituksia materiaalisen kulttuurin näkökulmasta

Kiertotalouden ideat vaikuttavat ilmastopolitiikkaan korostamalla suljetun kierron mahdollistamista, tehokkuuden lisäämistä ja jätteen määrän vähentämistä. Kiertotaloudelle tyypillinen kulutushyödykkeiden tarkastelu irrallisina objekteina mahdollistaa tuotannon, jakelun ja käytön prosessien ja ympäristövaikutusten vertailua (Tukker 2000). Tuotteen

elinkaaren dokumentointi ja tehostaminen eivät kuitenkaan vielä paljasta tuotteen asemaa ja roolia yhteiskunnassa. Tuotteen elinkaari ehkä tunnistetaan, mutta ”sosiaaliset ja historialliset prosessit, jotka ovat kietoutuneet materiaalisiin suhteisiin ja kulutusrakenteiden muutoksiin” jäävät vähemmälle huomiolle (Rinkinen ym. 2020). Politiikka, joka perustuu kiertotalousajattelulle, tekee samoin.

Mahdollisuutta kierrättää materiaaleja ja resursseja pidetään usein itsestäänselvyytenä ja järkevänä. On kuitenkin merkittäviä eroja siinä, miten ja milloin eri materiaalit voidaan ja ei voida kierrättää. Jos nämä erot huomioidaan, asiaa tarkastellaan pitkälti teknisenä ongelmana, eikä oteta huomioon sitä, miten kompleksinen tuotantoketju on, tai millainen resurssipohja tuotannolla on. Esimerkiksi digitaalisen teknologian tapauksessa lopputuotteen kierrätys palauttaa käyttöön vain pienen osan valmistamiseen käytetyistä resursseista (ks. de Decker 2018). Tämä on hyvin yksinkertainen huomio, mutta muistuttaa siitä, että laajempi näkökulma objekteihin on tarpeen, kun halutaan ymmärtää verkostoja ja tuotantojärjestelmiä ja mahdollisuuksia niiden muutokselle. Markkinakohtaista tietoa käytetään kiertotalouden yritysmallien suunnittelussa, ja eri sektorien väliselle oppimiselle on yhä tarvetta, mutta resurssien virrat kuitenkin eroavat eri tuotteiden ja tuotantoketjujen tapauksessa. Onkin tarvetta politiikka-analyysille ja vaikuttamiskeinoille, jotka huomioivat nämä eroavaisuudet, ja toisaalta sen miten materiaalit ’istuvat’ eri käytäntöihin.

Sosiologiset ja antropologiset teoriat tuottavat hyvin erilaisia politiikkaimplikaatioita. Kumpikin tieteenala korostaa erilaisten materiaalisten objektien asemaa sosiaalisessa elämässä. Tieteenalat tarjoavat keinoja käsitteellistää ja ymmärtää pidemmän aikavälin siirtymiä resurssien käytössä, ja pohtimaan sitä, mitä yhteiskuntaan ’tehokkaasti’ osallistuminen vaatii. Jos politiikkainterventiot perustuisivat tälle huomiolle, ne näkisivät mahdollisuuksia normaaliuden ja tarpeiden tulkintojen muokkaamisessa niin, että se johtaisi resurssien kulutuksen laskuun.

Kiertotaloudessa on paljon mahdollisuuksia huomioida perustavanlaatuisia kysymyksiä tarpeiden kehittymisestä. Politiikalla itsellään on myös usein rooli kestämättömien käytäntöjen ja tuotantojärjestelmien uusintamisessa. Tämän tunnistaminen vaatii kriittistä poliittista reflektointia ja analyysia sekä halua miettiä miten eri politiikkasektorit vaikuttavat itsestään selvänä pidetyn kysynnän rakenteisiin, formaalisti ja epäformaalisti (Rinkinen ym. 2020).

Mielestämme materiaalisen kulttuurin ja kulutuksen käsitteet tarjoavat politiikantekijöille keinoja mennä pidemmälle kysynnän ytimeen ja tunnistaa strategioita, jotka rajoittavat ja vähentävät resurssien kulutusta ja kulutuksen ympäristövaikutuksia. Onkin syytä kysyä, miten voimme yhdistää analyysit tarpeesta ja normaaliudesta kiertotalouden käsitteiden kanssa. Huomion suuntaaminen kulutushyödykkeisiin osana tuotantojärjestelmiä ja käytäntöjä, ja tavallisten arkipäiväisten käytäntöjen resurssipohjan tunnistaminen ovat hedelmällisiä lähtökohtia tähän työhön.

Lähteet

Appadurai, A. (Ed.). (1988). The social life of things: Commodities in cultural perspective. Cambridge University Press.
de Decker, Kris (2018) How circular is the circular economy? Low-tech magazine. Available at: https://solar.lowtechmagazine.com/2018/11/how-circular-is-the-circular-economy.html. Accessed 10 August 2022.
Hobson, K. (2020). 'Small stories of closing loops': social circularity and the everyday circular economy. Climatic Change, 163(1), 99-116.
Ingold, T. (2000). The Perception of the Environment: Essays on Livelihood, Dwelling and Skill. Psychology Press.
Ingold, T. (2012). Toward an ecology of materials. Annual review of anthropology, 41, 427-442.
Mattioli, G., Roberts, C., Steinberger, J. K., & Brown, A. (2020). The political economy of car dependence: A systems of provision approach. Energy Research & Social Science, 66, 101486.
Rinkinen, J., Jalas, M., & Shove, E. (2015). Object relations in accounts of everyday life. Sociology, 49(5), 870-885.
Rinkinen, J., Shove, E., & Marsden, G. (2020). Conceptualising demand: A distinctive approach to consumption and practice. Routledge.
Rinkinen, J., Shove, E., & Smits, M. (2021). Conceptualising urban density, energy demand and social practice. Buildings & cities.
Schatzki, T. R. (2019). Social change in a material world. Routledge.
Shove, E., Pantzar, M., & Watson, M. (2012). The dynamics of social practice: Everyday life and how it changes. Sage.
Shove, E. (2016). Matters of practice. In The nexus of practices (pp. 167-180). Routledge.
Shove, E. (2018). What is wrong with energy efficiency?. Building Research & Information, 46(7), 779-789.
Stahel, W. R. (2016). The circular economy. Nature, 531(7595), 435-438.
Tukker, A. (2000). Life cycle assessment as a tool in environmental impact assessment. Environmental impact assessment review, 20(4), 435-456.
Urry, J. (2004). The 'system' of automobility. Theory, culture & society, 21(4-5), 25-39.
Warde, A. (2005). Consumption and theories of practice. Journal of consumer culture, 5(2), 131-153.

5 ”Eikös tämä vie kaupan, kun on liian hyviä vaatteita?” Kestävä kuluttaminen vaatealan kiertotaloustyössä

Kirjoittajat: Senja Kuure (Helsingin yliopisto) ja Senja Laakso (Helsingin yliopisto)

5.1 Johdanto: Kiertotalous vaateteollisuudessa

Kiertotaloudella tarkoitetaan sellaista tuotanto- ja kulutusmallia, jossa olemassa olevat materiaalit ja tuotteet hyödynnetään mahdollisimman pitkälle lainaamalla, vuokraamalla, uudelleen käyttämällä, korjaamalla, kunnostamalla ja kierrättämällä, pidentäen näin tuotteiden elinkaarta (Euroopan parlamentti, 2022a). Tässä tekstissä tarkastelemme kiertotaloutta vaateteollisuuden kontekstissa ja pohdimme, mitä vaatteiden elinkaaren pidentäminen tarkoittaa vaatealan yritysten näkökulmasta.

Vaateteollisuus on yksi saastuttavimmista teollisuudenaloista ja tuottaa lisääntyvän vaatteiden ostamisen myötä muun muassa kasvavia jätemääriä (Euroopan parlamentti, 2022b). Myös erilaiset sosiaaliset ongelmat, kuten vaaralliset työolot ja lapsityövoiman käyttö, ovat edelleen olemassa oleva osa vaatetusalan problematiikkaa. Nykyisen vaatteiden tuotannon ja kulutuksen mittakaava ja vauhti eivät johda ainoastaan erilaisiin ekologisiin ja sosiaalisiin ongelmiin, vaan myös arvokkaiden resurssien ja materiaalien haaskaukseen (Piippo ym. 2022). Vaikka nykymuotoisen vaateteollisuuden kestämättömyyteen on herätty laajasti muun muassa Euroopan unionissa, niin sanottu pikamuoti- tai kertakäyttökulttuuri on vahvassa ristiriidassa vaatteiden kestävän tuotannon ja kulutuksen periaatteiden kanssa, kasvattaen yhä tuotanto- ja jätemääriä sekä tarvetta neitseellisille raaka-aineille (Rathinamoorthy, 2019).

Termi *circular fashion* esiintyi ensimmäisen kerran vaateteollisuuden kontekstissa vuonna 2014 (Rathinamoorthy, 2019). Kiertotalous vaateteollisuudessa voidaan käsitteellisesti tiivistää tuotannoksi, jossa vaatteet suunnitellaan, tuotetaan ja tuodaan jakeluun siten, että niiden käyttö ja kierrätys arvokkaimmassa muodossaan, vastuullisesti ja tehokkaasti on mahdollista mahdollisimman pitkään (emt). Vaateteollisuuden kontekstissa kiertotalous edellyttää paitsi vaatteiden ja muiden tekstiilien huomattavasti tehokkaampaa kierrätystä uusien tuotteiden raaka-aineeksi, myös vaatteiden elinkaaren pidentämistä muun muassa huoltamalla, korjaamalla ja kunnostamalla. Vaatteiden käyttöiän pidentämisen onkin todettu olevan suorin keino vaateteollisuuden ympäristöongelmien ratkaisuun (Piippo ym. 2022). Kun vaatteet pysyvät käytössä pidempään, uusien vaatteiden ostamisen

tarve oletettavasti vähenee. Kiertotalousajattelun toteutuminen vaatetusteollisuudessa edellyttää siis myös kulutuskäytäntöjen muutosta ja kulutuksen vähentämistä.

Kysymme tässä tekstissä, millaiseksi vaateteollisuuden toimijat näkevät tulevaisuuden, jossa vaatteiden elinkaaren pidentämisen myötä niiden kokonaiskysyntä vähenisi. Miten vaatealan yritykset ovat varautuneet siihen, että vaatteita käytetään pidempään, niitä korjataan ja lainataan, ja siten ostetaan harvemmin?

5.2 Havaintoja tutkimuksesta

Tämän tekstin havainnot pohjautuvat Senja Kuuren osana gradututkimustaan toteuttamiin viiden suomalaisen vaatealan yrityksen edustajien haastatteluihin. Kaikki yritykset korostivat vastuullisuutta toiminnassaan ja heitä voikin kuvailla eräänlaisiksi kiertotalouden edelläkävijöiksi Suomessa. Kiertotalouden nähtiin yrityksissä jakautuvan kahteen osa-alueeseen: materiaalien ja raaka-aineiden kiertämiseen ja toisaalta (käyttökelpoisen) tuotteen kiertämiseen. Monessa yrityksessä oli panostettu molempiin, ja vaatteita esimerkiksi valmistettiin erilaisista kierrätyskuiduista. Keskitymme tässä kuitenkin erityisesti jälkimmäiseen, eli tuotteiden eliniän maksimointiin ja tuotteiden uudelleenkäyttömahdollisuuksiin, joiden jo EU:n jätehierarkian mukaisesti tulisi olla ensisijaisia toimenpiteitä myös kiertotaloudessa.

Tutkimukseen haastatellut vaatealan yritykset olivat jo pitkään miettineet toimintatapojaan myös tästä näkökulmasta. Yrityksillä oli muun muassa huoltopalveluja, takaisinottopalveluja, vaatteiden vuokraustoimintaa ja second hand -myyntiä. Lisäksi joidenkin yritysten valikoimissa oli vaatteiden huoltotuotteita, kuten kampoja ja pesuaineita, sekä näiden käyttöopastusta asiakkaille. Seuraavassa nostamme esiin joitain haastatteluissa esiin nousseita havaintoja vaateyritysten kiertotaloustoiminnan haasteista.

5.2.1 Kuluttajan korostuva merkitys

Yritysten keskeinen arvo oli, että heidän myymänsä tuotteet ovat mahdollisimman pitkäikäisiä ja huollettavia. Vaatteiden oikeanlainen huolto, säilyttäminen ja ylipäätään arvostus vaatetta kohtaan koettiin merkittäviksi myös kiertotalouden näkökulmasta. Yritykset kuitenkin tunnistivat sen, että heidän huolto- ja kierrätyspalvelunsa toimivat vain siinä määrin, kuin asiakkaat niitä käyttävät, ja tuotteiden pitkäikäisyys on pitkälti kuluttajien käsissä. Kuluttajilla on siis merkittävä rooli yritysten kiertotaloustavoitteiden toteutumisessa – mikäli asiakkaat eivät tuo vaatteitaan huollettavaksi, tai huolehdi itse vaatteiden kunnosta, ovat yritysten toimintamahdollisuudet vaatteiden käyttöiän pidentämisessä rajalliset. Asiakkaiden tulee myös haluta tuotteiden korjaamista uuden ostamisen sijasta,

jos tuotteessa vaikka ilmenee joku vika. Käyttökertojen määrä luonnollisesti kulkee käsi kädessä vaatteen laadun kanssa: on ymmärrettävää, ettei kulahtaneen näköisiä vaatteita haluta käyttää, vaikka ne ”vielä teknisesti olisi ihan kasassa ja käytettävissä”.

Kaikki haastateltavat myös korostivat harkitun ostamisen tärkeyttä, että ”ostetaan tarpeeseen, arvostetaan niitä tuotteita, ja huolletaan niitä mahdollisuuksien mukaan niin pitkään kuin pystytään”. Jotkut näkivät vuokraustoiminnan ratkaisuna sille, että vaatteita ei ole tarpeen hankkia ”kaappiin seisomaan”. Toisaalta vuokraustoiminta ei sovi kaikille vaatteille: yksi haastatelluista kuvaili, miten esimerkiksi neuleiden vuokraaminen on hankalaa, koska neuleita tulisi pestä mahdollisimman vähän, ja pelkkä neuleiden tuuletus tuskin riittäisi asiakkaille. Moni haastateltavista nosti esiin myös ihmisten halun omistaa vaatteensa, ja miten vuokraustoiminta sopii ennen kaikkea juhlavaatteiden kaltaisille vaatteille, joita tarvitaan harvemmin. Yksi haastateltavista epäilikin vuokraustoiminnan kykyä korvata vaatteiden omistamista laajemmassa mittakaavassa.

Haastateltavat kuitenkin totesivat, että tällaiset palvelut ovat yhä melko pienimuotoisessa roolissa yritystoiminnassa, eivätkä kiertotaloustuotteet ja -palvelut olleet kaupallisesti kannattavia, vaan niiden merkitys liittyi ennen kaikkea maine- ja arvokysymyksiin: ”Meidän kiertojärjestelmä ei ole mitenkään jäätävän suuresti skaalautunut. Sille on vannoutuneita käyttäjiä, ja ihan joka ikinen palautettu kiertotuote, mitä me saadaan, myydään silmänräpäyksessä. […] Eli sitä volyymia ja kiertovolyymia voisi ainakin myyntikysynnän puolesta olla paljon enemmän, mutta ihmiset palauttaa hirveän vähän.” Ajatus omistamisesta rahoittaa siis jossain määrin vaatteiden vuokraus- ja kierrätystoimintaa. Yhtiöt, jotka ovat pystyneet luomaan kannattavan mallin tuotteiden kierrättämiseen, ilman että samalla lisätään kuluttajan muuta ostamista, ovat haastateltavien mukaan harvassa.

5.2.2 Liian hyviä tuotteita?

Haastateltavat tunnistivat dilemman omien tavoitteiden, eli mahdollisimman laadukkaiden vaatteiden, suunnittelun, valmistamisen ja myymisen, sekä yritystoiminnan käytännön realiteettien välillä: ”liian hyvien tuotteiden” tekeminen on yritystoiminnallisesti hankalaa. ”Eikös tämä vie kaupan, kun on liian kestäviä ja hyviä vaatteita, tai ihmiset vaan käyttää kiertotuotteita”. Ajatusleikkinä oli useammassakin yrityksessä pohdittu, että myytäisiin enää ainoastaan ”kiertotuotteita”, mutta sitä ei koettu realistiseksi, koska parhaatkin tuotteet väistämättä kohtaavat elinkaarensa loppuun. Uusiakin vaatteita siis tarvitaan aina.

Tarve laajemmalle muutokselle ja siirtymälle pois neitseellisten materiaalien hyödyntämiseen pohjaavasta liiketoimintamallista kuitenkin tunnistettiin laajasti. Kuten yksi haastateltavista kuitenkin kuvailee, menee monella yritysjohtajalla ”sormi suuhun” kun tällaisia uudenlaisia tapoja ansaita tulisi kehittää, vaikka yrityksissä olisikin keskusteltu paljonkin

nykyisten toimintamallien problematiikasta ja siitä, mitä aidosti vastuullisen liiketoiminnan tulisi olla. Nykyisellään yrityksissä ei riitä kiertotalouteen liittyvää ammattitaitoa eikä resursseja laajentaa palveluita korvaamaan uusien tuotteiden myyntiä: ”siinä joutuu ihan toisenlaiseen ongelmien tai haasteiden eteen. Ehkä ainakin itsellä välillä tulee kädetön olo, koska on kuitenkin sillä suunnittelu-tuotantosektorilla ammattitaito. Uusien bisnesmallien luominen on ihan asia erikseen”.

Kaikki haastateltavat allekirjoittivat kulutuksen vähentämisen tarpeen ympäristökriisien ratkaisussa ja kokivat yhtälön ongelmalliseksi. Haastatteluista heijastui turhautuminen siihen, että vaikka prosessit tuotantopuolella ovat jo minimissä, tuntui silti yhä siltä, että pitäisi tehdä enemmän. Yritysten tavoitteena oli kuitenkin paitsi tehdä kannattavaa liiketoimintaa, myös laajentaa toimintaansa esimerkiksi uusien tuoteryhmien kautta, kasvattamalla asiakasmääriä tai laajentamalla markkinoita uusiin maihin. Kulutuksen vähentäminen ei tähän strategiaan istu: ”jos mennään […] kulutuksen vähentämiseen, tyyliin, älä osta mitään, niin se onkin tosi kinkkistä. Sitten me ollaan tosi äkkiä… Meitä ei ole olemassa.”

5.2.3 Kasvun dilemma

Haastatteluista nousi esiin myös yritysten asema vaateteollisuudessa laajemmin sekä se, miten nykyisenkaltaisessa markkinataloudessa vastuulliset yritykset ovat yhä altavastaajina. Nykyjärjestelmä sai osakseen runsaasti kritiikkiä siitä, miten ”sesonkipyöritys”, jatkuvat alennusmyynnit sekä ylituotanto-ongelma syövät kiertotalouden ideaa: ”kyllä se aika tuhoava bisnesmalli on […] kun katsoo Zalandoa ja Zaraa, ja mitä näitä nyt on, niin nehän myy, ne käy kaupaksi, minkäs teet! Jos jokin bisnesmalli tuottaa tulosta ja siihen ei reagoida, niin kyllähän sitä tehdään tässä vapaassa markkinataloudessa.”

Kulutuksen vähenemisen pelättiin johtavan nopeasti ongelmiin pienissä yrityksissä, eikä vastuullisten toimijoiden häviäminen palvelisi kiertotalouden tavoitteita. Toisaalta osa haastateltavista pohti, että paine kulutuksen vähentämiseen vaikuttaa heihin vasta viiveellä, koska koko heidän toimintamallinsa pohjautuu harkituille ostopäätöksille ja vaatteiden vastuulliselle käytölle: ”se voi ehkä jopa olla positiivinen, että sitten kun ostetaan vähemmän, niin ehkä ostetaan sitten laadukkaita tuotteita ja panostetaan, ja silloin meille saattaa tulla jopa enemmän asiakkaita.”

Ylikulutuksen rinnalle nostettiinkin ylituotanto: moni näki, että yritysten tulisi tuottaa vain sen verran vaatteita kuin menisi täysihintaisena kaupaksi: ”vaikka mä olen ollut huolissani tämän liiketoiminnan säilymisestä, jos mennään tähän ostamattomuuteen, niin taas toisaalta, ehkä se koko homma pitää vaan ajatella eri tavalla. Tai niinkin, että tekisi tosi hyviä, laadukkaita tuotteita ja tekisi vaikka vähemmän. Vaikka niillä olisi sitten kalliimpi

hinta". Tähän liittyen myös alennusmyyntien poistamista ehdotettiin, jotta hätiköityjen ostopäätösten tekeminen vähenisi. Kun tuotanto olisi harkitumpaa, niin "tilanne näyttäisi vaateteollisuudenkin osalta aivan toiselta."

5.3 Lopuksi

Kiertotalouskeskustelu myös vaateteollisuuden kontekstissa on pitkään painottunut teknisiin innovaatioihin ja taloudellisiin näkökulmiin (Hobson, 2016). Tämä oli nähtävissä myös tässä tekstissä esiintyvien haastateltavien puheessa, jossa korostuivat erilaiset vaatteiden materiaaleihin ja niiden kierrätettävyyteen ja uudelleenkäytettävyyteen liittyvät ominaisuudet. Kiertotalous tarkoittaa kuitenkin paitsi kestävämpien raaka-aineiden ja tuotantotapojen, myös – ja ennen kaikkea – vastuullisempien kulutuskäytäntöjen omaksumista ja niiden mahdollistamista. Haastateltujen vaatealan yritysten edustajien huomioista jälkimmäiseen liittyen voimme tiivistää kolme havaintoa.

Ensimmäinen liittyy siihen, että kiertotalouden toteuttaminen vaatealan yrityksissä edellyttää myös kulutuskäytäntöjen perustavanlaatuista muutosta: vaatteita tulee paitsi ostaa harkiten ja vuokrata mahdollisuuksien mukaan, myös huoltaa, korjata ja säilyttää oikein. Lisäksi vaatteiden kierrätys pitäisi saada keskeiseksi osaksi vaatteiden hallintaa liittyviä käytäntöjä. Mikäli tällainen toiminta pysyy marginaalisena, jäävät myös yritysten mahdollisuudet kehittää kiertotalouspalveluita rajalliseksi. Muun kulutuksen tavoin myös vaatteiden käyttöä ja huoltoa ohjaavat sosiaaliset normit esimerkiksi puhtauteen ja edustavuuteen liittyen, eikä näiden muuttaminen ole yksittäisten kuluttajien käsissä (Laakso ym. 2022). Lisäksi on tärkeää huomioida vaatteiden huoltoon ja korjaamiseen liittyvä sosio-ekonominen ulottuvuus: niin laadukkaat vaatteet, että niiden huoltaminen ja korjaaminen on ajankäytöllisesti tai taloudellisesti kannattavaa, ovat lähtökohtaisesti kalliita ja siten pienituloisten kuluttajien saavuttamattomissa.

Kuluttaja tuleekin nähdä kiertotaloudessa uudenlaisessa roolissa: ei vain asiakkaana, vaan kiertotalouden toteuttajana ja yritysten yhteistyökumppanina. Kuitenkin yhä jopa tässä haastateltujen edelläkävijäyritysten puheessa kuluttajien rooli typistyi perinteiseen asiakaspositioon. Havaintomme vahvistavat siten aiempaa kritiikkiä siitä, ettei kiertotaloudessa riittävän syvällisesti ole keskusteltu sosiaalisen toiminnan, kuten jakamistalouden ja kulutuskäytäntöjen, merkityksestä kiertotalouden toteutumisessa (mm. Hobson, 2016; Welch ym., 2017). Toinen kiertotalouskeskustelusta puuttuva näkökulma on ajankäyttö: tuotteiden jakaminen, kierrättäminen, huoltaminen ja korjaaminen vievät aikaa, jota nykykansalaisen kalenterista tällaisille toiminnoille harvoin löytyy.

Toiseksi, pioneeriyritysten on ajateltu saavuttavan kilpailuetua ja taloudellisia voittoja palvelullistamalla liiketoimintaansa ja vastaamalla kasvavaan, vastuullisesti tuotettujen

vaatteiden kysyntään. Uudenlaisten palveluiden kehittäminen edellyttää kuitenkin uudenlaisia taitoja ja liiketoimintamalleja yrityksiltä, ja lisäksi kasvu yritysten tarjoamissa korjaus- ja kiertopalveluissa on käytännössä ollut hidasta. Vaikka erilaisia verkostoja kiertotaloustoiminnan ympärille ja erityisesti materiaalien kierrätykseen liittyen on muodostunut myös Suomessa (kiertotaloutta tekstiiliteollisuudessa on edistetty muun muassa Telaketju-verkostossa), menee yrityksissä helposti yhtä haastateltavaa lainaten ”sormi suuhun”, kun tulisi kehittää uudenlaisia liiketoimintamalleja vaatteiden kulutuspuolelle. Pienten yritysten oli myös resurssien puolesta hankalaa päästä hyötymään kiertotalousinnovaatioista tai laajemmasta, liiketoiminnan kehittämistä tukevasta yhteistyöstä. Vaikka haastateltujen edustamat yritykset ovat eräänlaisia vastuullisuuden edelläkävijöitä, myös he tunnistivat haasteita kiertotalouspalveluiden viemisessä nykyistä pidemmälle.

Kolmanneksi, vastuullisten yritysten mahdollisuudet eivät riipu vaan yrityksistä itsestään, vaan laajemmasta toimintaympäristöstä, jota pikamuoti- ja kertakäyttökulttuuri edelleen dominoi. Kestävyyden toteutumisen ja taloudellisen kasvun tavoittelun välinen ristiriita oli näkyvillä myös haastateltujen ajattelussa: miten varmistaa toiminnan jatkuvuus tilanteessa, jossa materiaalisen kulutuksen tulisi vähentyä – varsinkin jos vaateteollisuuden valtavirta kulkee yhä kasvavien tuotanto- ja kulutusmäärien suuntaan? Tämä on teema, johon haastateltavat eivät kyenneet ottamaan kantaa huolimatta laajasta ymmärryksestään kestävyys- ja kiertotalouskysymyksistä. Kaiken kaikkiaan vaateteollisuuden kiertotalouden toteutuminen edellyttää haastateltavien mukaan paitsi vähemmän ja laadukkaampaa kuluttamista, myös tuotantomäärien vähentämistä ja pikamuotikulttuurin haastamista vaateteollisuudessa.

Vastuu kulutuksen vähentämisestä ja sitä tukevista palveluista ei siten voi olla ainoastaan vaatealan kestävyydestä kiinnostuneilla pienyrityksillä. Osa haastateltavista koki, että esimerkiksi second hand -toiminnan ja muiden palveluiden tulisi kuulua yritysten itsensä järjestettäväksi, sen sijaan että toimintaa siirtää kolmannen osapuolen hoidettavaksi tai kuluttajien itsensä vastuulle. Tässä puolestaan törmätään yritystoiminnan perusperiaatteisiin: kuten yksi haastateltavista muotoili, ”siinä on aika paljon problematiikkaa, että tosi moni maaliin viety kiertotalousmalli tähtää kuitenkin siihen, että kuluttajat lisäisi kuluttamistaan, koska tulee ensin palauttamaan sen tuotteen.” Mikäli kulutuksen vähentämisestä ei keskustella kiertotalouden rinnalla, voidaankin päätyä jopa tilanteeseen, jossa esimerkiksi vaatteiden vuokrauspalveluita käytetään oikeuttamaan kasvavaa kulutusta, sen sijaan että lainaamalla ja vuokraamalla korvattaisiin olemassa olevaa ostamista (Hart & Pomponi, 2021).

Kiertotalouden toteutuminen vaateteollisuudessa edellyttää siten paitsi uudenlaista ymmärrystä kuluttajien roolista kiertotalouden toteuttajina ja vaatteiden käyttöiän pidentämistä tukevia sosiaalisia normeja, myös kertakäyttökulttuuriin pohjautuvan vaateteollisuuden perustavanlaatuista muutosta kohti pitkäikäisten vaatteiden tuotantoa sekä

niiden käyttöiän maksimointiin perustuvaa palveluntuotantoa. Toteutuessaan vaateteollisuuden kiertotalous siirtää siten ansaintamallia vaatteiden ylikulutusta ruokkivasta ylituotannosta niiden korjaamiseen, huoltoon ja kierrättämiseen. Toistaiseksi vaateteollisuuden prosessit laajassa kuvassa kuitenkin kulkevat yhä toiseen suuntaan.

Lähteet

Euroopan parlamentti (2022a). https://www.europarl.europa.eu/news/fi/headlines/economy/20151201STO05603/mita-kiertotalous-on-ja-miksi-silla-on-merkitysta

Euroopan parlamentti (2022b). https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20201208STO93327/the-impact-of-textile-production-and-waste-on-the-environment-infographic

Hart, J. & Pomponi, F. (2021). A Circular Economy: Where Will It Take Us? Circular Economy and Sustainability 1:127–141.

Hobson, K. (2016). Closing the loop or squaring the circle? Locating generative spaces for the circular economy. Progress in Human Geography 40(1): 88–104.

Laakso, S., Matschoss, K. & Apajalahti, E.-L. (2021). What is clean and comfortable? Challenging norms and conventions in everyday life toward sustainability. European Journal of Cultural and Political Sociology

Piippo, R., Niinimäki, K. & Aakko, M. (2022). Fit for the Future: Garment Quality and Product Lifetimes in a CE Context. Sustainability, 14, 726. https://doi.org/10.3390/su14020726

Rathinamoorthy, R. (2019). Circular fashion. Teoksessa Muthu, S.S. (toim.) Circular Economy in Textiles and Apparel, Woodhead Publishing, 13-48.

Welch, D., Keller, M. & Mandich, G. (2017). Imagined Futures of Everyday life in the Circular Economy. Interactions, March-April 2017.

6 Miksi vaatteiden korjaaminen ja muodistaminen väheni sotien jälkeisessä Suomessa?

Kirjoittaja: Matleena Frisk (Helsingin yliopisto)

Vaatteiden korjaamisella ja muodistamisella on hyvin pitkä historia. Viimeisen viidenkymmenen vuoden aikana kotona tehtävä paikkaaminen, parsiminen ja muokkaaminen on marginalisoitunut ja muuttunut lähinnä harrastukseksi, eikä palveluitakaan ole entiseen tapaan saatavilla. Miten ja miksi vaatteiden korjaaminen ja muodistaminen, eli muuntaminen vastaamaan ajanmukaisempaa tyyliä tai uutta käyttötilannetta, on vähentynyt? Mikä tähän kehitykseen johti, ja mikä aiempaa tilannetta piti yllä? Vaatteiden hinnan laskeminen, materiaalien heikkeneminen ja elintason nousu ovat tietenkin ilmeisiä syitä, mutta tässä tekstissä katson laajemmin sitä, miten korjaaminen ja muodistaminen kytkeytyi osaksi yhteiskuntaa ja kuinka nämä arkiset käytännöt purkautuivat, mikä johti vaatteiden elinkaaren lyhenemiseen.

6.1 Varhaisempi historia: esimerkkejä vaatteista omaisuutena

Varsinkin täällä pohjoisessa kunnolliset vaatteet ovat välttämättömyyshyödyke. Vaatteita on käytetty usein myös esimerkiksi vaihdon välineinä – kun Pietariin sijoittuvan venäläisen romaanin henkilö vie talvitakkinsa panttilainaamoon, hänellä menee huonosti, sillä ilman takkia on vaikea liikkua talvella ulkona. Kanadalaisissa tyttökirjoissa tanssiaisten ihanin asu syntyy uhraamalla lukuisia tunteja vanhan mekon kirjomiseen. Näillä tilanteilla oli vastineensa myös Suomessa. Käytettyjä vaatteita myytiin, ostettiin, varastettiin, ja ne kirjattiin perunkirjoihin.

Sama vaate kiersi käyttäjällään juhlavaatteesta arkivaatteeksi ja sitten työvaatteeksi esimerkiksi pellolle. Tähän siirtämiseen käyttötarkoituksesta toiseen on erilaisissa yhteiskunnissa liittynyt joskus myös vaatteen muuntamispalveluita – esimerkiksi ennen länsimaisen pukeutumisen omaksumista arkivaatetukseksi 1970-luvulla japanilaisnaiset siirsivät kimononsa käytön myötä juhlavaatteista arkisemmiksi, ja ne myös usein värjättiin uudelleen ammattimaisesti uutta käyttötarkoitusta varten (Sugiura 2018).

Parsiminen on ollut yksi keskeisistä tytöille opetettavista taidoista. Vaatteet kuluvat lopulta loppuun, mutta sitä ennen niitä korjattiin, muokattiin ajanmukaisemmaksi ja niiden materiaalia saatettiin käyttää uudelleen toisen vaatteen valmistamiseen, esimerkiksi kun aikuisen vaatteesta valmistettiin vaate lapselle. Vaatteet olivat arvokasta omaisuutta. Ei ole itsestään selvää, miksi kuluttajat alkoivat hyväksyä aiempaa edullisemmat, mutta huonolaatuisemmat tuotteet, joita oli myös vaikeampi korjata ja muuntaa. Yksi keskeisistä ajankohdista, jota tarkastelemalla voi valottaa tätä siirtymää, on 1960–1970-luku.[1]

6.2 1960–1970-luvun Suomi siirtymänä niukkuudesta yltäkylläisyyteen

Karkeasti yleistäen voi kuvata, että suomalaiset siirtyivät 1960–1970-lukujen aikana niukkuudesta kohti yltäkylläisyyttä. Kulutuksen nopea kasvu ilmeni myös kulttuurisena ja sosiaalisena murroksena (Ekholm & Frisk 2019). Voi tuntua paradoksaaliselta väittää, että 1960–1970-luku oli merkittävä käännekohta kohti nopeampaa muotia tai kestämättömämpää kulutusta. Vaatteisiin kulutettu osuus kotitalouksien kokonaiskulutuksesta nimittäin lakkasi kasvamasta samaan tahtiin koko yksityisen kulutuksen kanssa. 1950-luvulla vaatteet, kengät ja asusteet muodostivat 20 prosenttia koko yksityisen kulutuksen volyymista. Sodan ja sitä seuranneen pulan aikana, aina 1950-luvulle asti, vaatteita ja vaatetuskankaita oli tosin ollut niin huonosti saatavilla, että 1950-luvun kulutusta lisäsi patoutunut kysyntä. Vuonna 1964 vaatteiden, kenkien ja asusteiden osuus koko yksityisestä kulutuksesta oli enää 10 prosenttia ja 1975 se oli pudonnut 7 prosenttiin. (Laurila 1985, 216–218.) Emme juuri tiedä kuinka suuri osuus koko yksityisestä kulutuksesta käytettiin vaatteiden ja jalkineiden korjauspalveluihin, koska niitä ei ole eritelty kotitaloustiedusteluissa muista, hyvin erityyppisistä kotitalouspalveluksista, kuten nuohousmaksuista.

1960–1970-luvulla ei kuitenkaan ostettu aiempaa vähempää vaatteita, vaan ne vain saatiin aiempaa halvemmalla samalla kun muu kulutus kasvoi vielä vaatteisiin kuluttamistakin nopeammin. Lisäksi elintason noustessa kulutus kohdistui erityisesti kestokulutustavaraan, kuten kodinkoneisiin (Kavonius 2011). 1900-luvun alkuun tai toisen maailmansodan jälkeiseen asuntopulaan verrattuna suomalaisilla oli 1960-luvulla yhä useammin oma koti, eikä enää asuttu alivuokralaisena tai jaettu kotia jonkun muun kanssa. Toisten nurkissa asuva ei välttämättä ollut omistanut paljon muuta kuin vaatteensa ja muut henkilökohtaiset tavaransa. Nyt koteja oli mahdollista varustella. Välttämättömien

1 Olen tutkinut murrosta yhdessä vaatetusteollisuuden liiketoiminnan historiaan perehtyneen dosentti Laura Ekholmin kanssa, ja hyödynnän tässä tekstissä yhteistä tutkimustamme. Mahdolliset virheet ovat omiani.

vaatteiden hinnan putoaminen mahdollisti kulutuksen ohjautumisen muuhun. Kuitenkin juuri tähän valinnanvaran lisääntymiseen liittyy myös vaatteisiin asennoitumisen muutos: vaatteiden laatu ei enää kiinnostanut kuluttajia entiseen tapaan.

Sodan ja sodanjälkeisen ajan tekstiilipula oli pakottanut käyttämään heikkolaatuisia materiaaleja. Niihin ei tällöin suhtauduttu mitenkään positiivisesti, sillä ne eivät kestäneet käytössä. Sodanjälkeisinä vuosina vajaa puolet vaatteista valmistettiin kotona. Loput joko teetettiin tai ostettiin valmiina. Vaikka valmisvaatteista tuli hiukan saavutettavampia jo niiden suhteellisen hinnan laskiessa 1950-luvun alussa (Virén 1983, 83; Kavonius 2011, 125), monessa perheessä vaatteet valmistettiin kustannussyistä edelleen itse. Suomalainen vaateteollisuus teetätti 1940-luvun lopulla tutkimuksen, jonka mukaan suomalaiset naiskuluttajat voisivat harkita ostavansa valmiina lähinnä takkeja ja sadevaatteita. Kaikissa muissa tuoteryhmissä, alusvaatteista kävelypukuun, naiset suosivat itsetehtyjä tai ompelijalla tai räätälillä valmistettuja vaatteita, ja vain neljännes tai kolmannes olisi edes harkinnut valmisvaatetta. (Tommila 1948.) Valmiina ostettiin myös trikooalusvaatteita, sillä toisin kuin kudotut kankaat, trikoo ei sovellu erityisen hyvin kotiompelukoneella ommeltavaksi. Niukkuuden pakosta kuluttajilla siis oli taitoja tehdä itse, ja myös sitä kautta tuntemusta materiaaleista: jos osaa ommella vaatteita, osaa myös korjata niitä.

Kysymykseen siitä, milloin vaatteisiin kuluttaminen ylitti välttämättömyyden tason, ei ole yksinkertaista vastausta. Suomalaiset eivät toki ole olleet kuluttajina yhtenäinen joukko. Joka tapauksessa 1960-luvun alkuun tai puoliväliin asti Suomessa oli vielä laajasti ihmisiä, joilla oli riittämättömän tulotason vuoksi vaikeuksia saada hankittua välttämättömiksi ajateltuja vaatteita. 1960-luvun aikana suomalainen keskivertokuluttaja oli jo tilanteessa, jossa kulutus ei samaan tapaan enää kohdistunut vaatteisiin. Välttämättömäksi koettu kulutus ei aina liity suoraan vaikkapa vaaraan saada paleltumavammoja riittämättömän vaatetuksen vuoksi, vaan mukana on kulttuurisidonnaisia elementtejä, kuten esimerkiksi pyrkimys välttää resuiseksi tai epäsiistiksi koetusta olemuksesta koituvaa sosiaalista haittaa. 1950-luvun ja 1960-luvun alun pukeutumiskulttuuri oli vielä melko muodollinen. Yksittäinen kuluttaja ei voi juuri muuttaa näitä merkityksiä. Välttämättömyyden ja ylellisyyden välinen ero on sekin siten väistämättä kulttuurisidonnainen.

6.3 Muokattavien vaatteiden kulttuurinen ja sosiaalinen konteksti oli olemassa vielä 1960-luvun puolivälissä

1960-luvun puolivälin naistenlehdissä lukijoiden oletettiin olevan kiinnostuneita vaatteiden kestävyydestä. Sekä mainonnassa että lehtiartikkeleissa kestävyys samastettiin laatuun. Tekeillä olevassa tutkimuksessamme olemme tarkastelleet kahden tyyppisiä naistenlehtiä: nuorekkaampaa ja kaupunkilaisempaa Annaa sekä konservatiivisempaa ja

maalaisempaa Kotiliettä. Koska naisten ajateltiin olevan vastuussa perheen vaatehuollosta, myös miestenvaatteita mainostettiin ja niistä keskusteltiin naisille suunnatuissa lehdissä.

Vielä 1960-luvun puolivälissäkään Kotiliesi-lehdessä ei juuri edes mainostettu valmisvaatteita. Artikkeleissa keskusteltiin siitä, miten eri kangaslaaduista huolehditaan ja miten voisi säästää perheen pukemisessa. Kouluvuoden alkaessa aiheena oli se, miten kesän aikana kasvaneet lapset saataisiin taas vaatetettua, ja miten saada lasten vaatteet kestämään kauemmin käytössä. Annassa puolestaan käsiteltiin suurten muotikaupunkien, Pariisin ja Lontoon, muotia, ja lehti esitteli jutuissaan esimerkiksi kotimaisia vaatevalmistajia. Silti myös Annassa annettiin edelleen ohjeita siitä, miten vaatteet voisi muodistaa tämän kevään tyyliin. Jutuissa oletettiin myös, että lukijalla on luotto-ompelija, jolle vaatteet voisi viedä.

Muodin muuttuminen ei siis välttämättä johtanut vaatteen hylkäämiseen, vaan se muodistettiin. Muodistaminen oli lehdissä tavanomainen ja käypä tapa pysyä ajan hermolla. Kotiliedessä vuonna 1965 julkaistussa pakinassa "Mies ja muoti" pakinan minäkertojalle ”muodin seuraaminen” oli sitä, että vie vanhan kaksirivisen pukunsa ompelijalle muutettavaksi muodikkaammaksi yksiriviseksi puvuksi. Tätä tosin pidettiin pakinassa turhana, koska pukua on sen jälkeen enää vaikea muuttaa takaisin päin, kun muoti kuitenkin taas muuttuisi. Toisin kuin teini-ikäinen poikansa, minäkertoja ei pidä muotia tärkeänä. Pakinan taustaoletuksena on siis, että lehden naislukija tunnistaisi kuvauksessa esimerkiksi oman puolisonsa asenteita, mutta naiset tai nuoremmat miehet eivät välttämättä jakaisi hänen ajatuksiaan. (Kotiliesi 1965:14, 38, ei kirjoittajan nimeä.) Räätälin tai turkkurin tuloista merkittävä osa tulikin korjaamisesta ja uudelleensovittamisesta.

6.4 Materiaalit heijastivat muuttuvia pukeutumiseen liittyviä käytäntöjä

Pukeutumiseen liittyvät kulttuuriset normit muuttuivat nopeasti juuri 1960–1970-luvulla. Samoin kuin vaikkapa teitittelystä luovuttiin laajasti, myös pukeutumiskulttuuri epämuodollistui. 1960-luvun kuluessa naistenlehtien esittelemä ideaali pukeutumisesta muuttui yksinkertaisemmaksi, rennommaksi ja vähemmän muodolliseksi. 1960-luvun alun nuoret ja nuoret aikuiset pukeutuivat vielä muodollisesti verrattuna samanikäisiin kymmentä vuotta myöhemmin. Puvun sijaan moneen tilanteeseen kelpasivat farkut ja teepaita – mikä johtui siitäkin, että myös tilanteet itsessään muuttuivat toisenlaisiksi. Tunnettu esimerkki tästä on kahvitunnilla avioituminen: jos kirkkohäiden sijaan valitsi mennä naimisiin arkisesti maistraatissa ilman suurempia juhlia, ei juhlavaatteitakaan tarvittu. Naisten housujen käyttö yleistyi (Turunen 2021), ja miesten puvusta tuli poikkeuksellisen muodollisten tilanteiden vaate. Pukeutumisen tilannesidonnaisuus siis väheni huomattavasti, vaikkei

toki kokonaan poistunut. Siten voisi kuvitella, että vaatteita olisi tarvittu pikemminkin vähemmän kuin aiemmin. (Ekholm & Frisk 2019, Frisk 2019.)

Vaatteiden materiaaliset ominaisuudet muuttuivat myös. Keskuslämmityskodeissa käytettävät vaatteet olivat villan sijasta esimerkiksi puuvillaa, sillä niiden ei tarvinnut olla yhtä lämpimiä. Markkinoita valtasivat myös edulliset öljypohjaiset tekokuidut, kuten polyesteri. Tämän seurauksena vaatteet halpenivat. Vaatteen joustavuus sopi hyvin yhteen epämuodollisen ideaalin kanssa, ja aiemmin lähinnä alus- ja urheiluvaatteisiin käytetyt kevyet trikoomateriaalit ja erilaiset veluurit yleistyivät sisävaatteiden materiaaleina. (Ekholm & Frisk 2019.)

Trikoovaatteisiin siirtyminen joudutti tai voimisti siirtymää kotitekoisista vaatteista valmisvaatteisiin. Kuten sanottua, trikoo ei soveltunut kovin hyvin kotiompeluun. Joustavien college- ja trikoovaatteiden valmistaminen on nykyisin esimerkiksi lapsilleen ompelevien kotiompelijoiden suosiossa, mutta heillä on pääsääntöisesti tähän käyttöön saumuri tavallisen ompelukoneen lisäksi, sillä saumurilla voi ommella joustavaa ommelta helposti ja kestävästi. Joustavista kankaista tehdyt vaatteet olivat ohuempia, lyhytikäisempiä ja vähemmän uudelleenmuokattavissa tarpeen mukaan. Omaksutut uudet materiaalit siis heijastivat muuttuvia pukeutumiseen liittyviä käytäntöjä. (Ekholm & Frisk 2019.)

6.5 Lopuksi

Kuluttajat alkoivat hyväksyä laadultaan aiempaa heikommat vaatteet, kun heidän ei ollut enää pakko tyytyä siihen, mitä käsiinsä saivat. Ennen tätä murrosta vaatteista huolehdittiin paremmin ja niitä korjattiin ja muodistettiin. Kuluttajat suosivat materiaaliltaan korjattavia vaatteita ja samastivat kestävyyden laatuun. Koska he osasivat valmistaa vaatteita, he hallitsivat niiden korjaamisen ja huoltamisen. Kotiompelun väheneminen puolestaan on kytköksissä korjaustaitojen heikkenemiseen. Kotiompelu on muuttunut harrastukseksi, kun teollinen sarjatyö, samoin kuin työn siirtyminen matalan tulotason maihin, on alentanut vaatteiden hintoja.

Vaatteista huolehtimista menneinä vuosina ei kuitenkaan tule katsoa ruusunpunaisten lasien värittämänä: naisten palkattoman työn ja loputtoman puurtamisen arvostus on ollut vähäistä. Vaatteiden arvostus oli pakon sanelemaa. Emme toivottavasti joudu tilanteeseen, jossa tulotaso olisi taas yhtä matala ja vaatteet suhteessa niin kalliita, saati törmää syviin saatavuusvaikeuksiin.

Korjauspalveluita oli tarjolla nykyistä laajemmin, kun vaatteita vielä valmistettiin ompelimotyönä. Vaatteita saattoi korjauttaa ja muodistuttaa samassa paikassa, missä niitä myös teetettiin. Näin korjauspalveluiden väheneminen liittyy osin suoraan

valmisvaatteisiin siirtymiseen. Korjaamisen hinta suhteessa uuteen on samalla muuttunut: korjauspalvelut kallistuivat, mutta uusien vaatteiden hinta laski. Palvelut kallistuivat myös sen vuoksi, että niitä verotettiin aiempaa tehokkaammin. Palveluiden katoaminen liittynee siten myös epämuodollisen kaupanteon ja harmaan talouden kutistumiseen, vaikka alue on melko tutkimaton. Joka tapauksessa palveluiden nousevat hinnat tekivät niiden käytön kuluttajien silmissä kannattamattomaksi, kuten Heiskanen ja Korsunova kirjoittavat tämän raportin luvussa 8.

Nykyisinkin korjaamme autoja, emmekä heitä suoraan pois, jos ne menevät rikki. Käytetyille autoille on markkinat ja myyntikanavat. Sama koski ennen talvitakkia. Tällaisessa kontekstissa ihmiset arvostivat ymmärrettävästi pitkäikäisyyttä paljon enemmän. Suomalaisten vaatealan yritysten määrä väheni jo 1950-luvulta 1960-luvulle, kun alalta poistui erityisesti voimakkaan käsityövaltaisia pienen pieniä yrityksiä (Ekholm 2021). Vaatteiden tuotanto teollisessa mittakaavassa on ollut osa elinkeinoelämän tuottavuuden tehostumista. Rakentuva hyvinvointivaltio rahoitettiin talouskasvun mahdollistamilla verotuloilla. Vaikka alan käsityöammattilaisissa oli myös menestyviä ateljeeyrittäjiä, monet ompelijat saavuttivat työllään vain hyvin niukan tulotason. Palvelut, jotka tuottivat näin jälkikäteen katsottuna, tilastollisena keskiarvona, ekologisesti nykyistä kestävämmän yhteiskunnan, eivät kyenneet välttämättä edes ompelimotoiminnan kannalta edullisemman verotuksen maailmassa tuottamaan palveluntarjoajalle riittävää elintasoa, vaikka uudet vaatteet olivat suhteessa kalliita ja kuluttajien insentiivi korjaamiseen ja muodistamiseen oli voimakas. Silloiset rakenteet eivät nykymittapuulla olisi sosiaalisesti tai eettisesti kestäviä.

Vaikka olen esittänyt tässä puheenvuorossa, että 1960–1970-luvulla tapahtui murros kohti vaatteiden lyhyempää elinkaarta, suomalaisilla oli 1970-luvun lopullakin nykyiseen verrattuna edelleen melko vähän vaatteita, ja ne olivat vielä kalliita. Vaatteiden ja jalkineiden suhteellinen hinta on laskenut huomattavasti 1990-luvulta lähtien. Tällöin Suomenkin markkinat valtasivat H&M:n kaltaiset muotiketjut (Gråbacke 2015). Ne näyttäytyvät kuluttajalle myymäläketjuina ja nettikauppoina, mutta näiden jättiläisten salaisuus on tuotantoketjun hallinnassa, jolla toimitusaika suunnittelusta kauppaan on saatu lyhyeksi samaan aikaan kun globaalin ulkoistamisen ja alihankintaketjujen avulla on kyetty pitämään työn hinta mahdollisimman matalana. Viime vuosina niitä ovat kyenneet kyseenalaistamaan vain ultrapikamuotia tarjoavat nettikaupat.

Tekstiilien laatu ei nykyisin useinkaan erityisesti suosi korjaamista: huonolaatuista vaatetta ei voi korjata, tai kuten Kuure ja Laakso tuovat esiin tämän raportin luvussa 5, nuhjuista vaatetta ei haluta käyttää, vaikka sen voisi vielä korjatakin. Epäilemättä ihmiset myös itse käyttäytymisellään tekevät tuotteista ei-pitkäikäisiä – vaatteita ei hoideta samalla tavalla. Lopputuloksena ollaan tilanteessa, jossa kaikki eivät osaa tai jaksa ommella irronnutta nappia paikalleen, vaan vaate jää pyörimään nurkkiin ja tulee heitettyä lopulta roskiin

tai tekstiilikierrätykseen, kun napit ovat kadonneet. Kierrätyskeskuskaan ei ota myyntiin tällaista ”rikkinäistä” vaatetta.

Vaatteiden korjaamisen ja huoltamisen lisäämiseksi myytävien uusien vaatteiden pitäisi olla nykyistä useammin riittävän laadukkaita, jotta niitä on mahdollista korjata. Kuluttajien tietojen ja taitojen pitäisi riittää sen arvioimiseen, kannattaako vaatetta korjauttaa. Korjauspalveluiden hintaan ja saatavuuteen on kiinnitettävä huomiota. Erityisesti olisi kuitenkin kiinnitettävä huomiota siihen, miten sosiaalisesti kestävä ja taloudellisesti kannattava liiketoiminta olisi mahdollista yhdistää: vaatteiden korjaaminen oli ja on työvoimaintensiivistä, ja siitä on vaikea tehdä sarjatyötä. Jotta voisimme auttaa kehityskulkua toiseen suuntaan, meidän ei ehkä niinkään kannata suunnata ihastelevaa katsetta menneisyyteen, jossa vaatteista vielä huolehdittiin. Huolehtimiseen ei ollut syynä se, että menneisyyden ihmiset olisivat olleet meitä kunnollisempia ihmisiä, ja nykyisin ihmiset olisi vallannut välinpitämättömyys. Vaatteista huolehtiminen oli työlästä ja aikaa vievää. Kun kuluttajien ei enää ollut käytännön syistä pakko huolehtia vaatteistaan, he lakkasivat välittämästä niistä. Heille tämä näyttäytyi vapautena. Tulevaisuudessa toivoisi sen olevan pikemminkin tavalla tai toisella kuluttajia houkuttelevaa tai vaihtoehtoisesti sujuvaa ja kannattavaa liiketoimintaa. Olisikin syytä miettiä millaisia uusia, positiivisia, merkityksiä vaatteista huolehtiminen voi saada tulevaisuudessa, mutta huomioida samalla millaisia eettisen ja sosiaalisen kestävyyden aspekteja tähän sisältyy: kenen odotamme korjaavan, paikkaavan ja parsivan.

Lähteet

Anna 1965, 1967, 1969, 1971.
Kotiliesi 1963, 1965.
Ekholm, Laura & Frisk, Matleena 2019. Kuinka trikoosta tuli päällysvaate? Trikoovaatteet 1960-luvun murroksena. Säädyllistä ja säädytöntä. Pukeutumisen historiaa renessanssista 2000-luvulle, toim. Turunen & Niiranen. SKS, Helsinki.
Ekholm, Laura 2021. Reading the Margins of Business Censuses: The Garment Industry and Home-based Industrial Work in Sweden and Finland, 1930s to 1960s. Home-Based Work and Home-Based Workers, 1800-2021. Brill.
Frisk, Matleena 2019. ”Naiseni on oma itsensä”: Rakennettu luonnollisuus, ruumiilliset kulutustuotteet ja nuorten sukupuolten murros 1961–1973. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
Gråbacke, Carina 2015. Kläder, Shopping och Flärd : Modebranschen i Stockholm 1945–2010. Monografier Utgivna Av Stockholms Stad; Stockholms Moderna Ekonomiska Historia. Stockholm: Stockholmia.
Kavonius, Ilja K. 2011. Kädestä suuhun: Makro- ja mikrotaloudellinen tarkastelu suomalaisten kotitalouksien säästämisestä ja sen mittaamisesta 1950-luvulla. [Helsinki]: Tilastokeskus.
Laurila, Eino 1985. Kulutus Suomen kansantaloudessa 1900–1975. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos.
Sugiura, Miki 2018. The Mass consumption of refashioned clothes: Re-dyed kimono in post war Japan. Business History, 61:1, 106–121.
Tommila, Olavi 1949. Finland upphäver textilransoneringen 1949? Textil & Konfektion 9, 1948:5, 282, 285.
Turunen, Arja 2021. Who Dares to Wear Trousers? Adoption of a New Fashion by Finnish Women 1920–1980. Ethnologia Europaea, 51:2, 23–47.
Viren, Matti 1983. Yksityisten kulutusmenojen rakenne ja kehitys Suomessa vuosina 1950–1986. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos.

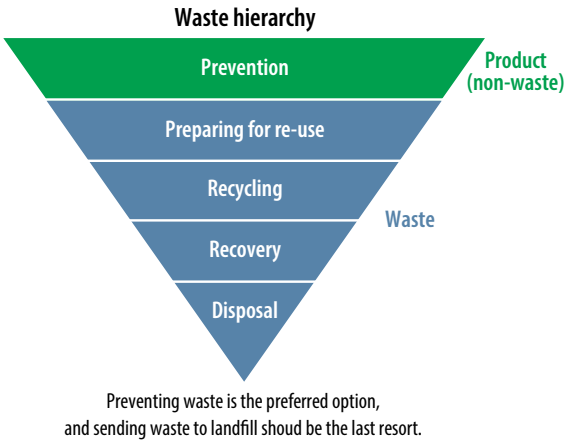
7 Onnistuuko korjaaminen? – Kiertotalouden kansalaistaidot

Kirjoittajat: Angelina Korsunova (Helsingin yliopisto), Mirka Råberg (Helsingin yliopisto)

7.1 Johdanto

Yhä useammat kiertotalouden tutkijat korostavat sen tärkeyttä, että ymmärrettäisiin erilaisten arvon säilyttämisstrategioiden keskinäinen tärkeysjärjestys. Esimerkiksi Reiken ym. (2018) jaottelu esittelee 10 strategiatasoa, joilla materiaalien ja tavaroiden arvo säilyy kierrossa.[2] Jaottelu määrittelee myös arvon säilyttämisstrategioiden hierarkian, jossa pienemmät luvut edustavat strategiaa, jota tulisi ensisijaisesti suosia (esim. R1 karsi), kun taas suurempi numero strategian yhteydessä viittaa alhaisempaan tehokkuuteen arvon säilyttämisessä (esim. R8 hyödyntäminen energiana). Euroopan unionin jätepuitedirektiivin määrittelemän jätteiden käsittelyhierarkian mukaan tulisi ensisijaisesti keskittyä jätteiden tuottamisen ehkäisemiseen, sillä se tukee resurssitehokkuutta, kun taas kierrätys ja energian talteenotto ovat hierarkian pohjalla.

Kuvio 1. EU:n jätepuitedirektiivin hierarkia, joka painottaa jätteen tuottamisen ehkäisyä. (Lähde: https://ec.europa.eu/environment/green-growth/waste-prevention-and-management/index_en.htm).

2 Näihin sisältyvät: R0 refuse (kieltäydy), R1 reduce (karsi), R2 reuse (käytä uudelleen), R3 repair (korjaa), R4 refurbish (kunnosta), R5 remanufacture (valmista uudelleen), R6 repurpose (käytä uudelleen), R7 recycle materials (kierrätä), R8 recover energy (hyödyntäminen energiana), ja R9 re-mine (uudelleen louhinta).

Schroeder ym. (2019) tuo esiin, että siirtyminen kiertotalouteen vaatii resurssitehokkaimpien strategioiden aktiivista omaksumista, eli karsimista (R1), uudelleen käyttöä (R2), korjaamista (R3), mutta myös kohdennettua koulutuksen kehittämistä, joka mahdollistaa kiertotalouden toteutumisen yritysten ja kansalaisten keskuudessa.

Kuitenkin EU-jäsenmaiden kansallisten tiedeakatemioiden yhteistyöjärjestön EASAC:n (2015) mukaan kiertotalouteen suuntautuneista ohjelmista on puutetta kaikilla koulutustasoilla ja osaamisvaje muodostaa vakavan esteen kiertotalouden toteutumiselle käytännössä. Aikaisemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että ammattilaissuunnittelijoilta puuttuvat usein taidot kehittää tuotteita, jotka kestäisivät pidempään tai olisivat modulaarisia sekä helposti korjattavissa (Bakker ym. 2014). Näin ollen ammatillista koulutusta tulisi kehittää vastaamaan kiertotalousmallin vaatimuksia.

7.2 Kansalaisten osallistuminen kiertotalouteen

Tutkimukset kansalaisten osallistumisesta kiertotalouteen keskittyvät usein jätteiden lajitteluun ja kierrättämiseen. Kuitenkin esimerkiksi Suomen kansallisessa tiekartassa kiertotalouteen (2019) visioidaan kuluttajien roolin muuttuvan yhä enemmän yhteiskäyttöpalvelujen ”käyttäjäksi”. Käytännössä tämä merkitsee siirtymistä kohti tuotteiden yhteiskäyttöä sekä tuotteiden vuokraamisen ja lainaamisen yleistymistä. Hazée ym. (2017) mukaan tarvitaan erityisiä taitoja näiden palvelujen ymmärtämisen, niiden äärelle pääsyn ja käyttöön liittyvän “monimutkaisuusmuurin” ylittämiseen, verrattuna perinteiseen omistamisperusteiseen kulutuskäyttöön. Uusiokäyttöön sekä käytettyjen tuotteiden ostamiseen ja myymiseen vaaditaan usein monipuolisempaa ja monimutkaisempaa osaamista kuin uuden tuotteen ostamiseen kaupasta. Tarvittavia taitoja ovat esimerkiksi käytetyn tuotteen laadun arvioiminen sekä neuvotteleminen (Crewe & Gregson 1998). Näin ollen käytettyjen tavaroiden hankinta on vähemmän ”käsikirjoitettua” ja saattaa vaatia enemmän energiaa ja vaivaa.

Monet edellä mainituista monipuolisista taidoista ovat olleet osa perinteisiä kulttuureja ympäri maailmaa, kuten myös ruokajäämien luova hyödyntäminen ruoanlaitossa, neuvotteleminen toreilla sekä erilaiset vaihtoperinteet. Esimerkiksi vaatevaihto vaatii taitoja arvioida vaatteiden laatua, muodikkuutta ja kokoa, sekä myös erilaisia asetteluun ja organisointiin liittyviä taitoja (Camacho-Otero ym., 2020). Nykyään monet kuluttajat kokevat, että ostoksia tehdessä on vaikea arvioida tuotteiden pitkäikäisyyttä (Euroopan komissio, 2018).

Wieserin (2019) mukaan osallistuminen kiertotalouteen edellyttää kansalaisilta paljon taitoa ja luovuutta. Uusien taitojen opettelun lisäksi vaatii myös työtä oppia pois kiertotaloutta tukemattomista kulutustottumuksista. Esimerkiksi Euroopan komission teettämän

tutkimuksen mukaan nuorilta kuluttajilta puuttuu korjaustaitoja, mutta he eivät myöskään ole kiinnostuneita oppimaan niitä (Cerulli-Harms ym., 2018.)

Viimeaikaiset ompelutaitoihin liittyvät tutkimukset osoittavat, että vaikka Internetissä on helposti saatavilla erilaisia ompeluohjeita, niin tärkein ompeluun kannustava tekijä on luottamus omiin taitoihin (Richards & Perreault, 2021; Hustvedt & Liang, 2022). Tekstiilien korjaamiseen keskittyneessä tutkimuksessa Iso-Britanniassa todettiin, että kansalaisilta puuttuu korjaamiseen tarvittavia taitoja verrattuna aiempiin sukupolviin (Fisher ym., 2008). Tutkijoiden mukaan taitojen vähentyminen johtuu siitä, ettei niitä enää opeteta kouluissa, sekä ajan ja välineiden puutteesta arjessa. Norjassa tehdyn tekstiilien korjaamiseen liittyvän tutkimuksen perusteella Laitala ja Klepp (2018) ehdottavat, että perusopetuksen tulisi helpottaa vaatteiden korjausosaamisen hankkimista, koska silloin korjaamiskokemuksesta tulee miellyttävämpi ja lopputuloksesta mieluisampi sekä kannustavampi.

Kaiken kaikkiaan eri tuoteryhmien korjaamista koskevat tutkimukset korostavat, että itseluottamuksen puute (usein kokemuksen puutteen vuoksi) on merkittävä este korjaamiselle (Terzioglu, 2021). Erilaisten laitteiden osalta on kuitenkin mahdollista kannustaa korjaamaan niitä itse suunnittelemalla laite modulaariseksi ja mahdolliseksi avata korjausta varten (Amend ym., 2022). Norjan kuluttajaneuvoston mukaan kansalaiset yrittävät itse korjata pääasiassa vaatteita ja huonekaluja, kun taas elektronisille laitteille käytetään usein ammattimaista korjauspalvelua (Laitala ym., 2021). Vaikka myös huoltaminen on avainasemassa tavaroiden käyttöiän pidentämisessä ja korjaustarpeen minimoinnissa, kansalaisten taidot tavaroiden huoltamiseen ovat puutteelliset (Ackermann ym., 2018).

Edeltävä kirjallisuuskatsaus paljastaa monitahoisuuden, joka leimaa kansalaisten kiertotalouteen osallistumisen arviointia. Monet tutkimukset keskittyvät käytännön taitoihin, joita tarvitaan kiertotalouteen osallistumisessa, vaikka myös toisenlaisia taitoja tarvitaan; kuten taitoja arvioida tuotteiden kestävyyttä ja laatua, tietoa ja kiinnostusta kiertotaloustoimiin (kuten korjaamiseen) sekä taitojen hankkimista kohtaan. Siksi esittelemme kansalaiskompetenssin käsitteen jäsentämään näkemyksiä kansalaisten kiertotalouteen osallistumiseen.

7.3 Kansalaiskompetenssit kiertotaloudessa

Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö (OECD) määrittelee kompetenssin merkitsevän "enemmän kuin vain tietoa sekä taitoa. Siihen sisältyy kyky vastata monitahoisiin vaatimuksiin hyödyntämällä ja mobilisoimalla psykososiaalisia resursseja (sis. taidot ja asenteet) tietyssä kontekstissa (OECD, 2005). Kiertotalouden kannalta tämä yhdistää ymmärryksen erilaisista arvon säilyttämisstrategioista (kiertotaloutta tukevat toimet), käytännön taidot toimien toteuttamiseksi, sekä kansalaisten omaksumat asenteet toimia kohtaan.

Esimerkiksi kansalaisten korjaamiskompetenssin vahvistaminen ei tarkoita ainoastaan taitojen opettamista, vaan myös asenteiden muuttamista korjattuja tuotteita kohtaan, hyödyntäen esimerkiksi näkyvän korjauksen lähestymistapaa. Lisäksi tulisi lisätä kansalaisten tietämystä erilaisista työkaluista, materiaaleista ja niiden ominaisuuksista tai näiden yhdistämisestä korjaamista varten.

On tärkeää erottaa taidot ja kompetenssit toisistaan, jotta voidaan kehittää politiikkaa ja välineitä kiertotaloustoimien edistämiseksi. Ennen kuin taitoja voidaan harjoitella, on tärkeää lisätä tietämystä, joka voi mahdollistaa suotuisammat asenteet kiertotaloustaitojen opettelua kohtaan.

Taulukko 2 esittelee yhteenvedon tiedoista, taidoista ja asenteista, jotka tukevat kiertotalouskompetenssien muodostumista. Taulukko perustuu löydöksiin 20 haastattelusta suomalaisten ekovaikuttajien, ekoaktivistien ja muiden jätteetöntä elämäntapaa harjoittavien kansalaisten kanssa (Råberg, 2022).

Taulukko 2. Erittely kiertotaloudelle oleellisista kansalaiskompetensseista.

Värikoodit: **Vihreä** = Tulisi edistää koulutuksessa. **Oranssi** = Asenteet, jotka voivat hyötyä paremmasta kiertotaloutta koskevasta tietotasosta.
Sininen = Tarvitaan olemassa olevien alustojen ja ratkaisujen näkyvyyden parantamista. **Vaaleanpunainen** = Tarvitaan kiertotalousliiketoiminnan kehittämistä; parempia digitaalisia alustoja, palveluita.

Kompetenssin muodostuminen

	Kiertotaloustoimet	Taidot	Tiedot	Asenteet
Kulutuksen vähentäminen	Vain tarpeellisen ostaminen, kertakäyttöisistä tuotteista kieltäytyminen	Kulutusyhteiskunnan normien kyseenalaistaminen	Kiertotalouden periaatteista (esim. 5R, zero waste pyramidi, jätteiden käsittelyhierarkia)	Säästäväisyyttä ja Zero Waste -periaatteita kohtaan
	Ympäristöystävällisemmän vaihtoehdon valitseminen	Tiedonhaku, kriittinen ajattelu	Eri tuotteiden hiilijalanjäljistä	Kestävää kuluttamista kohtaan
	Omien tavaroiden huoltaminen	Kenkien, vaatteiden, huonekalujen ja laitteiden huoltaminen	Eri tavaroiden huoltotoimenpiteistä (esim. vaatteiden tuuletus pesukertojen vähentämiseksi)	Aikaa vieviä kotitöitä kohtaan
	Korkealaatuisten ja kestävien tuotteiden ostaminen	Korkean laadun ja kestävien tuotteiden tunnistaminen	Kestävyyden, pitkäikäisyyden ja korjattavuuden kriteereistä	"Pitkäaikainen sijoitus"-ajattelua kohtaan (Hyvälaatuiset ja kestävät tuotteet ovat usein kalliimpia)
Uudelleen käyttö	Käytettynä ostaminen	Ennakointitaidot (esim. sesonkivaatteiden tarpeen tai lasten vaatekokojen ennakointi) Neuvottelutaidot IT-taidot	Käytetyn tavaran kauppapaikoista (eri tuotteisiin erikoistuneet, netissä & kivijalassa, eri alueiden erityispiirteet) Hinnoittelusta eri käytetyn tavaran kategorioille	Käytetyn tavaran ostamista kohtaan (luotettavuus, hygienia- tai tuholaishuolet)
	Vuokraaminen	Ennakointitaidot: vuokratavaroiden tarpeen ennakointi (esim. loma-aikoina korkeampi kysyntä)	Vuokraus/leasingalustoista ja -pisteistä	Käyttöoikeuteen perustuvaa kulutusta/ omistamattomuutta kohtaan (samat ongelmat kuin yllä)

	Kiertotaloustoimet	Taidot	Tiedot	Asenteet
	Tarpeettomien tavaroiden eteenpäin myynti	Valokuvaustaidot Sommittelutaidot IT-taidot	Käytetyn tavaran kauppapaikoista (eri tuotteisiin erikoistuneet, netissä & kivijalassa, eri alueiden erityispiirteet) Hinnoittelusta eri käytetyn tavaran kategorioille	Aikaa vievää valmistelua ja myymistä kohtaan
	Tarpeettomien, mutta hyväkuntoisten tavaroiden antaminen eteenpäin	Organisointitaidot Tuunaustaidot	Kanavoista ja alustoista lahjoittamiselle (esim. Facebook-ryhmät tai hyvän-tekeväisyysjärjestöt)	Aikaa vievää valmistelua ja järjestelyä kohtaan
	Uusiokäyttö	Luovuus ja kokeilunhalu	Materiaaleista ja niiden ominaisuuksista	Kokeilua kohtaan (avoimuus)
	Ruuantähteiden hyödyntäminen ruuanlaitossa	Ruuanlaittotaidot Ateriasuunnittelu ja luovuus	Perinteisistä sesongin mukaisista resepteistä ja ruuanlaittotavoista Raaka-aineiden yhteensopivuudesta	Ruuantähteiden hyödyntämistä kohtaan Kokeilua kohtaan
Korjaus	Korjaaminen	Korjaustaidot Kädentaidot Ompelutaidot Puutyötaidot Sähkötaidot	Työkaluista Materiaaleista ja niiden ominaisuuksista Materiaalien korvattavuudesta ja yhteen-sopivuudesta	Korjattujen tuotteiden esteetti-syyttä kohtaan (näkyvästi korjatut) Korjattujen tuotteiden toimivuutta ja luotettavuutta kohtaan (takuut)
Kierrätys	Kierrättäminen	Eri jätelajien erottelu Säilytyksen järjestäminen (esim. bioroskien säilyttäminen siististi ilman vuotoja)	Eri jätelajeista ja niiden kierrätettävyydestä	Jätteiden lajittelua ja mahdollista kuljettamista kohtaan

7.4 Kiertotalouskompetenssien muodostumisen edistämismahdollisuuksia

Kiertotalouskompetenssien muodostumisen ymmärtäminen mahdollistaa niiden elementtien erittelyn, jotka voisivat hyötyä politiikan interventioista tai johtaa uusiin liiketoiminnan kehittämismahdollisuuksiin. Seuraavaksi esittelemme luettelon suositeltavista toimenpiteistä kansalaisten kiertotalouskompetenssien parantamiseksi.

7.4.1 Kansalaisten kiertotaloustietojen parantaminen

Vaikka "kiertotalous" on useimmille suomalaisille tuttu käsite, valtaosa ei ole tietoisia EU:n jätehuoltohierarkiasta tai kiertotalouden arvon säilyttämisstrategioiden keskinäisestä tärkeysjärjestyksestä. Tiettyjä arvon säilyttämisstrategiota kuten kierrätystä on korostettu liiallisesti, kun taas esimerkiksi korjaus ja kulutuksen karsiminen on jäänyt vähemmälle huomiolle. Suosittelemme, että opettajien tietämystä päivitetään ja perusopetukseen sisällytetään ympäristöopin kaltaisissa aineissa seuraavat kiertotaloutta käsittelevät sisällöt:

- EU:n jätehierarkia, jossa painotetaan ennaltaehkäisyä.
- Arvon säilyttämisstrategioiden keskinäinen hierarkia (5K: kieltäydy, karsi, käytä uudelleen, korjaa ja kierrätä).
- Tuotteiden ja palveluiden hiilijalanjäljet (muun muassa jäljen laskenta, merkinnät, sekä esimerkkejä eri tuotteiden hiilijalanjäljistä).

Esimerkiksi, aikaisemmin on havaittu, että kouluyhteisöjen hiilivaikutusten vähentämiseen tähtäävissä hankkeissa opettajat eivät useinkaan osaa neuvoa oppilaitaan sen suhteen, mikä koulun toiminnassa on hiili-intensiivisintä, jolloin tätä voitaisiin kehittää ensimmäisenä.

Yksiselitteinen tietämys kiertotaloudesta voisi mahdollistaa yhteiskunnassa ystävällisemmät ja suotuisammat asenteet riittävyyttä, säästäväisyyttä, jätteetöntä elämäntapaa ja kestävää kulutusta kohtaan.

7.4.2 Perusopetuksen sisältöjen päivittäminen

Perusopetuksessa tulisi myös kiinnittää enemmän huomiota arjen kiertotaloustekoihin, joilla on mahdollisimman suuri ympäristövaikutus. Näihin kuuluvat esimerkiksi vaatteiden ja kenkien huoltotoimenpiteet, jotka pidentävät niiden käyttöikää (tuuletus, villavaatteiden korjaaminen yms.). Myös jätteettömän ja sesonkiruoan valmistamiseen liittyvän perinnetiedon kerääminen ja hyödyntäminen voisi auttaa vähentämään kotitalouksien ruokahävikkiä merkittävästi ja vähentää hiilidioksidipäästöjä. Suosituksia:

- Sidosryhmätyöpajoja käsityö- ja kotitalousopetuksen sisällön päivittämiseksi kiertotaloutta tukevaksi, osallistaen toimijoita kuten
  a. Kotitalous- ja käsityöopettajia;
  b. Martta-liiton edustajia;
  c. Yritystoimijoita työkalujen ja materiaalien monipuolisemman käytön mahdollistamiseksi (esim. rautakaupat, kangasvalmistajat);
  d. Kunnan edustajia.

7.4.3 Asenteiden muutoksen kiihdyttäminen kohti "uutta normaalia" eli kiertotaloutta

Monia kiertotaloustapoja pidetään edelleen erikoisina (esim. vuokraaminen ostamisen sijaan), epäilyttävinä (käytetyn ostaminen) tai jopa leimaavina yhteiskunnassa (esim. näkyvästi korjattuja vaatteita käyttäviä voidaan pitää huolimattomina tai köyhinä). Asenteiden muutosta voitaisiin edistää seuraavilla toimenpiteillä:

- Kuntien tukemia julkisia "korjausmaratoneja", jossa esitellään korjausyrittäjiä ja heidän osaamistaan.
- Korjaukseen liittyviä näyttelyjä tai tilaisuuksia, jossa esitellään eri materiaaleja yhdistävää vaatteiden tai huonekalujen "näkyvää korjausta".
- "Esineiden kirjastojen" (Library of Things/LoT) perustaminen kuntiin (esim. LoT kokeilu Asikkalassa, Claudelin et al., 2022), tukemaan harvoinkäytettyjen esineiden (esim. höyrysiivouslaitteet tai retkeilyvälineet jne.) laajempaa lainausta ja vuokrausta.
- Kansallisten järjestelmien kehittäminen käytettyjen ja korjattujen tavaroiden laadun takaamiseksi, erityisesti suurille kodinkoneille (esim, jääkaappi, pakastin, liesi).

7.4.4 Tarve kiertotalousyritystoiminnalle: parempia digitaalisia alustoja ja palveluita

Monet uudelleenkäyttöön liittyvät kompetenssit (kuten vaatteiden ja tavaroiden myyminen eteenpäin) sisältävät itse asiassa taitoja, joihin saattaa tarvita ammatillista koulutusta. Esimerkiksi vaateliikkeiden myyjät on koulutettu asettelemaan tuotteet houkuttelevasti näyteikkunoihin, ja vaatelahjoituksia vastaanottavien avustusjärjestöjen työntekijät lajittelevat ja ryhmittelevät lahjoitukset eteenpäin annettavaksi niitä tarvitseville perheille. Vaatteiden asettelu ja järjestäminen houkutteleviin setteihin netissä myymistä varten ja hyvien kuvien ottaminen ei ole asia, johon jokainen kansalainen automaattisesti kykenee.

Toisilla on enemmän silmää tavaroiden somistamiseen, ja he saattavat onnistua tavaroiden myynnissä tehokkaammin.

Vuokrauspalveluiden valikoima ja määrä ovat edelleen melko rajalliset, joten niiden käyttö vaatii ennakointikykyä. Tarvittavat tavarat tulee varata hyvissä ajoin. Sama koskee kirjastoja, joissa on tyypillisesti vain muutama esine yhteiskäytössä (esim. ompelukoneet) tai lainaksi. Nykyinen mittakaava näiden palvelujen suhteen on liian pieni kiertotaloudelle, jossa useimpien kansalaisten odotetaan käyttävän näitä palveluja omistamisen sijaan. Vertaisvuokrausalustoissa haasteena on se, että tarvittavat tuotteet (esim. erilaiset retkeilyvarusteet) voivat olla saatavilla eri käyttäjiltä, kaukana toisistaan. Käytännössä vuokrauspalvelujen käyttö edellyttää kansalaisilta erinomaisia organisointitaitoja. Onkin epärealistista olettaa, että muutkin kuin kiertotalousintoilijat olisivat valmiita näkemään vaivaa vuokrauksen järjestämiseen.

Vaikka onkin jo olemassa alustoja ja palveluita, jotka helpottavat kansalaisten osallistumista kiertotalouteen, niillä on vaikeuksia kilpailla toimijoiden kanssa, jotka vahvistavat vanhoja toimintamalleja. Monet pienet ja aloittelevat kiertotalousyritykset eivät selviä kilpailusta. Siksi suosittelemme seuraavia tukitoimenpiteitä:

- Selkeiden kriteerien kehittäminen kiertotalousyrityksille. Tämä sisältää jätehuoltohierarkian soveltamisen niin, että jätteen ehkäisemiseen tähtääviä yrityksiä priorisoidaan.
- Kiertotaloutta tukeville startup-yrityksille rahoitusta, lainoja ja kohdennetun liiketoiminnan kehittämisrahoituksen parempi saatavuus.
- Uusille kiertotalousyrityksille pääsy keskeisiin sijainteihin kunnissa.
- Enemmän näkyvyyttä kiertotaloutta tukeville kulutustottumuksille (esim. kunnan järjestämiä kampanjoita vuokraus- ja lainauspalveluiden mainostamiseksi).

Yhteenvetona korostamme, että nopea siirtyminen kiertotalouteen edellyttää kohdennettua päätöksentekoa, ja kansalaisten kiertotalouteen osallistamisessa on otettava huomioon kaikki nämä: kansalaisten asenteet, tiedot, taidot sekä varmistettava kiertotalouspalveluiden ja tuotteiden helppokäyttöinen ja monipuolinen tarjonta.[3]

3 Kiitokset: Kirjoittajat kiittävät Koneen säätiötä taloudellisesta tuesta tiedonkeruuta varten Kiertotalouskansalaiset -projektissa. (https://fi.circular-citizens.com/)

Lähteet

Ackermann, L., Mugge, R., & Schoormans, J. (2018). Consumers' perspective on product care: An exploratory study of motivators, ability factors, and triggers. Journal of Cleaner Production, 183, 380–391.

Amend, C., Revellio, F., Tenner, I., & Schaltegger, S. (2022). The potential of modular product design on repair behavior and user experience–Evidence from the smartphone industry. Journal of Cleaner Production, 367, 132770.

Bakker, C., F. Wang, J. Huisman, and M. den Hollander. 2014. Products that go round: Exploring product life extension through design. Journal of Cleaner Production 2014(69): 10–16.

Camacho-Otero, J., Pettersen, I. N., & Boks, C. (2020). Consumer engagement in the circular economy: Exploring clothes swapping in emerging economies from a social practice perspective. Sustainable Development, 28(1), 279–293.

Cerulli-Harms, A., Suter, J., Landzaat, W., Duke, C., Rodriguez Diaz, A., Porsch, L., Peroz, T., Kettner, S., Thorun, C., Svatikova, K., Vermeulen, J., Smit, T., Dekeulenaer, F., & Lucica, E. (2018). Behavioural Study on Consumers' Engagement in the Circular Economy: Final Report. Publications Office. https://data.europa.eu/doi/10.2818/956512

Claudelin, A., Tuominen, K., & Vanhamäki, S. (2022). Sustainability Perspectives of the Sharing Economy: Process of Creating a Library of Things in Finland. Sustainability, 14(11), 6627.

Crewe, L., & Gregson, N. (1998). Tales of the unexpected: Exploring car boot sales as marginal spaces of contemporary consumption. Transactions of the Institute of British Geographers, 23(1), 39–53.

European Academies' Science Advisory Council. (2015). Circular economy: A commentary from the perspectives of the natural and social sciences. European Academies' Science Advisory Council, Brussels and Halle. https://easac.eu/fileadmin/PDF_s/reports_statements/EASAC_Circular_Economy_Web.pdf

European Commission, Consumers, Health, Agriculture and Food Executive Agency, Duke, C., Thorun, C., Dekeulenaer, F. (2018). Behavioural study on consumers' engagement in the circular economy: final report.

European Commission, Waste Framework Directive. https://environment.ec.europa.eu/topics/waste-and-recycling/waste-framework-directive_en

Fisher, T.; Cooper, T.; Woodward, S.; Hiller, A.; Goworek, H. (2008). Public Understanding of Sustainable Clothing: A Report to the Department for Environment Food and Rural Affairs; Defra: London, UK. Available online: http://randd.defra.gov.uk/Document.aspx?Document=EV0405_7666_FRP.pdf

Hazée, S., Delcourt, C., & Van Vaerenbergh, Y. (2017). Burdens of access: Understanding customer barriers and barrier-attenuating practices in access-based services. Journal of Service Research, 20(4), 441–456.

Hustvedt, G.; Liang, Y. (2022). The Decision to Sew: Making Face Masks during the COVID-19 Pandemic. Int. J. Fash. Des. Technol. Educ., 1–10.

Laitala, K., & Klepp, I. G. (2018). Care and production of clothing in Norwegian homes: Environmental implications of mending and making practices. Sustainability, 10 (8), 2899.

Laitala, K., Klepp, I. G., Haugrønning, V., Throne-Holst, H., & Strandbakken, P. (2021). Increasing repair of household appliances, mobile phones and clothing: Experiences from consumers and the repair industry. Journal of Cleaner Production, 282, 125349.

OECD, 2005. The definition and selection of key competencies. Executive Summary. https://www.oecd.org/pisa/definition-selection-key-competencies-summary.pdf

Reike, D., Vermeulen, W. J., & Witjes, S. (2018). The circular economy: New or refurbished as CE 3.0? – Exploring controversies in the conceptualization of the circular economy through a focus on history and resource value retention options. Resources, Conservation and Recycling, 135, 246–264.

Richards, M. B., & Perreault, M. F. (2021). Sewing self-efficacy: Images of women's mask-making in Appalachia during the COVID-19 pandemic. Survive & Thrive: A Journal for Medical Humanities and Narrative as Medicine, 6 (1), 13.

Råberg, M., 2022. Citizens' skills in the Circular Economy. Master's thesis. https://helda.helsinki.fi/handle/10138/344862

Schroeder, P., Anggraeni, K., & Weber, U. (2019). The relevance of circular economy practices to the sustainable development goals. Journal of Industrial Ecology, 23(1), 77-95.

Terzioglu, N. (2021). Repair motivation and barriers model: Investigating user perspectives related to product repair towards a circular economy. Journal of Cleaner Production, 289, 125644.

Wieser, H. (2019). Consumption work in the circular and sharing economy: A literature review. Sustainable consumption institute, University of Manchester.

8 Korjaustoiminnan elvyttämisen mahdollisuudet

Kirjoittajat: Eva Heiskanen (Helsingin yliopisto) ja Angelina Korsunova (Helsingin yliopisto)

Valtioneuvoston strateginen kiertotalousohjelma on asettanut tavoitteekseen, että Suomen talouden perustana on vuonna 2035 hiilineutraali kiertotalousyhteiskunta, jossa kestävät tuotteet ja palvelut ovat talouden valtavirtaa (YM 2021/17). Ohjelmassa kiertotaloudella tarkoitetaan taloutta, jossa "... materiaaleja hyödynnetään tehokkaasti ja kestävästi ja ne pysyvät kierrossa pitkään ja turvallisesti. Tuotteita myös jaetaan, vuokrataan, korjataan ja kierrätetään" (VnP 2021, s. 3). Korjaaminen on siis olennainen osa kiertotaloutta, mutta mitä edellytyksiä korjauspalveluilla on vastata tähän haasteeseen?

Osaratkaisu korjaamisen edistämiseksi on tuotteiden korjattavuuden edistäminen, jota EU on vienyt eteenpäin "Right to repair" -korjausaloitteen kautta (EC 2020). Esimerkiksi huhtikuussa 2022 Euroopan parlamentti kannatti korjausaloitetta, jossa edistettäisiin tuotteiden kestävyyttä ja korjattavuutta Ecodesign-direktiivin kautta, varmistettaisiin elektronisten laitteiden päivitettävyys sekä varmistettaisiin kuluttajille tietoa tuotteiden korjattavuudesta sekä kuluttajille ja korjaajille ilmainen pääsy korjausohjeisiin (EP 2022). Lisäksi aloitteen puitteissa selvitetään tuotteiden lakisääteisen virhevastuuajan pidentämistä (EC 2022). Korjausaloite pyrkiikin vaikuttamaan korjattavuuden yleisiin edellytyksiin. Siinä se seuraa useiden maiden, kuten Ranskan, lainsäädännöllisiä pyrkimyksiä irtautua kertakäyttökulttuurista (mm. Dahlhammar ym. 2022). Korjattavuuden yleisten edellytysten parantaminen onkin tärkeää, mutta korjaaminen edellyttää myös palveluja, joiden tarjonta on tähän asti hiipunut vuosi vuodelta.

Tässä artikkelissa tarkastelemme mahdollisuuksia elvyttää tuotteiden korjauspalveluja. Erityisesti keskitymme kulutushyödykkeisiin, kuten kodinkoneisiin, vaatteisiin, harrastusvälineisiin ja kulutuselektroniikkaan. Yhteensä tällaisten hyödykkeiden kulutus muodostaa noin 10% kulutuksen kasvihuonekaasupäästöistä (Nissinen ja Savolainen 2019). Useimpien tämän ryhmän hyödykkeiden pitäminen käytössä pidempään korjaamalla ja korjauttamalla pienentää kulutuksen hiilijalanjälkeä (Bovea ym. 2021).

Korjaaminen edustaa kiertotalouden ydintä (Ellen McArthur Foundation 2019), koska se mahdollistaa tuotteiden käytön uudestaan tuotteina. Se on hierarkiassa korkeammalla kuin materiaalien kierrätys. Kiertotalouteen liitetään usein tuotteiden uudelleenkäyttö ja jakaminen useiden käyttäjien kesken (Ellen McArthur Foundation 2019; VnP 2021). Luonnollisestikin tärkeintä olisi tehdä kestäviä tuotteita, jotka kestävät mahdollisimman pitkään käytössä. Pitkällä aikavälillä huolto ja korjaaminen ovat kuitenkin todennäköisesti

väistämätön osa kiertotaloutta, jossa tuotteita jaetaan, vuokrataan ja käytetään uudelleen ennemminkin kuin valmistetaan uusia. Samalla korjaaminen on yksi haastavimpia osia kiertotalouden toteuttamisessa, koska korjaustoiminta hiipuu kaikkialla maailmassa (McCollough ym. 2018).

8.1 Miksi korjaaminen hiipuu?

Korjaamisen hiipumiselle on tunnistettu aiemmassa kirjallisuudessa useita syitä. Syitä on sekä talouden ja markkinoiden rakenteessa että siihen tiiviisti kytkeytyvissä kulutuksen käytännöissä. Yhdessä nämä luovat kierteen, joka heikentää korjauspalvelujen käyttöä ja kannattavuutta.

Talouden rakenteeseen liittyvät syyt liittyvät toisaalta tuotannontekijöiden hintoihin, toisaalta yritysten kilpailustrategiaan. Useissa tutkimuksissa on havaittu, että kuluttajat ovat valmiita maksamaan korjauksesta (tuotteesta ja maasta riippuen) noin 20–30 % uuden tuotteen hinnasta (McCullough 2007; Laitala ym. 2021). McCullough (2007) on laajalla USA:sta kerätyllä tilastoaineistolla osoittanut, että uusien kodinkoneiden hinnat ovat laskeneet tasaisesti vuodesta 1980 vuoteen 2020 samalla kun korjaamisen kustannukset ovat nousseet ja kodinkonekorjaukseen erikoistuneiden ammattilaisten määrä on laskenut. Samoin esimerkiksi Norjassa kodinkoneiden nimellishinnat vuonna 2020 olivat samoja kuin vuonna 2000 ja vaatteiden samoja kuin vuonna 1980 (Laitala ym. 2021). Taustalla vaikuttavat sekä teollisen valmistuksen mittakaavaedut että se tilanne, että kulutushyödykkeet valmistetaan yleensä alhaisen työn hinnan maissa ja korjataan maissa, jossa työn hinta on korkea (Cooper ja Salvia 2018; McCullough ym. 2018).

Toisaalta suurin osa kestokulutushyödykkeistä tuotetaan oligopolistisilla markkinoilla, joita dominoivat uusien tuotteiden valmistukseen keskittyvät suuryritykset. Suuret elektroniikka-alan yritykset käyttävät markkinavoimaansa ja vaikeuttavat korjauttamista. Tuotesuunnittelussa ei oteta huomioon korjattavuutta vaan tehdään tuotteet vaikeasti korjattaviksi (Svensson ym. 2018). Yritykset myös monopolisoivat korjausmarkkinoita säädellen auktorisoitavia korjaustoimenpiteitä ja näin käytännössä vaikuttaen korjauspalvelujen määrään ja hintaan (Dahlhammar ym. 2022; Graham ja Thrift 1997; Svensson ym. 2018; Türkeli ym. 2021; Wagner ym. 2021). Varaosien saatavuus olikin yleisin korjausalan yritysten kohtaama ongelma (Rudolf ym. 2022); samalla korjauskäsikirjoja ja -ohjeita ei ole helposti saatavilla (Guldmann ja Huulgaard 2020).

Samalla kun uusien tuotteiden hinnat ovat laskeneet, kuluttajat ovat tottuneet omistamiensa tavaroiden hylkäämiseen korjauttamisen sijaan (McCullough ym. 2018); tavaroiden vaihto uusiin on normaalia ja mahdollisuus toimittaa ne ”kierrätykseen” lievittää entisestään huonoa omatuntoa (Haugrønning ym. 2021). Joissakin kulutushyödykkeissä kuten

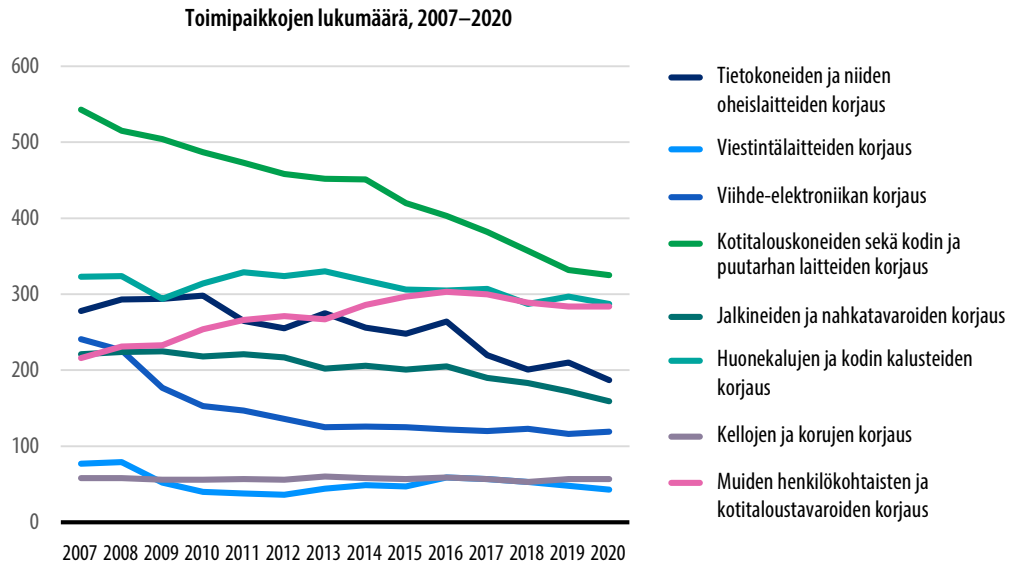
vaatteissa ja jalkineissa korjattavuutta vaikeuttavat osaltaan uudet valmistusmenetelmät ja -materiaalit, joista osalla on muita etuja. Korjaamisen suorien kustannusten lisäksi myös korjattavuuden diagonsointi, korjauspalvelujen löytäminen, niiden saavutettavuus ja odotusajat luovat epäsuoria kustannuksia kuluttajille (Laitala ym. 2022; Korsunova 2021; Van Moseke ym. 2022). Monilla nuorilla kuluttajilla ei myöskään ole kokemusta korjaamisesta tai korjauttamisesta, kun taas kokemus korjaamisesta on tärkeä korjaamista ja korjauttamista selittävä tekijä (Korsunova ym. 2021).

Korjaustoiminnan kannattavuuden heikkeneminen on luonut huonon kierteen, jossa ala ei houkuttele uusia yrittäjiä. Useat korjausalan yritykset eri maissa kamppailevat löytääkseen osaavaa henkilökuntaa (Guldmann ja Huulgaard 2020; Rudolf ym. 2022) eikä alan heikko kannattavuus (Laitila ym. 2021) auta asiaa. Asiaa ei myöskään auta, että kouluissa ei painoteta käytännön taitoja (McCullogh 2009; Korsunova ym. 2021) eivätkä käytännön taitoihin liittyvät työpaikat houkuttele nuoria (McCullogh 2009). Kun korjausalan toimipaikat vähenevät, etäisyydet palveluihin ja niiden löydettävyys heikkenevät entisestään (Cooper ja Salvia 2018; McCullough 2009), tehden palvelujen käytön kuluttajille entistä vaikeammaksi. Näin yhä harvemmalla on kokemusta korjaamisesta, ja kierre vahvistuu entisestään.

8.2 Korjausyritysten kehitys Suomessa

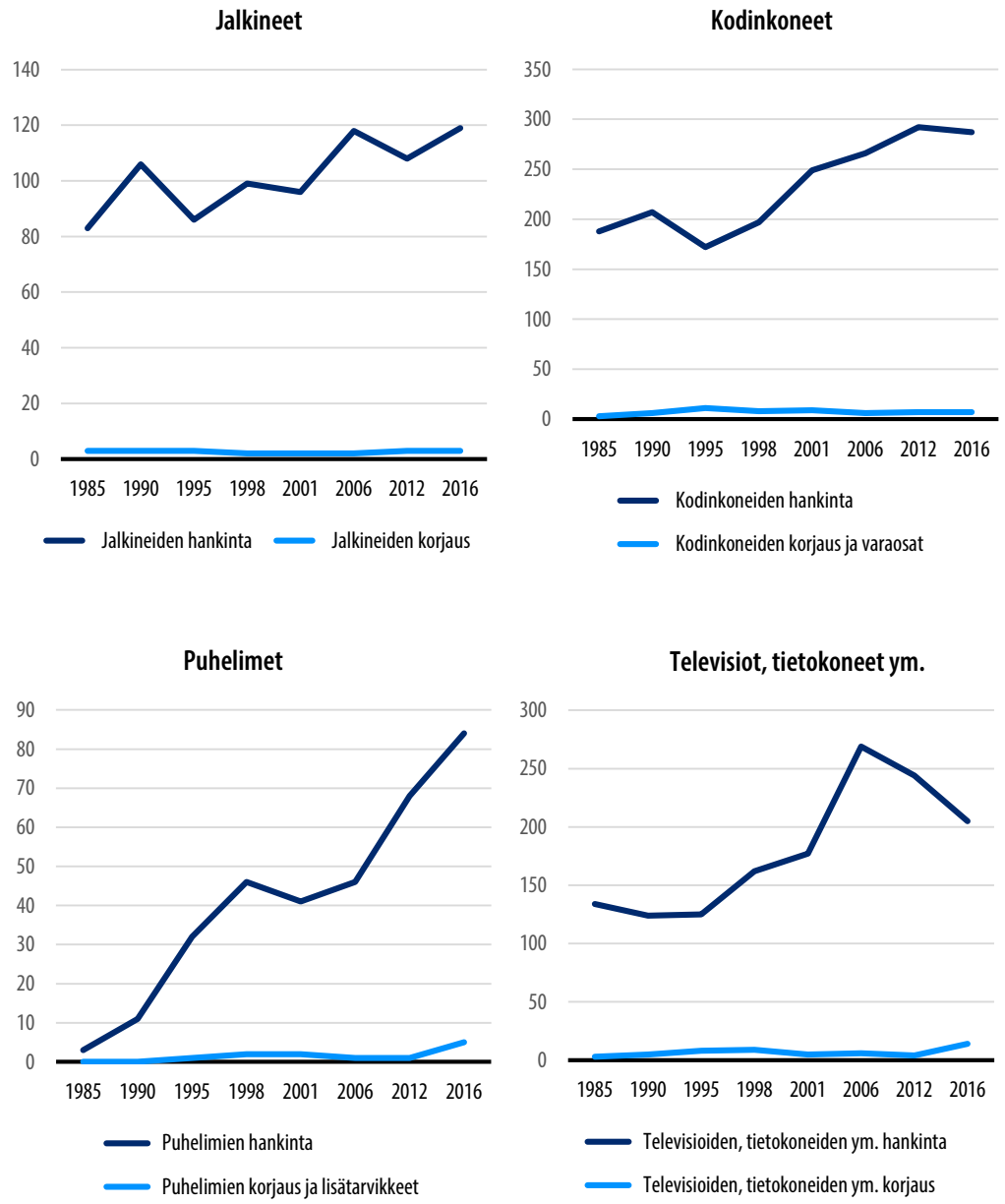
Suomessa korjaustoiminnan alamäki näkyy yritysten lukumäärässä (kuvio 2). Kuviosta nähdään, että useimpien korjausalan yritysten toimipaikkojen lukumäärä on pysynyt tasaisena tai taantunut vuosina 2007–2020. Erityisesti kodinkonekorjaamojen lukumäärä on pienentynyt tarkastelujaksolla lähes 200 toimipaikalla. Suutarinliikkeiden lukumäärä on pienentynyt yli kuudellakymmenellä; toimipaikkoja on alle 200, eli läheskään jokaisessa Suomen kunnassa ei ole enää omaa suutarinliikettä. Kasvua näkyy ainoastaan muiden henkilökohtaisten ja kotitaloustavaroiden korjauksessa, joka Fonectan yritystietojen perusteella ilmeisesti selittyy pyöräkorjaamojen ja -huoltojen lukumäärän kasvulla.

Kuvio 2. Korjausalan yritysten toimipaikkojen lukumäärän kehitys 2007–2020. Lähde: Tilastokeskus 2021.

Korjausalan yritysten toimipaikkojen hiipuminen heijastaa korjaukseen kulutettujen menojen kehitystä suhteessa uusien hyödykkeiden hankintaan (Kuvio 3), samalla kuin palvelujen väheneminen todennäköisesti osaltaan myös vahvistaa kysynnän hiipumista.

Kuvio 3. Kulutusmenot kulutusyksikköä kohti kulutushyödykkeiden hankintaan ja korjaukseen, euroa käypiin hintoihin. Lähde: Tilastokeskus, Kulutustutkimus.

Kuvio 3 osoittaa, että vaikka jalkineisiin kulutettiin vuonna 2016 kolmasosa enemmän rahaa kuin vuonna 1985 (käypiin hintoihin), niiden korjaamiseen käytetään täsmälleen yhtä paljon (keskimäärin 3 euroa/kulutusyksikkö). Kodinkoneiden hankintaan käytettiin kulutusyksikköä kohti vuonna 2016 noin 100 € enemmän kuin vuonna 1985, mutta niiden korjaamiseen vain 7 euroa vuodessa, eli 4 euroa enemmän kuin vuonna 1985.

Televisioiden ja tietokoneiden korjaamiseen käytetyt menot kasvoivat jonkin verran (neljästä eurosta neljääntoista kulutusyksikköä ja vuotta kohti), osin koska ajanjaksolla syntyi kokonaan uusi toimiala: kotitietokoneiden korjaus ja huolto. Samoin matkapuhelinten tulo markkinoille toi uuden korjauksia vaativan hyödykeryhmän: puhelinten korjauksiin käytettiinkin vuotta ja kulutusyksikköä kohti vuonna 2016 yhteensä 5 euroa, kun vuonna 1985 tällaista menoerää ei ollut. Samaan aikaan puhelinten hankintaan kulutettiin lähes 30-kertainen summa vuoteen 1985 verrattuna, eli 84 euroa kulutusyksikköä kohti. Uusien (aluksi kalliiden) hyödykkeiden tulo markkinoille luo siis (pieniä) mahdollisuuksia korjauspalveluille, mutta palvelut eivät kasva ollenkaan samassa suhteessa kuin uusien tuotteiden hankintamenot.

8.3 Mahdollisia keinoja elvyttää korjaustoimintaa

EU:n Right to repair -aloite pyrkii vaikuttamaan tuotteiden korjattavuuteen, joka onkin tärkeää, koska korjattavuus on korjaamisen ja kannattavan korjaustoiminnan edellytys. Kolikon toinen puoli on korjauspalvelujen tarjonta. Varaosien tarjonta (jota jonkin verran jo edellytetään Ecodesign-direktiivin perusteella) sekä korjattavuustiedon ja korjausohjeiden avoimuus luovat edellytyksiä korjaustoiminnan elvyttämiselle, mutta riittävätkö ne hiipuvan toimialan herättämiseksi henkiin?

Koska kyse on kuluttajien odotusten ja yritysten toimintaedellytysten muodostamasta kehästä, vaikuttaa siltä, että ratkaisua olisi etsittävä vaikuttamalla yhtaikaa sekä yrityksiin että kuluttajiin (Dalhammar ym. 2022). Dahlhammar ym. (2022) ovatkin esittäneet viittä keinoa: (1) korjausseteleitä (käytössä mm. Wienissä ja Grazissa) ja niitä rahoittavaa uusia tuotteita markkinoivien yritysten korjausrahastoa, (2) tuoteinformaatiota tuotteiden kestävyydestä ja korjattavuudesta (kuten Ranskassa käytössä oleva korjausindeksi tai EU:n esitykset korjausinformaatioksi, (3) minimivaatimukset korjattavuudelle – joita onkin alettu sisällyttää eräisiin EU:n Ecodesign-direktiivin tuoteryhmiin, (4) myymättä jääneiden tuotteiden hävityskielto (joka on jo voimassa Ranskassa) sekä (5) tuotteiden tarkoituksellisen vanhentamisen kielto – joka on käytössä mm. Ranskassa ja Italiassa, jotka ovatkin sakottaneet matkapuhelinvalmistajia käyttöjärjestelmäpäivityksistä joiden tarkoituksena on vanhojen laitteiden muuttuminen käyttökelvottomiksi. Dahlhammar ym. (2022) kuitenkin toteavat, että mikään ehdotetuista keinoista ei yksinään auta, vaan toimenpiteitä on kohdistettava koko tuotanto-kulutusketjuun. Valmistajiin kohdistuvat keinot toteutetaan luontevimmin EU-tasolla, kun taas korjausinfrastruktuuria elvyttävät keinot ovat luonnostaan paikallisia.

Korjaustoiminnan elvyttäminen edellyttää siis alan supistuvan syklin katkaisemista. Se todennäköisesti edellyttää uusia ratkaisuja korjauspalveluyritysten kannattavuuden vahvistamiseen vaikuttamalla yritysten tuottavuuteen, kustannustasoon ja asiakasvolyymiin. Vikojen helppo diagnosointi ja varaosien saatavuus voivat olla keino vaikuttaa

tuottavuuteen, mutta myös alan tutkimus ja koulutus (jota ei nykyisellään juurikaan ole) voisivat tuoda uusia keinoja tuottavuuden parantamiseen samalla kun ne korjaisivat alan osaajapulaa. Olisi hyvä tutkia myös mahdollisuuksia yhdistää korjauspalveluita muuhun liiketoimintaan, esimerkiksi käytettyjen tavaroiden kauppaan. Korjaussetelit ja/tai korjauspalvelujen alennettu ALV voivat mahdollisesti toimia tilapäisinä toimina kysynnän elvyttämiseksi siellä, missä palveluja on edelleen tarjolla. Vaihtoehtoisesti kodinkoneiden korjaaminen voitaisiin liittää kotitalousvähennyksen piiriin, tietokonekorjausten tapaan. Koska sijainti on merkittävä yrityksen asiakasvirtoihin, näkyvyyteen ja jopa työvoiman saantiin vaikuttava tekijä, kaupungit voisivat edistää korjaustoimintaa myös tarjoamalla edullisia liiketiloja hyvillä sijainneilla (ks. luku 9 tässä raportissa).

Korjauspalvelujen tarjonnan tulisi parantua sekä määrältään että saavutettavuudeltaan. Varsinaisten korjauskustannusten ohella kuluttajille koituu nykyisellään huomattavat transaktiokustannukset korjauspalvelujen käytöstä. Esimerkiksi kodinkoneiden korjaaminen edellyttää usein lukuisia puheluita, ennen kuin nopeasti saatavilla oleva palvelu löytyy. Kuluttajan on itse pääteltävä, onko palvelu oikean hintainen ja laadukas, mikä on vaikeaa, ellei asiasta ole aiempaa kokemusta. Saavutettavuuden, helppouden sekä vertailtavuuden parantaminen helpottaisi palvelujen käyttöä. Olemassa olevia esimerkkejä vertailua helpottavista Suomessa tarjolla olevista palveluista ovat www.autojerry.fi ja menddie.com.

Myös korjauspalvelujen kysyntään pitäisi pystyä vaikuttamaan, ja tässä ovat avainasemassa kuluttajat, joilla ei ole aiempaa kokemusta korjaamisesta tai korjauttamisesta (Dahlhammar ym. 2022). Palvelujen tarjonta ja hinta ovat itsestään selvästi kysyntään vaikuttavia tekijöitä, mutta riittävätkö ne korjaamisen kulttuurin luomiseen?

Korjauspalvelujen kysyntään vaikuttavat paitsi kuluttajat, myös vakuutusyhtiöt. Vakuutusyhtiöt ovat korjauspalvelujen näkymättömiä portinvartijoita, koska useimmilla suomalaisilla on kotivakuutus, joka kattaa myös esineiden kuten matkapuhelinten rikkoutumisen. Käytännössä siis vakuutusyhtiöt päättävät korjausliikkeestä saamansa hinta-arvion perusteella, korjataanko tuote vai korvataanko se uudella. Vakuutusyhtiöihin vaikuttamalla voitaisiin siis lisätä korjauspalvelujen kysyntää.

Yksi avain korjaamisen kulttuurin kehittämiseen voi löytyä omatoimisen korjaamisen ja korjauttamisen yhteyksistä, joita aletaan vasta tutkia. Esimerkiksi Türkeli ym. (2019) haastattelivat korjausalan yrityksiä Hollannissa, Puolassa ja Kiinassa. Moni piti omatoimista korjaamista kilpailuna, joka heikentää kannattavuutta, mutta toisaalta monen yrittäjän tausta oli omatoimisen korjaamisen harrastuksessa. Laitala ym. (2021) taas pohtivat järkevää työnjakoa omatoimisen ja kaupallisen korjaamisen välillä: esimerkiksi vaatteiden korjaamisessa on pieniä asioita kuten napin ompeleminen, joita ei kannata teettää, mutta jotka voivat täydentää korjauspalvelujen roolia tuotteiden käyttöiän pidentämisessä. Myös omatoimista ja yhteisöllistä korjausta edistävällä Repair Cafe -toiminnalla voisi olla tällainen rooli (ks. Meißner 2021). Korsunova ym. (2021) havaitsivat, että positiivinen (yleensä omatoiminen) kokemus korjaamisesta lisäsi taipumusta korjauttaa tuotteita, koska omatoiminen korjaaminen vahvistaa tunnesidettä esineisiin, ja sen myötä kehittyy taito diagnosoida vikoja, joka osaltaan edistää korjauspalvelujen järkevää käyttöä.

Korjauskokemusten ja -valmiuksien lisäämiseksi Korsunova ym. (2021), Laitila ym. (2021) ja McCollough (2009) painottavat koulujen käsityön opetusta, joka esimerkiksi Suomessa painottaa nykyisin luovuutta ja dokumentaatiota konkreettisten käden- ja korjaustaitojen loistaessa poissaolollaan (Korsunova ym. 2021). Kädentaitojen painottaminen peruskoulutuksessa (ja myös koulujen kerhotoiminnassa) voisi osaltaan auttaa sivistyneen asiakassukupolven kasvattamisessa sekä alan koulutukseen hakeutumisen edistämisessä. Peruskoulu on toki pitkä tie suomalaisten valmiuksien kehittämiseksi. Kunnat ja paikalliset järjestöt voisivat virittää aikuisten korjauskokemuksia ja valmiuksia esimerkiksi erilaisten korjausnäyttelyiden, kilpailujen, työpajojen ja festivaalien avulla, ja näin myös lisätä korjaamisen näkyvyyttä käytäntönä ja ammattina.

Voi kuitenkin hyvästä syystä kysyä, voiko moderni kapitalismi ja siihen kytkeytyvä kiertotalouskeskustelu ikinä kehittyä korjaamista edistäväksi aidoksi huolenpidon ja luonnon elvytyksen taloudeksi (McLaren ym. 2020). Nyt on kuitenkin lainsäädäntöaloitteita liikkeellä, joiden voi odottaa ainakin osaltaan vaikuttavan uusien tuotteiden valmistajiin ja mahdollisesti (ainakin osittain) katkaisevan lyhytikäisyyden ja heikon korjattavuuden sykliä. Eri maissa on myös aloitteita korjausalan elvyttämiseksi, joista osaa voitaisiin kokeilla Suomessa. Korjauskulttuurin vahvistaminen lisäämällä ihmisten korjaustaitoja ja -kokemuksia voi olla puuttuva lenkki, joka palauttaa korjaamisen arvoonsa ja samalla osaltaan muuttaa käsitystämme arvosta ja taloutemme tapaa muodostaa arvoa. Joka tapauksessa korjaamisen ja korjauttamisen elvyttäminen vaatii isoja muutoksia taloutemme toiminnan logiikkaan.

Lähteet

Bovea, M. D., Ibáñez-Forés, V., & Pérez-Belis, V. (2020). Repair vs. replacement: Selection of the best end-of-life scenario for small household electric and electronic equipment based on life cycle assessment. Journal of environmental management, 254, 109679.

Dalhammar, C., Hartman, C., Larsson, J., Jarelin, J., Milios, L., & Mont, O. (2022). Moving away from the throwaway society. Five policy instruments for extending the life of consumer durables. Mistra Sustainable Consumption, Report 1:12E. Gothenburg:Chalmers University of Technology. Verkossa: https://research.chalmers.se/publication/528688/file/528688_Fulltext.pdf

Cooper, T., & Salvia, G. (2018). Fix it: Barriers to repair and opportunities for change. Subverting Consumerism, 147-165.

EC (2020) Uusi kiertotalouden toimintasuunnitelma. Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle. Bryssel 11.3.2020. COM(2020) 98 final.

EC (2022) Sustainable consumption of goods – promoting repair and reuse. Call for evidence for an impact assessment. Verkossa: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13150-Sustainable-consumption-of-goods-promoting-repair-and-reuse_en

EP (2022) Right to repair: MEPs want more durable and more easily repairable products. Euroopan parlamentti. Lehdistötiedote 7.4.2022. https://www.europarl.europa.eu/news/fi/press-room/20220401IPR26537/right-to-repair-meps-want-more-durable-and-more-easily-repairable-products

Graham, S., & Thrift, N. (2007). Out of order: Understanding repair and maintenance. Theory, culture & society, 24(3), 1-25.

Guldmann, E., & Huulgaard, R. D. (2020). Barriers to circular business model innovation: A multiple-case study. Journal of Cleaner Production, 243, 118160.

Haugrønning, V., Laitala, K., & Klepp, I. G. (2021). Consumer practices for extending the social lifetimes of sofas and clothing. 4th PLATE 2021 Virtual Conference, 26-28 May 2021. Verkossa: https://ulir.ul.ie/handle/10344/10176

Kautto, P., Kalimo, H., Salo, H., Heinonen, T., Lifset, R., Mateo, E., Nissinen, A., Leskinen, P., Miettinen, M., Turunen, T. & Jukka, A. 2021. The Circular Economy and product policy. Publications of the Government´s analysis, assessment and research activities 2021:47.

Korsunova, A., Vainio, A., & Heiskanen, E. (2021). Improving repair viability in the circular economy: a multifaceted endeavor. Paper presented at 4th PLATE Virtual Conference Limerick, Ireland, 26-28 May 2021. OR NEW ARTICLE??

Laitala, K., Klepp, I. G., Haugrønning, V., Throne-Holst, H., & Strandbakken, P. (2021). Increasing repair of household appliances, mobile phones and clothing: Experiences from consumers and the repair industry. Journal of Cleaner Production, 282, 125349.

McCollough, J. (2009). Factors impacting the demand for repair services of household products: the disappearing repair trades and the throwaway society. International Journal of Consumer Studies, 33(6), 619-626.

McCollough, J., Bayramoglu, M. F., & He, M. (2018). Transitioning into a 'throwaway planet'. International Journal of Consumer Studies, 42(1), 131-140.

McLaren, D., Niskanen, J., & Anshelm, J. (2020). Reconfiguring repair: contested politics and values of repair challenge instrumental discourses found in circular economies literature. Resources, Conservation & Recycling: X, 8, 100046.

Nissinen, A. & Savolainen, H. (2019). Julkisten hankintojen ja kotitalouksien kulutuksen hiilijalanjälki ja luonnonvarojen käyttö-ENVIMAT-mallinnuksen tuloksia. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 15/2019.

Pini, M., Lolli, F., Balugani, E., Gamberini, R., Neri, P., Rimini, B., & Ferrari, A. M. (2019). Preparation for reuse activity of waste electrical and electronic equipment: Environmental performance, cost externality and job creation. Journal of Cleaner Production, 222, 77-89.

Rudolf, S., Blömeke, S., Niemeyer, J. F., Lawrenz, S., Sharma, P., Hemminghaus, S., ... & Herrmann, C. (2022). Extending the Life Cycle of EEE—Findings from a Repair Study in Germany: Repair Challenges and Recommendations for Action. Sustainability, 14(5), 2993.

Svensson, S., Richter, J. L., Maitre-Ekern, E., Pihlajarinne, T., Maigret, A., & Dalhammar, C. (2018). The emerging 'Right to repair' legislation in the EU and the US. Proceedings from Going Green–Care Innovation, 27-29.

Tilastokeskus (2021) Alueellinen yritystoimintatilasto, Tilastokeskus.

Wagner, E., Bracquené, E., & Jaeger-Erben, M. (2021). Exploring 14 years of repair records–information retrieval, analysis potential and data gaps to improve reparability. Journal of Cleaner Production, 281, 125259.

Van Moeseke, T., Eelen, J., Bracquené, E., & Duflou, J. R. (2022). Remote diagnosis for large household appliances: A case study into repair facilitating strategies. Procedia CIRP, 105, 872-877.

9 Kisällikorjaamo: konsepti korjauspalvelujen elvyttämiseksi Suomessa

Kirjoittaja: Joona Myllärniemi (Helsingin yliopisto)

9.1 Johdanto

Helsingin yliopisto järjestää vuosittain projektikurssin, jossa opiskelijat kehittelevät ryhmissä ratkaisuja eri toimeksiantajien antamiin haasteisiin. Olin osana ryhmää[4], jonka tehtävänä oli selvittää ympäristöministeriön toimeksiantamana keinoja elvyttää korjauskulttuuria ja -palveluja Suomessa. Osa tätä haastetta oli selvittää myös, miten suomalainen ammatillinen koulutus voisi olla mukana korjauspalvelujen kehittämisessä. Toimeksiannon lähtökohtana oli ajatus, että vaikka korjaus on tärkeä osa kiertotaloutta, se on silti jäänyt muihin kiertotalouden ulottuvuuksiin verrattuna vähemmälle huomiolle. Näin ollen, mikäli tavoitteena on kehittää kiertotaloutta kokonaisuutena, on myös korjauspalvelujen kehittyttävä vastamaan kiertotalouden nykyisiin tarpeisiin.

9.2 Neljä korjauspalvelujen haastetta

Pohtiessamme korjauspalvelujen ongelmakohtia Suomessa, esiin nousi neljä keskeistä haastetta.

Ammattitaidon puute yhdessä nopeasti muuttuvien trendien ja teknologisen kehityksen kanssa vaikeuttavat mahdollisuuksia löytää ammattitaitoisia korjaajia nykyisille ja tuleville kulutustuotteille. Tämä ammattitaidon puute vaikuttaa palvelujen saatavuuteen ja luultavasti myös hintaan, mikäli kilpailua korjausalalla on niukasti. Heikko tai vanhentunut ammattitaito voi myös vaikuttaa korjauksen onnistumiseen ja lopputuloksen laatuun.

Korjauspalvelujen kustannukset suhteessa uuteen vastaavaan tai ominaisuuksiltaan paremman tuotteen hintaan vaikuttavat korjauspalvelun houkuttelevuuteen merkittävästi etenkin, jos korjauksen kulut vastaavat uuden tuotteen hintaa. Lisäksi uusi tuote voi olla ylivertainen teknisiltä ominaisuuksiltaan tai vastata paremmin kuluttajien sen hetkisiä

4 Ryhmän jäseniä olivat Joona Myllärniemi, Kiira Kivisaari, Olga Lumijärvi, Oona Lehtinen, Soila Weeraratne, Tua Valtonen ja Tuomas Jäntti.

esteettisiä vaatimuksia. Näin ollen joissain tapauksissa kuluttajalle ei välttämättä riitä pelkästään korjauksen edullisuus suhteessa uuteen tuotteeseen.

Korjauspalvelun saavutettavuus ja löydettävyys voivat entisestään heikentää korjauspalvelujen suosiota kuluttajien keskuudessa. Mikäli korjauspalvelun löytäminen tai sen hyödyntäminen on vaikeaa – esimerkiksi pitkän etäisyyden, korkeiden postituskustannusten tai huonon sijainnin takia – voi kuluttajan olla houkuttelevampaa käydä ostamassa uusi korvaava tuote tutusta ostoskeskuksesta, josta löytyvät myös muut arjessa tarvittavat palvelut.

Korjauksen laatu ja tuotteen päivitettävyys vaikuttavat lopulta siihen, onko kuluttajan mielekästä edes etsiä korjauspalvelua hajonneelle tavaralle. Markkinoille on voinut tulla useita malleja, jotka tarjoavat uusia, parempia ominaisuuksia, tai tuote on muuten kosmeettisista syistä vanhentunut pois muodista. Usein tuotteita ei valmisteta niiden päivitettävyyttä ajatellen, joten ominaisuuksien lisääminen tai kosmeettiset parannukset eivät ole mahdollisia. Lisäksi voi olla, että hajonnut tuote on alun perinkin ollut laadultaan niin heikko, että tuotteen korjaaminen ei ole edes mahdollista.

Nämä tekijät ovat vuorovaikutuksessa keskenään: ammattitaitoisten korjaajien puute vaikuttaa palvelujen hintaan ja saatavuuteen, hinta ja saavutettavuus taas vähentävät korjauspalvelujen kysyntää. Tästä syystä lähdimme ideoimaan ratkaisuja, jotka voisivat helpottaa tilannetta näiden kaikkien tekijöiden osalta.

9.3 Korjauspalvelujen tila Suomessa

Ensimmäisenä selvitimme, millainen on nykyinen yleisimpien kulutustavaroiden korjauspalvelujen tila, ja miten niitä tukevaa koulutusta on tarjolla Suomen ammattikoulussa. Lähdimme liikkeelle selvittämällä, kuinka helppoa on löytää korjauspalvelu joillekin yleisimmistä kulutustuotteista. Joidenkin kulutustuotteiden osalta korjauspalveluita löytyi, mutta useimmissa tapauksissa korjauksen hinta oli lähellä uuden tuotteen hintaa tai jopa kalliimpi. Lisäksi joidenkin kulutustuotteiden kohdalla huono sijainti olisi vaatinut korjattavan tuotteen postittamista, joka nostaisi jo valmiiksi korkean korjauspalvelun kokonaishintaa. Sen sijaan uuden tuotteen löytäminen verkosta osoittautui paljon helpommaksi.

Korjauspalvelun löydettävyys, hinta ja sijainti vaikuttavat keskeisesti siihen, onko houkuttelevampaa käydä vaivannäön sijasta tutussa ostoskeskuksessa ostamassa korvaava – ja ehkä jopa ominaisuuksiltaan parempi – tuote tilalle. Uuden tuotteen ostamisesta voi kuitenkin muodostua ikävä kierre, mikäli uusi, korjausta edullisempi tuote on laadultaan niin heikko, että se hajoaa nopeasti ja on vaikeasti korjattavissa.

Korjauspalveluja tulee siis kehittää edullisemmiksi, ja niiden tulee olla helpommin kuluttajien hyödynnettävissä. Lisäksi korjauksen laadun tulee vastata asiakkaan odotuksia. Lisäämällä ammattitaitoisten korjaajien määrää voidaan näihin ongelmakohtiin vastata ainakin jossain määrin. Harva haluaa kuitenkaan kouluttautua alalle, josta töiden löytäminen ja elannon saaminen on vaikeaa. Joten, kun uusia ammattitaitoisia korjaajia koulutetaan, on korjauspalvelujen kysynnän lisäännyttävä nykyisestä. Ryhmämme ajatuksena oli, että kumpikaan ei voi kuitenkaan kehittyä yksinään, joten molempiin on puututtava.

9.4 Ammatillisen koulutuksen rooli

Projektimme aikana otimme yhteyttä yhteen Suomen suurimmista ammatillisen koulutuksen järjestäjistä. Tarkoituksena oli selvittää heidän näkemyksiään siitä, miten ammatillinen koulutus voisi olla mukana kouluttamassa korjausalan ammattilaisia. Keskusteltuamme heidän kanssaan selvisi, että kyseisessä ammattiopistossa oltiin jo valmistelemassa kestävän kehityksen strategiaa, jossa pyritään ottamaan huomioon tulevat kiertotalouden haasteet. Nopeasti kehittyvän teknologian asettamiin haasteisiin he pyrkivät tulevaisuudessa varautumaan erilaisilla kurssimuotoisilla koulutuksilla, esimerkiksi älypuhelimien korjaamiseksi. Lisäksi taitoja, joita tarvitaan useimpien kulutustavaroiden korjaamiseen, opetetaan jo nykyisin osana kyseisen ammattiopiston eri koulutusohjelmia. Esimerkiksi vaateartesaanin koulutuksessa opiskelijoille opetetaan vaatteiden korjaamiseen tarvittavia taitoja.

9.5 Kisällikorjaamo

Ratkaisuksi korjauspalvelujen edistämiseksi ryhmämme hahmotteli mallia kiertotalousostoskeskuksesta, josta löytyvät kaikki keskeisimmät kiertotalouteen liittyvät palvelut, kuten kirpputori, sorttiasema, kierrätyskauppa sekä laina- ja korjauspalveluita yleisimmille kulutustuotteille. Tarkoituksena oli sijoittaa kaikki keskeisimmät kiertotalouden palvelut keskitetysti hyvien liikenneyhteyksien varrelle, jotta kuluttajan olisi helppo löytää tarvitsemansa kiertotalouteen liittyvät palvelut. Sopivaksi sijainniksi tälle kiertotalousostoskeskukselle soveltuisi esimerkiksi Helsingin Vallilan raitiovaunuvarikko, jonne on jo valmiiksi suunnitteilla jonkinlainen kiertotalousostoskeskus.

Tällainen kiertotalousostoskeskus voisi olla myös paljon enemmän kuin pelkästään joukko kiertotalouden palveluja: se voisi toimia paikkana, jonne vastuullisesta kuluttamisesta kiinnostuneet kuluttajat voisivat tulla viettämään aikaa, syömään hävikkiruoasta valmistettuja annoksia, tekemään kestäviä löytöjä ja nauttimaan kulttuuritapahtumista. Nimesimme tässä kiertotalousostoskeskuksessa toimivan korjauspalveluita tarjoavan korjaamon Kisällikorjaamoksi.

9.6 Kisällikorjaamon ja ammatillisen koulutuksen välinen yhteistyö

Ammattikouluissa on jo nykyisin olemassa koulutusohjelmia, joissa oppilaita koulutetaan korjaamaan eri tuotteita, kuten vaatteita vaateartesaanin koulutuksessa. Näistä eri koulutuksista voitaisiin muodostaa kiertotalouden opintokokonaisuus, josta opiskelijat voisivat valmistua kiertotalouden ammattilaisiksi. Yksi mahdollinen koulutussuuntaus olisi yleiskorjaaja, joka osaisi korjata yleisimpiä kulutustuotteita. Lisäksi ammatillinen koulutus voisi järjestää ammattitaitoa ylläpitäviä kursseja, joiden kautta ammattikorjaajat voisivat päivittää taitojaan teknologian kehittyessä.

Ryhmämme ideana oli, että tätä kiertotalouskoulutusta voitaisiin toteuttaa yhteistyössä kiertotalousostoskeskuksessa toimivan Kisällikorjaamon kanssa, josta ammattiopisto saisi käyttöönsä opetukseen tarvittavat tilat. Lisäksi Kisällikorjaamo voisi tarjota paikan työssäoppimiseen sekä työtiloja ja -välineitä itsenäisille korjausalan yrittäjille. Nämä työtilat voisivat olla osa ammattikoulujen ja -opistojen sekä Nuori Yrittäjyys ry:n järjestämää yrittäjyyskasvatusta, tarjoten heille edullisia työtiloja yrittäjyyden kokeilemiseksi.

Toinen, kevyempi vaihtoehto olisi järjestää korjausalan koulutusta lyhytkestoisempina kurssimuotoisina koulutuksina. Nämä mahdollistaisivat nopean kouluttautumisen esimerkiksi uusimpien ja yleisimpien älypuhelinmallien korjaamiseen. Kisällikorjaamosta käyttöön saatavat työtilat ja tarvikkeet helpottaisivat kevytyrittäjänä toimimista korjausalalla, koska näin ei syntyisi kiinteitä kuluja työtilan vuokrasta. Lisäksi tämä poistaisi tarpeen ostaa kalliita työkaluja toiminnan aloittamiseksi. Tämä tarjoaisi tuoreelle yrittäjälle myös tärkeää näkyvyyttä, kun kuluttajat löytäisivät yrittäjän tarjoamat korjauspalvelut helposti kiertotalousostoskeskuksesta.

9.7 Korjauspalvelujen modernisointi

Muihin kuluttajille tarjottaviin palveluihin ja muihin kiertotalouden osa-alueisiin, kuten kierrätykseen, uusiokäyttöön tai jakamispalveluihin, verrattuna korjauspalvelut vaikuttaisivat tällä hetkellä jääneen ajasta jälkeen. Yksi syy tähän saattaa löytyä siitä, että korjauspalveluita ei toistaiseksi juurikaan olla kehitetty kuluttajalle houkuttelevaan muotoon. Kirpputorien osalta tilanne on toinen. Ne on onnistuttu markkinoimaan trendikkäiksi. Toinen selkeä kehityskohde olisi palvelun siirtäminen digitaalisille sovellusalustoille, joissa ne olisivat helpommin hyödynnettävissä ja löydettävissä. Korjauspalvelut vaativat siten modernisointia, jotta nykyiset kuluttajat löytävät ja – mikä tärkeintä – haluavat käyttää korjauspalveluita.

Kiertotalousostoskeskus voisi mahdollistaa korjauspalvelujen löydettävyyttä ja saavutettavuutta, mutta se tuskin yksin riittäisi tekemään korjauspalveluista laajemmin suosittuja. Korjauspalvelujen täytyy olla miellyttäviä ja helppoja käyttää. Käyttömukavuutta voidaan lisätä esimerkiksi vähentämällä hajonneen tuotteen kuljettamisesta aiheutuvaa vaivaa. Tämä voitaisiin toteuttaa esimerkiksi edullisilla tai tapauskohtaisesti ilmaisilla kuljetuksilla. Toisena vaihtoehtona olisivat automaatit, joihin tuotteen voisi jättää, ja johon se lopulta korjattuna palautuisi. Yksi ryhmämme ideoima hybridiratkaisu olisi kirjastoautojen hyödyntäminen kuljetuksessa, jos kiertotalousostoskeskus tarjoaisi tilat myös kirjaston käyttöön. Tässä tapauksessa hajonneen tuotteen voisi jättää asuinalueelle saapuvaan kirjastoautoon, josta se kulkeutuisi korjattavaksi, ja josta se lopulta palaisi takaisin kuluttajalle kirjastoauton mukana. Myös julkisen liikenteen, kuten junien, raitiovaunujen ja linja-autojen mahdollisuutta toimia osana korjauspalvelujen logistiikkaa tulisi selvittää.

Kuljetusta ja korjauksen edistymistä kuluttajan tulisi voida seurata helposti, esimerkiksi älypuhelimeen kehitetystä sovelluksesta, jolla vältetään turhat verkkohaut, kirjautumiset palveluun sekä sähköpostin seuraaminen. Myös palvelun maksamisen tulisi onnistua tämän sovelluksen kautta. Näin kuluttaja pystyisi korjauttamaan tuotteensa ilman, että hänen täytyy erikseen selvittää, mistä korjauspalvelun löytää, mihin kellonaikaan se on auki, milloin ehtii käydä tuotteen viemässä, tai mistä löytää aikaa tälle kaikelle. Korjauspalvelujen tulisi tarjota myös kuluttajille mahdollisimman kiinteä hinta, jotta epävarmuus korjauksen hinnasta ei toimisi esteenä palvelun käytölle.

Korjauspalveluiden on oltava houkuttelevampi vaihtoehto kuin uuden tuotteen ostaminen ja hajonneen tuotteen pois heittäminen. Uusi tuote mukailee yleensä paremmin sen hetkisiä trendejä ulkoasun suhteen ja voi sisältää ominaisuuksia, joita vanhassa tuotteessa ei ole. Tästä syystä korjauksen tulee vähintäänkin olla laadultaan mahdollisimman virheetöntä. Tämä seikka korostui myös ottaessamme yhteyttä suomalaiseen vastuulliseen vaatealan yritykseen, jossa oltiin huolissaan opiskelijoiden kanssa yhteistyössä tuotetun korjauksen laadusta. Korjauksen houkuttelevuutta suhteessa uuden tuotteen hankintaan voitaisiin parantaa myös mahdollisilla korjauspalvelun ohessa toteutettavilla upcycling-palveluilla, joissa korjauksen ohella tuotetta myös paranneltaisiin, esimerkiksi uusilla ominaisuuksilla tai kosmeettisilla muokkauksilla. Edellytyksenä onnistuneelle ja laadukkaalle korjaukselle sekä sen ohessa toteutettaville ehostuksille on kuitenkin se, että korjattava tuote on laadultaan riittävän hyvä, jotta se kestää korjauksen. Tähän ei voida kuitenkaan juurikaan puuttua korjauspalvelujen piirissä, vaan siihen tulee puuttua erilaisin poliittisin ohjaustoimin.

Korjauspalvelun houkuttelevuutta ja trendikkyyttä voisivat lisätä myös palvelun henkilökohtaisuus, esimerkiksi korjatun tuotteen mukana tuleva sertifikaatti, jossa kerrottaisiin myös korjaajan nimi. Korjaajan tarinan voisi käydä jälkikäteen lukemassa palvelun verkkosivuilta tai mobiilisovelluksesta. Tällainen käytäntö on käytössä esimerkiksi Myssyfarmi

nimisellä villapipoja valmistavalla yrityksellä. Samaan tapaan kuin Myssyfarmin kutojat myös korjaajat voisivat olla yksityishenkilöitä, jotka vain hyödyntävät Kisällikorjaamon tiloja ja tarvikkeita. Lisäksi korjattuun tuotteeseen voisi halutessaan lisätä merkinnän siitä, että tuote on korjattu, joka tarjoaisi tiedostavalle kuluttajalle mahdollisuuden ilmentää muille kuluttajille kestävää valintaansa.

9.8 Politiikan rooli

Kisällikorjaamon ja ammatillisen koulutuksen välinen yhteistyö tarjoaa ratkaisun moniin korjauspalvelujen suosioon vaikuttavista haasteista, mutta joihinkin haasteisiin voidaan puuttua vain valtiollisella ja kansainvälisellä tasolla.

Korjauspalvelujen hintataso saattaa hyvinkin laskea korjauspalvelujen kehittyessä ja lisääntyessä. Sitä ennen korjauspalvelut tarvitsevat todennäköisesti kuitenkin valtion tukea. Korjauspalvelujen verotusta keventämällä yritykset voivat pyytää edullisempaa hintaa asiakkailta. Korjauspalvelusetelit madaltaisivat kuluttajan kynnystä kokeilla korjauspalveluita. Lisäksi korjauspalvelua tarjoaville yrityksille tarjottava muut tuet voivat olla tarpeen, mikäli asiakkaita on vaikea houkutella käyttämään korjauspalveluita. Näiden eri tukitoimien vaikuttavuutta eri tilanteissa tulisi selvittää, jotta niitä osattaisiin kohdentaa tarvittaviin korjauspalveluihin ja kuluttajaryhmiin. Lisäksi eri ohjaustoimien ajoitus voi olla ratkaisevaa: pelkät verohelpotukset eivät välttämät kiinnitä kuluttajien huomiota, mutta yhdessä hyvin ajoitetun korjauspalvelusetelikampanjan kanssa ne voisivat herättää kuluttajien kiinnostuksen palvelujen hyödyntämiseen.

Kuten jo aikaisemmassa kappaleessa totesin, tarvitaan myös muutos siinä, millaisia vaatimuksia asetetaan kulutustuotteiden valmistajille. Mikäli tuotteet olisi suunniteltu helpommin korjattavaksi – tai yleensäkin korjattaviksi – sekä paremmin päivitettäviksi, korjauspalvelut voisivat korjatessaan myös tarvittaessa päivittää tuotteita. Esimerkiksi nykyisin monet vaatteet on valmistettu niin huonosta materiaalista, että niitä ei pystytä korjaamaan, tai monet elektroniset laitteet on valmistettu niin, että hajonneiden osien vaihtaminen ei onnistu.

Korjattavuuttakin isommaksi ongelmaksi voi muodostua varaosien saatavuus, joka viimekädessä ratkaisee sen, onko tuote ylipäätään saatavissa toimintakuntoon, vaikka muut tekijät sen mahdollistaisivat. Tästä syystä tarvitaan poliittisia ohjaustoimia, jotka lisäävät valmistajien vastuuta tuotteiden korjattavuudesta. Yksi askel oikeaan suuntaan onkin tehty Euroopan unionissa, jossa niin sanottu Right to repair -aloite asettaa elektroniikkatuotteiden valmistajille velvoitteen varmistaa tuotteidensa korjattavuus sekä tarvittavien huolto-ohjeiden, työkalujen ja varaosien saatavuus.

9.9 Loppusanat

Selvittäessämme erilaisia mahdollisuuksia korjauspalvelujen kehittämiseen Suomessa, valkeni ryhmällemme nopeasti haasteen laajuus. Korjauspalvelujen nostaminen kuluttajien tietoisuuteen vaatii samanaikaista puuttumista moniin kysyntään vaikuttaviin tekijöihin, kuten hintaan, saavutettavuuteen ja houkuttelevuuteen. Korjauspalvelut joutuvat kuitenkin kilpailemaan pitkälle kehitetyn kulutustuotteiden massatuotannon kanssa, joka yhdessä globaalin tuotantorakenteen kanssa mahdollistaa pilkkahintaisten tuotteiden valmistamisen halvan työvoiman maissa. Nykyisin myös tuotetakuun piirissä tehtävät korjaukset saatetaan toteuttaa keskitetysti niissä maissa, joissa työvoima on edullista. Korjauspalvelujen suosion nostaminen tämän kilpailuasetelman vallitessa ei ole helppo tehtävä, ja se vaatii useiden eri ratkaisujen toteuttamista samanaikaisesti.

Kiertotalousostoskeskuksen ohessa toimiva Kisällikorjaamo tarjoaisi mahdollisuuden ammattikoulutuksen ja korjauspalvelujen väliselle yhteistyölle. Toisekseen se mahdollistaisi logistiikkaan liittyvien ratkaisujen kehittämisen yhteistyössä muiden palvelujen, kuten kirjastoautojen ja julkisen liikenteen, kanssa. Kolmanneksi palvelun sijoittaminen keskitetysti yhteen keskeiseen sijaintiin helpottaisi korjauspalvelun käytettävyyttä kuluttajien osalta. Mikään ihmeratkaisu se ei kuitenkaan olisi. Erilaiset poliittiset ja taloudelliset ohjauskeinot voivat olla välttämättömiä.

Kaiken tämän onnistuminen tulee todennäköisesti vaatimaan kärsivällisyyttä: korjauspalvelut joutuvat taistelemaan nykyistä, vallitsevaa kulutuskulttuuria vastaan, joka asettaa korjauspalveluille toisinaan kohtuuttomankin suuria odotuksia ja haasteita. Ryhmämme tuli kuitenkin siihen lopputulokseen, että korjauspalvelujen suosion kasvattaminen on mahdollista, jos niin tahdomme. Tarvitaan ehkä ripaus rohkeutta kokeilla joitain uusia ratkaisuja sekä joitain taloudellisia uhrauksia, mutta lopputuloksena on kestävämpi tulevaisuus, jossa tuotteen hajoaminen ei tarkoita ensisijaisesti uuden tuotteen ostamista.

10 Miten kiertotaloudesta tulee uusi normaali – politiikkasuosituksia kuluttajalähtöisen kiertotalouden ja korjauspalveluiden edistämiseksi

Kirjoittaja: Annukka Berg (ympäristöministeriö)

Tämä raportti on tarjonnut monipuolisia näköaloja kiertotalouteen, korjaamiseen, kuluttamiseen ja kiertotalouden kuluttajapalveluihin. Olen lukenut raporttia politiikkatoimien kehittäjän silmälaseilla. Tässä loppuyhteenvedossa tehdyt nostot ja suositukset perustuvat tämän raportin antiin.

Kiertotalous on määritelty tässä raportissa jo monta kertaa. Kansallisen kiertotalousohjelman (YM 2021/17) mukaan kyse on talouden uudesta perustasta. Käytännössä kiertotalous tarkoittaa kimppua toimintamalleja, jotka tähtäävät ympäristön kantokyvyn rajoissa toimivaan talouteen sekä tuotteiden ja materiaalien arvon säilyttämiseen osana talouden kiertoja. Vaikka siirtymä kiertotalouteen ei vaadi uusien tuotteiden kuluttamista, vaan päinvastoin kulutuksen vähentämistä, myös uudenlaisilla (liike)toimintamalleilla on sijansa kuluttajien kiertotaloussiirtymässä.

Toimivassa kiertotaloudessa materiaalit ja tuotteet löytäisivät tiensä niitä tarvitseville oikeaan aikaan ja oikeanlaisina. Vuokrattu tuote olisi helposti saatavilla, ja rikkinäinen tavara palautuisi omistajalleen kohtuullisessa ajassa, sopuhintaisesti korjattuna. Tällainen palvelu ei välttämättä järjesty varsinkaan yksittäisten PK-yritysten resursseilla. Kyse on paitsi liiketoiminnan kehittämisestä myös yhteistyöverkostojen luomisesta sekä tuotteiden ja materiaalien vaivattomasta ja vähäpäästöisestä logistiikasta, kuten Matschoss ym. nostavat kirjoituksessaan esiin. Sanalla sanoen kyse on järjestelmämuutoksesta. Jos kiertotalouden kuluttajapalveluita halutaan kehittää, pitää siis johtaa järjestelmämuutosta.

Seuraavaksi vedän yhteen kuluttajalähtöisen kiertotaloussiirtymän tueksi tarvittavien politiikkatoimien kehitystarpeita osa-alue kerrallaan. Käyn ensin läpi kiertotalouden kuluttajapalveluiden kehittymisen edellytyksiä, eli kestävää tuotepolitiikkaa ja toimivaa sääntely-ympäristöä, ja siirryn sen jälkeen käsittelemään erityisesti korjauspalveluiden edistämisen mahdollisuuksia. Tämän jälkeen vedän yhteen sitä, miten kiertotalouden mukaisten liiketoimintamallien ja -ekosysteemin syntyä voitaisiin tukea, ja mikä rooli osaamisella on kokonaisuudessa. Lopuksi kiteytän vielä tärkeimmät ideat politiikkatoimien kehittämiseksi.

10.1 Kiertotalouden kuluttajapalveluiden ytimessä on kestävä tuotepolitiikka ja toimiva sääntely

Kuten muun muassa Frisk, Heiskanen ja Korsunova sekä Kuure ja Laakso alleviivaavat artikkeleissaan, kiertotalouden mukaisten toimintamallien perusedellytys on, että tuotteet ovat kestäviä, laadukkaita ja korjattavia. Muuten ne eivät kestä pitkää käyttöaikaa, mahdollista jakamista ja korjaamista. Esimerkiksi Heiskanen ja Korsunova avaavat, minkälaisilla EU-tason aloitteilla tällä hetkellä vaikutetaan kestävämmän tuotepolitiikan syntyyn. Niihin kuuluvat muun muassa laajennettu ekosuunnittelu-direktiivi sekä aloite korjausoikeudesta (Right to repair). Myös digitaalisella tuotepassilla voisi olla merkittävä rooli korjaamisen edistämisessä, jos siihen saadaan mukaan tuotteen huollon ja korjaamisen kannalta olennaiset tiedot. Mikäli toimivaan kiertotalouteen pyritään tosissaan, näitä EU-aloitteita tulisi tukea ja kehittää esimerkiksi vahvalla kansallisella vaikuttamisella, tutkimuksella ja kokeiluilla.

Tällä hetkellä kaupan alalla on paljon raskasta sääntelyä, minkä toimivuus kiertotalouden kanssa on syytä varmistaa. Kaupan piirissä totutut säännöt ja käytännöt heijastuvat nimittäin osaltaan kuluttajien odotuksiin, ja toisaalta kuluttajien odotukset muokkaavat sääntöjä ja käytäntöjä. Repo, Mykkänen ja Lammi toteavat, että esimerkiksi odotukset vastuista tuotteiden elinkaaren pidentämisessä ovat erilaisia. Vaikkapa kodinkoneiden ja elektroniikan elinkaaren pidentämisen odotetaan olevan tuottajien vastuulla, mutta elintarvikkeiden ja asumisen osalta kuluttajat ovat valmiita ottamaan itselleen suurempaa roolia. Käytännöt ja odotukset muuttuvat usein hitaasti, mutta kun kiertotalous etenee, kehittämisen tielle nousevia säädöksiä ja toimintatapoja pitäisi kartoittaa järjestelmällisesti ja tarkastella kriittisesti. Kansallisille tai paikallisille kokeiluille voisi olla paikka myös näiden haasteiden ratkaisussa.

10.2 Korjauspalvelut elpyvät kehittämällä tarjontaa ja lisäämällä kysyntää taloudellisella ohjauksella

Korjaamisen ja korjauspalvelujen edistämisessä on kyse paitsi uuden kehittämisestä myös jonkin sellaisen elvyttämisestä, mitä meillä on joskus jo ollut ja osattu. Tästä kertovat paitsi Heiskasen ja Korsunovan korjausalaa koskevat havainnot tässä raportissa – myös Friskin katsaus vaatteiden korjaamisen ja muodistamisen lähihistoriaan. Vanhaan ei voi palata takaisin, mutta korjaamiseen ja korjausalaan liittyviä haasteita voitaisiin ratkoa 2020-luvun tarjoamista mahdollisuuksista käsin. Minkälaiset alustat, kannustimet ja liiketoimintamallit toimisivat tässä ajassa? Toimenpiteitä pitäisi kohdistaa koko tuotanto- ja kulutusketjuun, jotta korjauspalveluiden taantuminen saadaan katkaistua. Korjauspalveluita elvyttävän kehän tulisi lähteä korjauspalvelujen tutkimuksen ja koulutuksen vahvistamisesta sekä

tarjontaan vaikuttamisesta, toteavat Heiskanen ja Korsunova. Samalla tulisi vaikuttaa korjauspalvelujen kysyntään.

Kysyntää voitaisiin lisätä tilapäisesti esimerkiksi Wienin mallin mukaisilla korjausseteleillä tai korjauspalveluiden alennetulla arvonlisäverolla. Myös kotitalousvähennys voisi tarjota korjauspalvelujen elvyttämiselle uusia mahdollisuuksia, mikäli sitä laajennettaisiin vaikkapa kodinkoneiden korjaamiseen, ideoivat Heiskanen ja Korsunova.

Lisäksi korjausalan ja sen liiketoiminnan kehittymistä voitaisiin tukea laajemminkin. Kiinnostavia malleja muille toimijoille voisi löytyä matkapuhelinten alalta, jossa monet toimijat paitsi korjaavat rikkoutuneita matkapuhelimia myös kierrättävät ja myyvät kuluttajille tehdashuollettuja kännyköitä. Kuten Repo, Mykkänen ja Lammi huomauttavat artikkelissaan, tuotteiden elinkaaren pidentämisessä tulisi hyödyntää kuluttajien valmiutta käyttää monen tyyppisiä korjauspalveluita. Tätä tukemaan olisi kehitettävä uusia korjauskonsepteja, jotta esimerkiksi palvelun hinta ei muodostuisi kuluttajille esteeksi.

Liiketoimintamallien kehityksessä pitäisikin ratkoa monia tämänhetkisissä korjauspalveluissa todettuja haasteita, jotka liittyvät muun muassa palveluiden käytettävyyteen ja luotettavuuteen, kuten Matchoss ym. tuovat esiin. Liiketoimintamallien kehityksen ohella näitä haasteita voitaisiin mahdollisesti ratkoa erilaisilla alustoilla. Keskeinen rooli on myös alalla toimivien ammattilaisten koulutuksella, kuten Myllärniemi korostaa tässä raportissa.

Lisäksi on syytä varmistaa, ettei esimerkiksi joillakin yllättävillä portinvartijoilla ole korjaamista hidastavaa roolia, Heiskanen ja Korsunova huomauttavat. Tällaisia tahoja saattaisivat olla vaikkapa vakuutusyhtiöt, jos niiden kriteerit suosivat uuden ostamista vanhan korjaamisen sijaan.

10.3 Kohti kuluttajien kiertotalouspalveluita kehittämisohjelmilla ja toimivilla alustoilla

Miten edetä laajasti kohti toimivia kuluttajien kiertotalouspalveluita? Korsunova ja Råberg toteavat artikkelissaan, että kierrätys painottuu edelleen liikaa kiertotalouden kokonaiskuvassa ja liiketoimintamalleissa, vaikka tärkeintä olisi tuntea arvon säilyttämisstrategioiden keskinäinen hierarkia. Niin sanotun 5R-mallin mukaan välttäminen (refuse) eli esimerkiksi uuden asian ostamatta tai tuottamatta jättäminen olisi ensisijaista. Toiseksi parhaana vaihtoehtona taas olisi koko elinkaaren osalta vähemmän kuluttavan asian (reduce) hankkiminen. Vasta näiden jälkeen tulevat tuotteen käyttökertojen maksimointi (reuse), korjaaminen (repair) ja lopuksi kierrätys (recycle). Malli on toki yksinkertaistus, eikä päde kaikissa

tilanteissa, mutta sen ja vastaavien kriteeristöjen logiikan sisäistäminen voisi auttaa kestävien valintojen ja kuluttajien kiertotalouspalvelujen kehittämisessä.

Kiertotaloutta toteuttaville liiketoimintamalleille ja yrityksille tarvittaisiin lisää kriteerejä ja mittareita siitä, että ne ovat varmasti kestäviä. Näin ei ole automaattisesti esimerkiksi kaikkien tuotepalvelukonseptien osalta, kuten Kuure ja Laaksokin huomauttavat: vaatteiden vuokraaminen ei välttämättä vähennä vaatteiden kulutusta, vaan voi tuoda oman lisänsä vanhan kulutuksen päälle.

Lisäksi tarvittaisiin erilaisia kehittämisohjelmia paitsi uusille liiketoimintamalleille, kuten Matschoss, ym. nostavat esiin, myös toimijoiden ekosysteemeille. Samoin etenkin kiertotaloutta tukeville startup- ja PK-yrityksille voitaisiin räätälöidä rahoitusta tai lainoja, ideoivat Korsunova ja Råberg.

Toimivan liiketoimintamallin ja hedelmällisten yhteistyökuvioiden ohella myös paikalla on väliä menestymiselle. Kunnat, maakunnat ja niiden kehittämisyhtiöt voisivat esimerkiksi tukea alueen ja paikkakunnan kiertotalousyrityksiä avaamalla niille pääsyn parhaille kauppapaikoille, kuten Korsunova ja Råberg ehdottavat. Lisäksi voitaisiin kehittää digitaalisia alustoja ja työkaluja, jotka helpottaisivat etenkin pienten yritysten kohdalla asiakkaiden löytämistä ja palveluiden paketointia sopivaan muotoon.

10.4 Lisää osaajia kiertotalouden kehittäjiksi, tekijöiksi – ja kuluttajiksi

Uusien kiertotalouspalveluiden kehittäjiksi tarvitaan osaajia. Heitä voisi valmistua ammatillisista oppilaitoksista esimerkiksi suutareiksi (tekstiili- ja muotialan perustutkinto), kännyköiden korjaajiksi (tieto- ja viestintätekniikan perustutkinto) tai verhoilijoiksi (taideteollisuusalan perustutkinto). Myllärniemi avaa tekstissään ammatillisen koulutuksen tärkeää roolia kiertotaloussiirtymässä. Mutta mukaan tarvittaisiin myös kauppatieteiden maistereita, palvelumuotoilijoita, ohjelmoijia ja viestinnän asiantuntijoita.

Muun muassa Frisk, Kuure ja Laakso sekä Korsunova ja Råberg painottavat omissa artikkeleissaan yleisten kiertotaloustaitojen ja niiden kehittämisen merkitystä. Ajatuksena on, että vaikkapa kouluissa, harrastuksissa ja vapaa-ajalla syntyneet kädentaidot ja yleinen huoltamista ja korjaamista suosiva kulttuuri voisivat auttaa sivistyneen asiakassukupolven kasvattamisessa. Lisäksi ne voisivat edistää kädentaitoja vaativiin koulutuksiin hakeutumista. Tällaiset kuluttajat osaisivat siis paitsi parsia itse rikkoontuneen villapaidan ja käyttää hävikkiruokaa uusiin ruokalajeihin myös hankkia puuttuvaa tietoa ja apua ammattilaiselta, kun sitä tarvitaan.

Muodollisen koulutuksen ohella kiertotalouden mukaisista toimintamalleista ja esimerkiksi korjaamisesta voitaisiin viestiä laajasti. Tämä auttaisi tekemään kiertotaloutta tukevien palveluiden käytöstä normaalia ja haluttavaa. Kunnat ja paikalliset järjestöt voisivat lisätä korjaamisen näkyvyyttä käytäntönä ja ammattina esimerkiksi erilaisten korjausnäyttelyiden, -kilpailujen, -työpajojen ja -festivaalien avulla. Korsunova ja Råberg ehdottavat esimerkiksi kuntien tukemia julkisia korjausmaratoneja tai -festivaaleja, jossa esiteltäisiin korjausyrittäjiä ja heidän osaamistaan, sekä kampanjoita vuokraus- ja lainauspalveluiden mainostamiseksi.

10.5 Yhteenveto: Näillä toimilla kuluttajalähtöinen kiertotalous ja korjauspalvelut nostetaan seuraavalle tasolle

Kuluttajille suunnatut, kiertotalouden mukaiset tuotteet ja palvelut kehittyvät tällä hetkellä eri tahtiin. Esimerkiksi jotkin jakamistalouden mukaiset ratkaisut ovat yleistyneet nopeasti, kun taas korjauspalveluissa on ollut pitkä näivettymisen trendi. Kuten Rinkinen ja Shove osoittavat tässä raportissa, erilaiset kulutuskäytännöt ja tuotteet kytkeytyvät toisiinsa ja ympäristöihinsä. Parhaassa tapauksessa niitä siis kehitettäisiin kokonaisuutena. Samalla kulttuurisia kysymyksiä, kuten kysymyksiä tarpeista ja normaaliudesta, pitää punnita.

Kiertotalouteen siirtyminen vaatiikin ajattelun muutosta paitsi kuluttajilta myös politiikan parissa toimivilta, kouluttajilta ja TKI-toiminnan rahoittajilta. Lisäksi se vaatii toiminnan logiikan kääntämistä erilaisilta liiketoiminnan harjoittajilta, kuten Kuure ja Laakso tuovat esiin vaateteollisuuden näkökulmasta. Tässä luvussa esitellyt ajatukset kuluttajalähtöisen kiertotalouden, kiertotalous- ja erityisesti korjauspalveluiden kehittämisestä voidaan tiivistää vielä seuraaviin tärkeimpiin kohtiin:

- Muutosta tulisi johtaa laajana järjestelmämuutoksena, johon vaikuttavat paitsi säännökset ja taloudelliset kannusteet myös arjen käytännöt, palveluiden kehittyneisyys ja kulttuuriset odotukset.
- Kehityksen lähtökohtana tulee olla politiikka, joka edistää etenkin materiaalisen kulutuksen vähentämistä sekä päästää markkinoille vain kestäviä, laadukkaita ja korjattavia tuotteita. Tätä kehitystä tukevia EU-aloitteita kannattaisi kirittää kansallisestikin esimerkiksi tutkimus- ja kehitystyöllä sekä kokeiluilla.
- Kaikkiaan kuluttajien kiertotalouspalveluiden TKI-työhön ja osaamiseen tulisi panostaa ainakin ammatillisessa koulutuksessa, korkeakouluissa ja tutkimuslaitoksissa.

- Kiertotalouspalvelujen kehittämiseksi voitaisiin käynnistää räätälöityjä kehittämis- ja rahoitusohjelmia sekä osoittaa niille sopivia digitaalisia alustoja ja tiloja.
- Esimerkiksi korjauspalveluiden elvyttämiseksi tulisi ottaa käyttöön tai kokeilla uusia taloudellisia instrumentteja kuten Wienin mallin mukaisia korjausseteleitä, kohdennettua arvonlisäveron alennusta tai kotitalousvähennyksen laajennusta. Uudelleenkäytön, jakamisen ja korjaamisen yleistymistä kannattaisi ylipäänsä tarkastella verotuksen ja kannusteiden näkökulmasta.
- Kun kuluttajille suunnattuja kiertotalouspalveluita kehitetään, vastaan tulevia säädös- ja toimintatapahaasteita kannattaisi kerätä ja ratkoa järjestelmällisellä ja ripeällä tavalla.
- Kuluttajien tiedot, taidot ja asenteet ovat muutoksen ytimessä. Kuluttajille voitaisiin tarjota tietoa ja kokemuksia kiertotalouden mukaisista palveluista esimerkiksi tapahtumien ja viestintäkampanjoiden muodossa.

Siirtymä kiertotalouteen on haastava, mutta myös tärkeä ja kiinnostava. Siksi se toivottavasti puhuttelee laajasti ja kutsuu mukaan erilaisia osaajia räätäleistä kemisteihin ja elinkaarimallintajista vintage-kauppiaisiin. Tervetuloa mukaan sellaisena kuin olet.

Ympäristöministeriö
Miljöministeriet

ISBN: 978-952-361-231-0 PDF
ISSN: 2490-1024 PDF

Aleksanterinkatu 7, Helsinki | PL 35, FI-00023 Valtioneuvosto | ym.fi